

## מנחם בן-ששון

### שרידים מספר העדות והשטרות לרב סעדיה גאון

#### א.מבוא

1. ביבליוגרפיה וקיצורים.
2. פרסומים ראשונים.
3. מבנה הספר.
4. העתקות.
5. תפוצת הספר והשפעתו.
6. חבורי שטרות בספרות המסלמית.
7. המהדורה.

#### ב.לוח שרידי הספר

#### ג.שרידים מספר השטרות

- 1 חלק ראשון – מבוא.
- 2.1-8 חלק שני – הלכות עדות ושטרות.
- 3 חלק שלישי – השטרות.
- 3.1(1-18) חלק ראשון.
- 3.2(1-18) חלק שני.
- 3.3(1-18) חלק שלישי.
- 3.4(1-10) נוספות – משטרות ציבור.

מאמר זה הינו פרי יוזמה ברוכה שנקט ד"ר גרעון ליבזון להוצאת קובץ המוקדש ליצירה ההלכתית של גאוןי בכל. תחילה הוצע לשנתון הקטע TS G 2.68 (להלן 3.2.9 ואילך) בלוית בקשה להמתין מעט עד למסירתו לרפוס, כדי שייבחנו מספר קטעים נוספים שנראו מן הספר. אורך הרוח שגילו עורכי השנתון איפשר את איחורם של הקטעים הסובאים להלן. התוצאה הקטועה של בחינה האקראית מונחת לקמן, למרות שעיךר המלאכה, מחקר הנוסח והתוכן, עדיין לפנינו. האחראים על האוספים שמהם מובאים קטעי הספר ועובדי המכון לתצלומי כתב יד עבריים, שבו נבחן חלק הארי של המקורות בחינה ראשונה, הושיטו כל עזרה שנתבקשה בשלבי העבודה השונים. במקום שלא נבחן הקטע במקורו אלא בתצלומו צוין הדבר במפורש בראש הקטע.

פרופ' יהושע בלאו טרח הרכיב ובחן את ההעתקות והתרגומים במהלך העבודה; ד"ר רוברט ברודי עיין בחיבור וציף את הערותיו. הערות שונות שהעירו הובאו בשמם.

אני מבקש להודות לכל המסייעים לי בעבודה זו, ובכללם למורים וחברים רבים שנועצתי בהם במהלך הכנת המאמר להדפסה.

כיוון שאפילו מלאכת הכינוס של כל מקורות הספר עדיין לא הושלמה, מוצגת להלן התוצאה הארעית בתקווה, שהמקורות החסרים יתוספו במהרה ותתאפשר הוצאת החיבור במלואו בלוית מתקן הראוי לחיבור זה.

# א. מבוא

## 1. ביבליוגרפיה וקיצורים

ההפניות יבואו במאמר ובהערות בקיצור. הקיצור והפירוט מכוונים להלן זה לעומת זה.

אברמסון, במרכזים	ש' אברמסון, במרכזים ובתפוצות בתקופת הגאונים, ירושלים תשכ"ה.
אברמסון, המקור הערבי	ש' אברמסון, 'מן המקור הערבי של ספר "המקח והממכר" לרב האיי גאון', תרביץ כ(תש"ט), עמ' 296-315.
אברמסון, חמשה שערים	ש' אברמסון, 'חמשה שערים מן ספר המקח והממכר לרב האיי גאון', ספר היוכל לר"ד סולוביצ'יק, ירושלים תשמ"ד, עמ' תתתיקב-תתתקעט.
אברמסון, ע"ז	ש' אברמסון, מסכת עבודה זרה כתב יד בית המדרש לרבנים ניו-יורק, ניו-יורק תשי"ז.
אברמסון, עניינות	ש' אברמסון, עניינות בספרות הגאונים, ירושלים תשל"ד.
אברמסון, ראש ההסדר	ש' אברמסון, 'רב יוסף ראש הסדר', קרית ספר, כו (תש"י), עמ' 72-95.
אלבעק, ספר האשכול	ח' אלבעק, ספר האשכול, א-ב, ירושלים תרצ"ה-תרצ"ח.
אלבעק, תפארת ישראל	ש' אלבעק, 'מחוקקי יהודה', תפארת ישראל, ספר היוכל לי' לוי, (מהדו"צ ירושלים תשל"ב), עמ' 104-131.
אלג'אחט', כתאב אל חיואן	עבד בן אלסלאם הארון (מהד'), עמר בן בחר אלג'אחט', כתאב אלחיואן, א, מצר 1938.
אלדר, קריאה	א' אלדר, 'תורת הקריאה במקרא', תרביץ, נד (תשמ"ה), עמ' 225-243.
אלוני, כתבי רס"ג	נ' אלוני, 'כתבי רס"ג, רה"ג ורשב"ח ברשימת ספרים מהמאה הי"א', עלי ספר, ו-ז (תשל"ט) עמ' 28-49.
אלוני, ראש הסדר	נ' אלוני, 'שתי רשימות ספרים אוטוגרפים של רב יוסף

- ראש הסדר, קרית ספר, לח (תשכ"ג) עמ' 557-531.  
 אסף, רה"ג ש' אסף, 'ספר השטרות לרב האיי גאון', מוסף לתרביץ שנה א' ספר ג, 'ירושלים תר"ץ.
- אסף, רס"ג ש' אסף, 'ספר השטרות של רב סעדיה', רב סעדיה גאון — קובץ תורני-מדעי, 'ירושלים תש"ג, עמ' סה-צג, תרעד-תרעו.
- אסף, רשימות ספרים ש' אסף, 'רשימות ספרים עתיקות', קרית ספר, יח (תש"א-תש"ב), עמ' 281-272.
- אסף, תקופת ש' אסף, תקופת הגאונים וספרותה, 'ירושלים תשט"ו.  
 V. Aptowitzer, 'Formularies of Decrees and Documents from a Gaonic Court', *JQR*, 4 (1913/4), pp. 23-51.
- אצה"ג ב"מ לוי, אוצר הגאונים, א-יב, חיפה תרפ"ח — ירושלים תש"ג; ח"צ טויבש, אוצר הגאונים למסכת סנהדרין, 'ירושלים תשכ"ז.
- אשתור, ספרים א' אשתור, 'מחירי ספרים בתעודות הגניזה', תרביץ, לג (תשכ"ד), עמ' 223-214.
- באכר, קטלוג עתיק W. Bacher, 'Un vieux catalogue', *REJ*, 32 (1896), pp. 126-129.
- באכר, רשימה עתיקה W. Bacher, 'Une vieille liste de livres', *REJ*, 39 (1899), pp. 199-208.
- בורנשטיין, תאריכי ישראל ח"י בורנשטיין, 'תאריכי ישראל', התקופה ח, (תר"ץ), עמ' 338-281.
- בלאו, התהוות J. Blau, *The Emergence and Linguistic Background of Judeo-Arabic*, Jerusalem 1981<sup>2</sup>
- בלאו, שו"ת הרמב"ם י" בלאו (מהדיר), תשובות הרמב"ם, א-ג, 'ירושלים תשכ"א.
- בן ששון, דיסרטציה מ' בן-ששון; 'חברה והנהגה בקהילות ישראל באפריקה הצפונית בימי הביניים; קירואן 800-1057', חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית ירושלים, תשמ"ג.

- בן-ששון, מפגש הלכה ומציאות  
מ' בן ששון, 'מפגש הלכה ומציאות בראשית המאה העשירית במגרב', דברי הוועידה השנייה לחקירת התרבות הערבית היהודית, = ספונות, כ [בדפוס].
- בנדיקט, פרובנס  
ב"ז בנדיקט, מרכז התורה בפרובאנס, ירושלים תשמ"ה.
- בנעט, ספרייה  
ד"צ בנעט, 'ספרייתו של רופא במצרים בימי הרמב"ם', תרביץ, ל(תשכ"א), עמ' 171-185.
- ברונשוויג,  
R. Brunschvig, *Études d'Islamologie*, I-II, Paris 1976.
- גא"ג  
ש' אסף, תשובות הגאונים מכתבי יד שכגנוי קיימברידג', ירושלים תש"ב.
- ג"ה  
א"א הרכבי, זכרון לראשונים וגם לאחרונים, מחברת רביעית (תשובות הגאונים הרכבי), כרלין תרמ"ז.
- גוטהייל, גניזה  
R. Gottheil, 'Tit-Bits from the Genizah', *Jewish Studies in Memory of Israel Abrahams*, New York 1927. pp. 149-169.
- גויטיין, חברה  
S.D. Goitein, *A Mediterranean Society*, I-Berkeley, Los Angeles and London 1967-
- גויטיין, מוסדות  
S.D. Goitein, *Studies in Islamic History and Institutions*, Leiden 1968.
- גויטיין, משפט  
S.D. Goitein, 'The Interplay of Jewish and Islamic Laws', in: B.S. Jackson (ed.), *Jewish Law in Legal History and the Modern World*, (=J L A supp. 2) Leiden 1980 pp. 61-77.
- גולאק, אצה"ש  
א' גולאק, אוצר השטרות, ירושלים תרפ"ו.
- גיל, א"י  
מ' גיל, ארץ ישראל בתקופה המוסלמית הראשונה (634-1099), א-ג, תל-אביב תשמ"ג.
- גיל, רב אהרון  
מ' גיל, 'רב אהרון הכהן גאון בן יוסף ובניו עלי ואברהם', ספונות, א (טז) (תש"ם), עמ' 9-24.
- גלצר, עיטור  
מ' גלצר, עיטור סופרים (ספר העיטור) לרב יצחק בן רב אבא מרי, פרקי מבוא, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור, ירושלים תשמ"ד.

- גנז"ק  
ב"מ לוין, גנזי קדם, א-ו, חיפה תרפ"ב — ירושלים  
תש"ד.
- גרונר, מעין תוספת  
צ' גרונר, 'מעין תוספת לגנזי שכטר — תשובות  
הגאונים, אסף, תרפ"ט, עלי ספר, י"א (תשד"ס), עמ'  
61-57.
- דרורי, ראשית המגעים  
ר' דרורי, ראשית המגעים של הספרות העברית עם  
הספרות הערבית במאה העשירית, חיבור לשם קבלת  
תואר "דוקטור לפילוסופיה", תל-אביב 1986
- האן-שייבר, אקטה  
S. Hahn and A. Scheiber, 'Two Fragments from  
Kitāb al-Sahādāt wa-l-Wafāiq of Saadia', *Acta  
Orientalia... Hungariae*, 5 (1955), pp. 231-247
- האן-שייבר, רס"ג  
י' האן וא' שייבר, 'שני קטעים מספר השטרות לסעדיה  
גאון מגנזי קויפמן', תרביץ, כה (תשט"ו), עמ'  
330-323.
- ה"ג, ד"י  
ע' הילרסהיימר (מהד'), ספר הלכות גדולות, א-ב,  
ירושלים תש"ם.
- הופקינס, מסמך קדום  
S. Hopkins, 'The Oldest Dated Document in the  
Geniza?', *Studies in Judaism and Islam* (Fests.  
Goitein), Jerusalem 1981, pp. 83-98.
- היינמן, הרציונליות  
י' היינמן, 'הרציונליות של רב סעדיה גאון', רב סעדיה  
גאון — קובץ תורני-מדעי, ירושלים תש"ג, עמ'  
קצ"א-ר"מ.
- הילרסהיימר, רס"ג  
E.E. Hildesheimer, *Rekonstruktion eines  
Responsums des R. Saadja Gaon zum judischen  
Gesellschaftsrecht*, Frankfurt a/M 1926
- הירשפלד, גניזה  
H. Hirschfeld, 'The Arabic portion of the Cairo  
Geniza (4th article)', *JQR* [o.s.], 16 (1903), pp.  
290-299
- הרכבי, חדשים  
א"א הרכבי, חדשים גם ישנים, ירושלים תש"ל  
(מהד"צ).
- ויס, שטרות  
G. Weiss, 'Formularies (Shetarot) Reconstructed  
from the Cairo Geniza', *Gratz*

*College Annual*, II (1973), pp. 29-42; III (1974),  
pp. 63-76; IV (1975), pp. 69-76

J.A. Wakin, *The Function of Documents in  
Islamic Law*, Albany 1972

וכן, מסמכים

ט"ש, ט"ז ש"ס, ט"ז ש"ס, ט"ז ש"ס (אוסף הגניזה בספריית האוניברסיטה  
בקיימברידג'), טיילור שכתב סדרות חדשות, טיילור  
שכתב סדרות נוספות.

A. Udovitch, *Partnership and Profit in Medieval  
Islam*, Princeton 1970

יודוביץ', השותפות

A. Udovitch, 'At the Origins of the Western  
*Commenda*, Islam, Israel, Byzantium?',  
*Speculum*, 37 (1962), pp. 198-207

יודוביץ', קומנדה

ג' ליבזון, 'הגזירתא' בתקופת הגאונים ובראשית ימי  
הביניים, שנתון המשפט העברי, (תשל"ח), עמ'  
154-79

ליבזון, הגזירתא

J. Mann, *Jews in Egypt and in Palestine under  
the Fatimid Caliphs*, I-II, New-York, 1970<sup>2</sup>

מאן, יהודים

J. Mann, *Texts and Studies in Jewish History  
and Literature*, I-II, New-York 1972 (repr).

מאן, מקורות

J. Mann, 'A Fihrist of S'adyas Works', *JQR*, 11  
(1920/1) pp. 423-428.

מאן, רשימות רס"ג

H. Malter, *Life and works of Saadiah Gaon*,  
Philadelphia 1921

מלטר, רס"ג

י. מיללער, ספר הירושות... לרבינו סעדיה גאון בן  
יוסף הפיומי, פאריס תרנ"ז.

מילר רס"ג

Y. Meron, 'Points de contact des Droits Juifs et  
Musulman', *SI*, LX (1984), pp. 83-117

מירון, קשר

G. Makdisi, *The Rise of Colleges*, Edinburgh  
1981

מקדיסי, קולגים

מ' מרגליות, הלכות ארץ-ישראל מן הגניזה, ירושלים  
תשל"ד.

מרגליות, הלכות א"

- מ' מרמרשטיין (מהד'), תשובות הגאונים מכ"י אדלר  
ובודליין ועוד, דעווא תרפ"ח.
- J.B. Segal, 'The Jews of North Mesopotamia  
before the Rise of Islam', *Studies in Bible  
presented to M. H. Segal*, Jerusalem, 1964,  
pp. 32\*-63\*
- H. Soloveitchik, 'Rabad of Posquière: A  
Programmatic Essay, *Studies in the History of  
Jewish Society... Presented to Professor Jacob  
Katz*, Jerusalem 1980, pp. 7-40
- ח' סולוביצ'יק, 'שטר בספר העיטור — פרק סמוי  
בתולדות ההלכה', תרכ"ן, מא (תשל"ב), עמ'  
324-313.
- מ' יונה, ספר העיטור לרב יצחק [בן אבא מארי  
ממרסליא], ניו-יורק תשט"ז<sup>2</sup> (צוטטו רק: ע"א ע"ב,  
ולא הטורים בעמודים השונים).
- ד' פגיס, חידוש ומסורת בשירת החול העברית: ספרד  
ואיטליה, ירושלים 1976.
- ש' פינס, תולדות הפילוסופיה היהודית מפילון ועד  
הרמב"ם (רשימות לפי הרצאות, בעריכת י' איגרא),  
ירושלים תשל"ב.
- M.A. Friedman, *Jewish Marriage in Palestine*,  
Tel-Aviv and New-York 1980-1981.
- M.A. Friedman, 'The Ransom Divorce', *IOS*, VI  
(1976), pp. 288-307
- מ' צוקר, השגות ר' מבשר על רס"ג, ניו יורק, תשט"ו.  
י' ריבלין, צוואות וענייני ירושה בהלכה היהודית על-  
פי תעודות מהגניזה הקהירית, א-ב, חיבור לשם קבלת  
תואר ד"ר לפילוסופיה, תל-אביב תשמ"ו
- רצהבי, רס"ג לישעיהו  
'פרקים חדשים מפירוש ר' סעדיה לישעיה', סיני, פט  
(תשמ"א), עמ' קצ"ג-רט"ז; הנ"ל, 'מפירוש ר' סעדיה  
לישעיה', סיני, צ (תשמ"ב), עמ' קצ"ג-רל"א; 'קטעים

חדשים מפירוש ר' סעדיה לישעיה', סיני, צג (תשמ"ג),  
עמ' א'-ט"ז; 'הקדמת ר' סעדיה לישעיה', סיני, צד  
(תשמ"ד) עמ' צ"ז-קכ"ב.

ר"ב שז"ח האלברשטאם (מהר"י), ספר השטרות להרב  
הנשיא רבינו יהודה בר' ברזילי הברצלוני ז"ל, ברלין  
תרנ"ח.

שטרן, ירושלים מ' שטרן, 'ירושלים שבארץ-אשור בקטע מחיבורו של  
ההיסטוריון אסיניוס קוודראטוס', ציון, מב (תשל"ז),  
עמ' 297-295.

שטרן, ספר הגלוי ש"מ שטרן, 'קטע חדש מספר הגלוי לר' סעדיה גאון',  
מלילה, ה (תשט"ו), עמ' 147-133.

שכט, מבוא J. Schacht, *An Introduction to Islamic Law*,  
Oxford 1982

שע"צ ח' מודעי, תשובות הגאונים, שערי צדק, שאלוניקי,  
תקנ"ב.

< > — הוספת המעתיק בשוליים או כגוף כתב היד.

[ ] — שחזור המהדיר, חסר או יתר.

אָאָ — סימן למחיקה על ידי המעתיק כשאינו ניקוד דיאקריטי או קיצור.

[א] — אסף, רס"ג.

2. פרסומים ראשונים: 'ספר העדות והשטרות' הוא ספר שרב סעדיה הקדים את חיבורו  
לכל ספריו ההלכתיים. נימוקו להקדמת חיבורו של ספר זה היה כדבריו, 'מה שנוכחתי  
מגודל צורך האומה בו וידיעתי רוב התועלת שיקבלו על ידו'.<sup>1</sup> הספר נתחבר עוד קודם  
לעלותו לכס הגאונות, בהיותו אלוף בישיבת פומבדיתא.<sup>2</sup>  
עדויות על תפוצת הספר בתקופת הגאונים עולות מכתביהם של גאוני בבל  
ומשימוש שעשו בו בקהילות שונות.<sup>3</sup> ציטוטים ספורים של קטעים מספר זה המיוחסים

1 להלן, קטע 1.2.1. לעניין התועלת שב רס"ג מספר פעמים במהלך הקדמתו ובחתימתה עי'  
להלן 1.2.2-1.2.1. ועי' על כך דבריו בתשובה, הילדסהיימר, רס"ג, עמ' 37-36.

2 להלן, הערה 18.

3 צוקר, השגות רב מבשר, עמ' 37-38, 93-94; אצה"ג, יבמות, עמ' 191-194 (ע"פ: שע"צ, יז  
ע"ב, יא; רב שרירא גאון): 'מר רב סעדיה [גאון ז"ל]... חכם גדול היה ואין משנה שלימה  
ממשנתו עוברת ממנו'; רב שרירא: אצה"ג, גיטין, עמ' 46-48, קיב (ע"פ: שע"צ, טו



למחברו מצויים בספרות הראשונים ובעיקר בזו העוסקת בענייני שטרות<sup>4</sup>. משנחשפו ספונות הגניזה הקהירית נתוספו עדויות על הספר ותפוצתו, ונתגלו קטעים מן החיבור<sup>5</sup>. בעשר מרשימות הספרים הרבות שעלו מן הגניזה מופיע ספרו זה של רס"ג ויש גם מי שנקב את מחירו של הספר — יב דרהם<sup>6</sup>.

לפני כשמונים שנה פורסם קטע אחד מן המבוא לספר, על ידי ה' הירשפלד. כשלושים שנה לאחר פירסום זה הביא הר"ש אסף קטעים מתרגום עברי, שנשתמר בכתב יד, לשני שטרות מספרו של רס"ג<sup>7</sup>. בשנת תש"ג כינס אסף את האוסף העשיר

- ע"ב, ל, ע"י להלן 3.1.16.2; בקירואן: ג"ה, רלא (חלק מקונטרס שנשלח לרב יעקב בן נסים; בין השנים 989-1004 ע"י: בן ששון, דיסרטציה, ב, עמ' 207, מס' 24) וע"י להלן 3.2.9.1 ש' 14; וסביר שאף ג"ה, קצטר (שם, עמ' 222, מס' 10); בנוסח המלא יותר של השאלה [ט"ש, ס"ח 169.43] אפשר לזהות: אמר אדונינו [=רה"ג] בתשובות שאלה שכ' בפירוש הזהב... פירש [=רה"ג] בספר מקח וממכר. ועל קטע זה ע"י: אברמסון, במרכזים, עמ' 54, הערה 28 [ללא ציון מספרן]; הנ"ל, עניינות, עמ' 208, הערה 20 [צ"ל: 43 במקום 93], אלא שלא שרד לפי שעה איזכור עמדתו של רס"ג. לעמדתו ע"י: אברמסון, שם, עמ' 210-211, והערה 41 [על-פי כת"ט ט"ש, ס"ח 308.64] ואינה בקטעים שלהלן); ועתה ע"י גם קהילת מוצל: להלן, הערה 20, 22; העתקות אחרות פורטו בשולי השטרות להלן. חלק מהאיזכורים לוקט על-ידי: מילר, רס"ג, עמ' XXXVII-XXXVIII, 145-173 (ד-ד, ז, יב, טו-ז, כא, כב, קט, קיז); ג"ה, עמ' 362-363; הרבכי, חדשים, עמ' 63-64, 189; אסף, רס"ג, עמ' סח-ע.
- 4 מילר, שם; אסף, שם, עמ' ע (בסעיף 2 יש להוסיף: עיטור, כתובת יבמין) — עא; להלן, הערה 29.
- 5 אסף, רה"ג, עמ' 67-72 (לא מן הגניזה וע"י להלן, הערה 7); אסף, רס"ג; האן-שייבר, רס"ג; מרגליות, הלכות א"י, עמ' ו; גויטיין, חברה, ג, עמ' 126, הערה 46; פרידמן, הכתובות, א, עמ' 5, 131, 177, 226, 484.
- 6 ט"ש 16.19, א ע"ב, נט — אסף, רשימות ספרים, עמ' 279, 288 והערה 41; ט"ש 20.9 K — מאן, מקורות, עמ' 654, שורות 61-63; ט"ש 6 J 9.1 — מאן, רשימת רס"ג, עמ' 425, שורות 21-22; ט"ש קופסאות ערכיות 51.79 ב ע"א, יד; ט"ש ס"ח 298.33 א ע"א — אלוני, ראש הסדר, עמ' 550, הערה 9; ט"ש ס"ח J 125 א ע"א — אלוני, כתבי רס"ג, עמ' 41, הערה 19, 36 (וראה להלן, הערה 31); אדלר, 38 (?) — באכר, רשימת עתיקה, עמ' 200; אדלר, 2539 א ע"ב — אברמסון, ראש הסדר, עמ' 84 והערה 105; לנינגרד, 127 — באכר, קטלוג עתיק, עמ' 127, שורה 9; אוקספורד בודל b3.35v — גוטהייל, גניזה, עמ' 150-151 והערה 12: 'מחירו יב דרהם'. (ואין ללמוד ממחירו על היקפו המדויק בשל שנויי שער העתקת סופרים, הכרוכים במרכיבים רבים, ע"י: בנעט, ספרייה; אשחור, ספרים, גויטיין, חברה, א, עמ' 196; ב, עמ' 228-240.) ט"ש 6.151 K — מאן יהודים, ב, עמ' 339 (מתוארך לשנת 1108): 'ספרו של יוסף ברי' יצחק בית דין של צוען מצרים' (והשווה: אסף, רה"ג, עמ' 10). יצוין כי סה"ש לרה"ג היה בבעלות אביו, יצחק הספרדי, אף הוא דיין במצרים.
- 7 הירשפלד, גניזה, עמ' 299; אסף, רה"ג, עמ' 67-72 (שם תיאור כתב היד). כתב יד זה נקנה ככל הנראה מידי הרב אביכזיר ונמכר לבית הספרים הלאומי בירושלים בשנת 1947 על-ידי הרב אסף. מספרו עתה ירושלים 1496 Heb. 80. כתב-יד זה יצוטט להלן כת"י ירושלים [כ"י]. במקום אחר (הערה 37) אשוב לדון בכ"י זה, וע"י גם להלן הערה 26.

ביותר של קטעים מספר השטרות — תשעה קטעים מספריות קיימברידג', אוקספורד וניו-יורק. בפירסום זה שירטט אסף את תבניתו של הספר ושב לסכם את הידוע עליו. קטע נוסף מספר השטרות שנמצא בגניזת קויפמן שבבודפשט פורסם בשנת תשט"ז על-ידי א' שייבר ו' האן. מ' מרגליות, ש"ד גויטיין ומ"ע פרידמן נעזרו לאחרונה בקטעי גניזה נוספים להשלמת גרסאות קטועות שהובאו אצל אסף ולבירור סוגיות שונות במחקריהם.<sup>8</sup> לעשרת הקטעים שפורסמו עד עתה יתווספו להלן קטעים חדשים מן הגניזה, חלקם מקביל לקטעים שפורסמו, חלקם מקביל לקטעים אחרים המובאים כאן לראשונה וחלקם יחידים לפי שעה. סביר להניח, כי עתידיים לעלות מן הגניזה קטעים נוספים ובהם השלמות, ועל פיהם יתוקנו המבנה, הנוסח והמידע להלן, אשר-על-כן תבאנה ההצעות שלהלן בלשון שמא, המצפה לאישור או לתיקון.

3. מבנה הספר: רס"ג חילק את הספר לשלושה חלקים: החלק הראשון — המבוא הכללי אל הספר, החלק השני — שמונה שערים של דיון בהלכות שטרות והחלק השלישי — חמישים וארבעה שטרות הממוינים לשלושה חלקי משנה לפי התדירות של הצורך בהם. בשולי חלק זה אוזכרו עשרה שטרות נוספים בענייני הנהגת הציבור.<sup>9</sup> מבנה זה של הספר עולה מדברי רס"ג. בדברי הפתיחה שלו לחלק השלישי, הוא ציין במפורש כי הספר נחלק לשלושה חלקים: 'פינבגי אן אשרח פי הדה אלגוז אל אתאלת' (= וראוי שאבאר בחלק שלישי זה)<sup>10</sup>. ומסתבר כי המבוא הכללי נמנה כחלק אחד, שכן שמונת פרקי ההלכה נחשבו על-ידו כחטיבה אחת לעצמה. בפתח החלק השני ציין רס"ג את כותרתם של הפרקים השונים ובאמצעות רשימה זו אפשר עתה לשחזר את רוב המבוא לספר. יש פרקי הלכה בחלק השני שהם ארוכים ומפורטים, דוגמת הפרק השביעי הדין בחובות כלליות בשטרות, ויש פרקים קצרים ומתומצתים, דוגמת הפרק השישי הדין בחובות ציון המקום בשטר. החלק הראשון של הספר הוא הקצר שבחלקים, החלק השני — ארוך ממנו והחלק השלישי, שהוא עיקר הספר, ארוך מצידו שני החלקים הראשונים.<sup>11</sup>

8 לעיל, הערה 5.

9 ע"א אסף, רס"ג, עמ' תרעד, המתקן את דבריו, שם 10-12, ולפי זה יש לתקן גם בספרו, תקופת, עמ' קצא. המבנה המוצע כאן שונה מן המבנה שהוצע על-ידי אסף, בעיקר בחלק הראשון והשני, כפי שמפורט להלן.

10 להלן, המבוא לכרך השלישי של הספר, 3.0.1. אפשרות אחרת היא לקרוא בנוסח שלפנינו כדלהלן: 'פינבגי אן אשרח פי הדה אלגוז אלאתל אלאקסאם אלאואיל' (= וראוי שאבאר בכרך זה את שלושה החלקים הראשונים), ולומר שרס"ג מתייחס לשלוש היחידות של החלק השלישי. אלא שאפשרות זו יש לדחות עד למציאת גרסה כזו בעדי נוסח נוספים. הליגטורה 'אל' במלה 'אלתאלת' ברורה בכתה"י שלפנינו.

11 אסף סבר, שבספר היו שני חלקים של הלכה — האחד עסק בענייני עדות והשני עסק בענייני שטרות (אסף, שם) ובכל חלק מספר פרקים שמנייתם מתחילה מחדש. לפי המצוי להלן, בפתח החלק השני, 2.0.1, מסתבר שרק חלק אחד, החלק השני, עסק בענייני הלכות ונכללו בו הלכות

נראה כי רוב החלק הראשון לפנינו. מן החלק השני מצוי במלואו רק השער השישי וקטעים נוספים מן השערים האחרים מונחים בשרידים שלהלן. מחמישים וארבעה שטרות של החלק השלישי שרדו במלואם, בחלקם או באמצעות איזכור מפורש שבמפתח ארבעים ושבעה שטרות<sup>12</sup>. משטרות הציבור שרד איזכור מפורש של שישה, המאפשר לשחזר את כל העשרה באמצעות מקבילה<sup>13</sup>.

השטרות באו בספר בצורה אחידה: דיון פותח בערבית, העוסק בהלכות מיוחדות של כל שטר ושטר ובהסתמך על סוגיות התלמוד; ציטוט קטעים מן החלקים המיוחדים לכל שטר בלשון הארמית והסבר במקומות שבהם מצא רס"ג שיש צורך להבהיר את נוסח השטר; הנחיית החותמים והכותבים לשולי השטר.

דרך איתור הקטעים היתה כרוכה בבחינה משולבת של התוכן, המיקום במסגרת הספר ושיוך השרידים להעתקות קודמות המוכרות משרידי הספר. טופסי הספר המזוהים עד כה יצוינו אפוא בנפרד, כדי לסייע לאיתור קטעים נוספים ולשייכם להעתקות השונות, עד לקיבוץ כל חלקי הספר<sup>14</sup>.

4. העתקות הספר: גילויים של קטעים הבהיר בעבר מספר סוגיות ביבליוגרפיות העומדות ברקע ספר השטרות: הרחיפות שראה רס"ג לחברו בגין צורך האומה<sup>15</sup>; הזמן והמקום בו נתחבר לפחות חלק מן הספר — "ט בכסלו א' רל"ח לשטרות, ד' תרפ"ז ליצירה בגדאד (28 נוב' 926); הימצאות העתקות שונות של הספר — כאלו

שטרות והלכות עדות. לפני אסף לא היו, לא המבוא — החלק הראשון — בצורתו המורחבת (להלן 1.1.2) ולא תוכן פרקי הדין ההלכתי ומכאן מסקנתו באשר לפרקי הספר.

12 אפשר לשער מה היו שבעה השטרות הנוספים באמצעות רשימת השטרות שבספרו של ר"ב ולפי דרגת התדירות, לדוגמה: שטר אירוסין, שטר זביני שטרא, שטר מכר (להלן: 2.7.3 ע"ב ש' 1; 3.1.11.1 ב ע"א, ש' 9, 15), שטר משכונא, (ע"י להלן: 3.1.1.2, ע"א ש' 4), שטר ערבות (ראה להלן, הערה 50), שטר קבלנות, שטר קבלת עדות, שטר שובר. ואולם עדות מוכחת משרידים נוספים תסייע להשלמת התמונה.

13 ע"י להלן, הערה 42; כיוון שרי"ב שמר על המניין ועל הסדר של המקור לדבריו, יהיו החסרים: כתב האריה, כתב חזקה, כתב שיריאתא, כתב שליחותא. יתכן כי רס"ג הביא גם את חמישה השטרות שהם מקל לרדות בהן (רי"ב, עמ' 2) אך לפי שעה אין להכריע בכך.

14 לאחר מסירת המאמר לרפוס נתוספו עוד קטעים ללקט השרידים (ע"י: לוח השרידים, מס' 1(3-2); 2(7-6); 3(12-14) [נמסרו על-ידי ד"ר ח' בן-שמאי]; 1(2-3); 3.3.7.1; 3.3.8.1). הקטעים מתפרסמים במקום אחר.

15 הירשפלד, שם; האן-שייבר, שם, עמ' 325-326.

המצויות בכ"י אוקס. בודל Heb. 48. 30-31 ובכ"י בודפשט; <sup>16</sup> מבנה הספר<sup>17</sup>. להלן באים קטעים מהעתקות שונות של הספר; לפי שעה אין כאן מניין וקביעת סדר להעתקות השונות.

שישה מן הקטעים החדשים הם חלק מהעתקה שנייה המאופיינת בכתיבת-יד זהה, במידות זהות של הדפים ובמספר שורות זהה בעמודים המלאים. בשער החמישי מן החלק השני של הספר — השער בו דן רס"ג בדרכי כתיבת התאריך בשטר — הדגים רס"ג את דרך כתיבת התאריך בזמנו, ומכאן הסיקו שייבר והאן כי חלק זה של הספר נכתב בשנת 926<sup>18</sup>. בהעתקה אחרת, שלפנינו, הדגים הסופר כדלהלן:

לדוגמה מה שירשום כתיבנא הדא כתלתא בשבחה דהוא עשרה יומי בירת ניסן  
דשנת אלפא ומאתן ושבעין שנן למינינא דרגילינא ביה בחיסנא עיבראה  
מדינתא דעל דגלת נהרא מותבא<sup>19</sup>

וזהי ככל הנראה העתקה של טופס שהועתק במוצל<sup>20</sup> ב' בניסן שנת ד' תשי"ט (22 במרס 959), כשלושים ושלוש שנים לאחר כתיבת הספר על-ידי רס"ג<sup>21</sup>. מאפייניה של העתקה זו והעובדה שמספר קטעים חתוכים באמצעם נותנים בסיס לתקווה, שבקרב יתגלו קטעים נוספים מהעתקה זו של הספר<sup>22</sup>.

16 האן-שייבר, שם, עמ' 323-324, והרבר עולה בבירור מתצלומי הקטעים שהביאו הנ"ל, אקטה, עמ' 30-31.

17 אסף, רס"ג, עמ' סו-סח, תרעד-תרעו; הנ"ל, תקופת, עמ' קצ-קצא, ועי' לעיל התיקונים בהערות 9-14.

18 שייבר-האן, עמ' 324.

19 להלן, 2.5.1, ע"א שורה 15. תופעה זו של עידכון תאריכים מצויה לא אחת בהעתקות סופרים, עי' לדוגמא: ג"ה מה; פיר"ח, ע"ז, ט ע"א; רי"ב, עמ' 139; אברמסון, ע"ז, עמ' XXII — XII.

20 על מוצל כחיסנא עיבראה עי': מאן, מקורות, עמ' 477 (למובא שם בהערה 2 עי' מקבילה בכח"י מן הגניזה 12. [TS Misc. 35 (=Loan)]; סגל, צפון מסופוטמיה, \*37 (ובהערה 15 שם הדיון בשאלת מקור השם; מצודת העברים או מצודת עבר הנהר) וראוי להוסיף: שטרן, ירושלים, עמ' 295-297, ומכאן אפשר אולי לשער שמקור השם הוא מתקופה קדומה זו.

21 בתקופה זו, לפי השערת מאן, דיין העיר היה אפרים בן שטיא (נפטר לפני שנת 983) ראש כלה (מאן, מקורות, עמ' 478-479). וגם לדעת גיל, המקדים את מינויו של אפרים לתקופת מחלוקת רב אהרן ורס"ג, עדיין אפשר שהוא הדיין בשנה בה הועתקה מהדורה זו (גיל, רב אהרן, עמ' 13-14, הערה 6). לפי שעה אי-אפשר להצביע על קשר של ממש בין הדיין לבין מהדורת סה"ש של מוצל.

22 שישה קטעי העתקה לפי סדרם בספר הם: TS Ar. 49.139 (הקטע המתוארך); TS 8.113; TS Ar. 49.146; TS Ar. 48.300; TS NS 308.106; TS Ar. 18 (1) 20; אשר למיקומם ולמקום הפירסום או האיזכור הראשון שלהם עי' להלן, לוח שרידי הספר. סופר זה העתיק ספר הלכה נוסף: TS Ar. 18(1). 18 ואכמ"ל.

עניין לעצמו קובעים קטעים מתורגמים מספר השטרות מתוך כתב־יד הרב אביכזיר, והוא עתה כתב־יד ירושלים, שפרסם אסף. מהשוואת נוסחי התרגום לנוסח המקור אך לא למבנה הדיון אצל רס"ג, במקום שבו שרדו המקור והתרגום, מסתבר שהמתרגמים היו נאמנים למקור. אשר על כן שיכבנו את נוסח התרגום שהובא על ידי אסף במקומות המתאימים.<sup>26</sup>

על תפוצתו של ספר השטרות בבבל אפשר ללמוד מתגובות רב מבשר לספר, מהעתקו במוצל ומן הסמכות שנודעה לו ככתבי רב שרירא גאון; כאלה יש עדות שהספר היה ידוע לאנשים מבבל תקופה קצרה לאחר כתיבתו. הספר הגיע לקהלות ישראל שבמערב והיה שם לעזר לדיינים — שאלות הלכתיות מעשיות שנבעו מן העיון

[ 147 ]

בו עלו בקהילת קירואן וכן על ידי שואלים שפנו לרמב"ם<sup>28</sup>. מן המובאות שבספר השטרות לר' יהודה הברגלוני מסתבר, כי אף הוא הכיר את ספרו של רס"ג<sup>29</sup>. ואולם כיוון שלא רבים מחכמי ישראל הביאו מן הספר בשם מחברו הסיק הר"ש אסף כי:

מספר המחברים שהשתמשו בס' השטרות של רבינו הוא קטן... ספרי השטרות הגדולים שנתחברו אחריו, ובעברית... דחו מפניהם את ספר השטרות של רס"ג שהדינים שבו כתובים ערבית והשטרות עצמם ארמית, שפות שאינן מובנות ביותר לסופרים ולקהל הנוקקים<sup>30</sup>.

מניין האיזכורים המפורשים של ספרו של רס"ג בספרי השטרות שלאחריו היה הסיבה לתחושה שמספר המשתמשים בו היה מועט. אלא שבכך אין לקבוע דבר על היקף ההשפעה של הספר ועומקה, שכן ככל שמתגלים שטרות נוספים מן הספר מתרחבת האפשרות לברר קשרים שבין ספרו של רס"ג לבין ספרי שטרות אחרים. לעומת אפשרות זו יצוין, כי למרות שרוב המבוא ההלכתי לספר השטרות מצוי עתה לפנינו, הימצאם של קטעים בודדים מספרי הלכה מאוחרים בנושאים הקרובים לענייננו שכתבם גאוני בבל, אינם מאפשרים בינתיים עריכת השוואה כזו בין חלקו הראשון של הספר לחיבורים אחרים<sup>31</sup>.

שקיעת שטרות והלכות שנוסחו בספרו של רס"ג בספריהם של המאוחרים-לו, באה לידי ביטוי במהדורה שלקמן. בדיון בכל שטר מצויות ההפניות שבעזרתן אפשר להצביע על הדומה והשונה בין ספר זה לספרים המאוחרים לו. רב האי גאון ציין

28 לעיל, הערות 1, 2, 20; בלאו, שו"ת הרמב"ם, ג, עמ' 183; להלן 3.1.13.2.  
29 עי': אסף, רס"ג, עמ' ע-א; רי"ב עמ' 1 (מבוא), 28 (גט מיאן), 41-42 (הוראה), 53 (טירפא), 55 (כתובת יבמה), ולהלן הערות 34-35 וסעיפים 3.2.6, 3.2.17, 3.1.18, 3.2.13 ובהערות לשטרות השונים.

30 אסף, שם, עמ' ע-א.  
31 לדוגמא: ספר העדויות מספרי ההלכה של רשב"ח עי' ההפניות אצל: אלוני, כתבי רס"ג, עמ' 41, מס' 36 (ספק אם אמנם ברשימה זו, ש' 35 כתוב: 'שמואל' כקריאתו, ואכמ"ל). אינו בידינו לפי שעה; לספר השטרות של רה"ג שבידינו לא שרד מבוא (אך ראה להלן, הערה 33). ההקדמה המחולקת לשערים כדרך ההקדמה לשה"ש, היתה נהוגה בספרות הגאונים. הבסיס להשוואה הוא מבנה המבואות לספרי ההלכה המונוגרפיים, אלא שהללו מיוחדים לנושאים ומכאן ההרחבה במבואות. ועי' על עניין זה: היימן, הרצינוליזם, עמ' קצה-קצח; אברמסון, חמשה שערים, עמ' תחתק-תחתקיד; הג"ל, המקור הערבי, עמ' 296-315 (קטע [נוסף?] מן המפתח [עי' שם, הערה 3] מצוי בכ"י ט"ש ס"ח 308.95 [יג-מב]) ועי' קטע גניזה וכו' דיני שטרות: TS Misc.10.117 (שט"ח נדוניא, קיום).

במפורש בהקדמת ספריו את זיקתו לחבורי ההלכתיים של רס"ג, וכתב שרצונו להוסיף ולפרשם הביא אותו לשוֹב לאותם נושאים<sup>32</sup>. מן השרידים שלפנינו מספר השטרות של רב האי גאון עולה זיקתו לחיבורו של רב סעדיה<sup>33</sup>. ברור יותר הוא הקשר שבין ספר השטרות לר' יהודה אלברגלוני לבין ספר השטרות לרב סעדיה. כבר במבואו לספר מציין ר"י אלברגלוני כי ספרו של רס"ג היה לפניו. הוא מבהיר כי סידר את השטרות לפי סדר אלפביתי והוסיף כעשרים שטרות על אלה של רס"ג<sup>34</sup>. ההפניות לשטרות רי"ב להלן מצביעות על הקשר ההדוק בין ספרו של ר"י אלברגלוני לבין ספרו של רס"ג, קשר המתבטא בדרך הבאת השטר ולעיתים אף בתירגום של דברי רס"ג והבאת שטרותיו מלה במלה בספרו של ר"י אלברגלוני. ועוד זאת, בעוד שאת הספר כולו סידר לפי סדר אלפביתי, את עשרת השטרות לענייני ציבור הביא בדיוק לפי הסדר שבו הופיעו אצל רס"ג<sup>35</sup>.

השפעת ספרו של ר"י אלברגלוני על ספרות השטרות למן המאה השתים-עשרה ואילך נדונה הרבה. שטרות רבים ממנו הובאו בספר העיטור ומכאן זכה הספר להשפעתו הרבה על נוסחי השטרות ועל ספרות ההלכה למן המאה הי"ב ואילך<sup>36</sup>. תוכן ספרו זה של רב סעדיה הוערה בדרך זו לספרי שטרות של מחברים מאוחרים יותר ונקרא על שמם<sup>37</sup>. סיבת הדבר, כך נראה, נעוצה באופיו המיוחד של ספר שטרות,

32 אסף, תקופת, עמ' קצט-ר; אברמסון, עניינות, עמ' 210, 245-246; הנ"ל, חמשה שרים, עמ' תחתק; הנ"ל, המקור הערבי, עמ' 297 (305).

33 שרידי ספר: אסף, רה"ג, עמ' 8-9 יתכן כי קטע TS Ar.18(2).166 אינו אלא חלק מן המבוא לספר השלם של רה"ג בלשון המקור. בקטע זה דן המחבר בשתי כתובות, בשני שטרות ובסוגיות התאריכים, בדומה למצוי בחלק השני שבס"ה לרס"ג. הקטע אינו חלק מן הטופס המוכר של ס"ה לרה"ג המצוי ב- TS Misc. 35.100, West. Col. Misc. 38(?) וב- TS J 3.4 ועוד לדיקה בין הספרים עי' להלן.

34 רי"ב, עמ' 1, מתוקן לפי גא"א, עמ' קכג: 'ובאנו לפרש בכאן מניין השטרות וענייניהן לעניות דעתין ומצאנו בחיבור רבי' סעדיה גאון ז"ל שהזכיר מניין השטרות ומצאן נ"ד שטרות חוץ מ"ד [אסף, רס"ג, עמ' תרעד: יר"ד] שטרות אחרות קטנות שהן צורך תקנת הוקנים והראשונים ואנן לעניות דעתין מצאנו חשבון כל השטרות והם ע"ג שטרות חוץ מ"ו [ע"פ אסף, שם, מסתבר כי גם כאן צ"ל: יר"ד] שטרות אחרות קטנות שהן לזקנים ולחכמים ולראשים לתקן בהם תקנות... וחלקנו השטרות האלו באל"ף ב"ת כדי שיהיו נוחין להתלמד ולהבין ונוחין למצוא אותן'.

35 ראה: לעיל, ע' 145 והשווה דברי המבוא וההפניות בראשית השטרות, לענין התלות בין רי"ב לרס"ג.

36 עיטור, דף ג ע"ד; גא"א, עמ' ייג; גולאק, אצה"ש, עמ' XXVII-XXVIII (בשורה 4 יש להוסיף עתה: מארמית ומערבית); רי"ב, עמ' ג והערותיו לשטרות; בנדיקט, פרובנס, עמ' 22-24, 31-32; סולוביצ'יק, ראב"ד, עמ' 26-27; אלבעק, תפארת ישראל [=יובל ל' לר"י] עמ' 108-109; ספר האשכול עמ' 31-65; גלצר, עיטור, א, עמ' ח, 98, 117-121, 145-148.

37 תופעה זו עולה במפורט אף בהקדמה לספר שטרות מספרד מן המאה הי"ד, שאני מכין להוציא לאור, שם מצטטים שטרות מן הספרות הקדומה יותר מלה במלה; ועי' גם: גולאק, אצה"ש, עמ' XXX-XXVI.

שהוא לקט של נוסחאות מקובלות, המאפשר קליטה נוחה וישירה של הנוסחאות בספרים הנערכים מחדש לפי סדר שונה העונה על דרישות הדור וצרכיו.

העובדה כי חלקים ניכרים מספר השטרות של רס"ג שוקעו בספרו של ר"י אלברגלוני וממנו עברו לספרים אחרים, אין בה לסתור את דברי אסף באשר למיעוט השימוש הישיר שעשו מחברים בספרו זה של רס"ג. אולם בעקבותיה יש להדגיש את השפעתו הרבה של ספר השטרות, שהיה הראשון שנקבץ ונכתב על ידי גאון בבלי. השפעה זו מאשרת אמנם את שיקול דעתו של רס"ג בהקדמת חיבור זה לאחרים, היא התועלת שתמצא האומה בספר השטרות. להלן בסמוך נשוב לצורך האומה בספר שטרות.

רס"ג לא היה הראשון בהבאת נוסחי שטרות. נוסחים של שטרות היו מוכרים לסופרים בתקופת המשנה והתלמוד וטפסים שלמים של שטרות הובאו בספרי ההלכה הארצישראלים הקדומים, וכן בהלכות גדולות, הלכות קטנות, הלכות פסוקות ובתשובות רב נטרוני גאון<sup>38</sup>. סביר להניח, שכשם שהיו באוצרות הספרים של ישיבות בבל מסורות של הלכה ומסורות היסטוריות שהובאו לא אחת בחיבוריהם ובתשובותיהם לשואלים, כן היו בהם טופסי שטרות. דוגמא לקובץ אנונימי כזה מצויה בשטרות 'דבי דנא דבבא דמתיבתא', העוסקים בסדרי השיפוט, וכן בספרי השטרות, שמזכיר רס"ג בספר הגלוי<sup>39</sup>. יתכן אפוא, כי רב סעדיה ליקט שטרות אלה שבאוצרות הספרים של הישיבה עוד קודם להמנותו לגאון, מיינס לפי תדירותם והקדים להם את המבואות הדנים בהלכות עדות ובהלכות שטרות, ומכאן אולי דבריו בפתח הספר: 'קאל גאמעה' (= אמר המאסף<sup>40</sup>).

מן ההתאמה שבין ספרו של רס"ג לספרו של ר"י אלברגלוני עולה גם האפשרות לשיחזור חלקיו החסרים של ספר השטרות לרס"ג בעזרת השרידים ממפתח ספר השטרות לרס"ג והשטרות המצויים בספרו של אלברגלוני. אלא סביר להניח שחסרון זה יתמלא מאוצרות גניזה נוספים<sup>41</sup>.

38 מרגליות, הלכות ארץ-ישראל, עמ' א-כו; ה"ג, ד"י, ב, עמ' 143-149; 187-189; גנז"ק, ב, עמ' 42; שע"צ, עה ע"א, י"ד; שם, פו ע"א, טו; לספר שטרות קראי ע"י: גיל, א"י, ב, עמ' 545-552; הקובץ שפירסם אפטוביצר, שטרות. וע"י גם המצוי בכ"י TS J 3.31.

39 אפטוביצר, שטרות, עמ' 23-51 (שטרות של רס"ג שונים מאלה, בשטרות שיש להם מקבילות בשני המקורות); גולאק, אוצה"ש, עמ' XXXI-XXX, 322-324. ספר הגלוי: שטרן, ספר הגלוי, עמ' 137-138; להלן, הערה 50.

40 המאסף: להלן קטע 1.1.1.

41 ע"י לעיל, הערות 12-13.



השוואת סוף הספר של ר"י אלברגלוני לסוף ספרו של רס"ג מאפשרת לקבוע 'תאריך שממנו' לשטרות שאצל ר"י אלברגלוני והיא מעידה על מקורו הישיר ועל העיבוד שנעשה במקור זה עד שעוצב בדרך כה הוא מופיע בספרו של ר"י אלברגלוני<sup>42</sup>:

רס"ג	ר"י
נשלמו בזה חמישים וארבעה שטרות.	הרי נשלמו אלו ע"ג שטרות בחוקי הממונות...
ואשר לעשרה השטרות אשר אמרתי שאביא בשמותיהם בלבד לא כענן[יניהם]... כתב מנוי... כתב עבוי...	נשתיירו עשר שטרות אחרות... והן כתב מנוי, כתב עבורי, כתב תקנתא כתב מסמך, כתב ענייני כתב פתקא כתב...
כתב תקנתה... [כתב מסמך]... כתב עיניאני... פ[תקא]	כתב האריה, כתב חזקה כתב שריאתא, כתב שליחותא.

סדר השטרות, לפחות חמשת הראשונים, זהה בשני הספרים, ונוסח השטרות אינו מובא לא אצל רס"ג ולא אצל ר"י אלברגלוני. ברור אפוא מקורו של ר"י אלברגלוני אף בעניין זה. אולם רס"ג לא הסביר את ענייניהם של השטרות ור"י אלברגלוני הביא בספרו הסבר לענייני השטרות ולמקורותיהם.

מכאן 'תאריך שממנו' לשטרות 'המיוחדים לראשים ואין לזולתם צורך בהם' הבאים בסוף ספרי השטרות לרס"ג ולר"י, שטרות החשובים לחולדות ארגון המוסדות הקהילתיים בימי הביניים, והוא ראשית המאה העשירית. וסביר כי ראוי להקדימם בזמן עוד יותר — אם אמנם נלקטו השטרות לספרו של רס"ג מתוך ארכיון הישיבות.

6. חיבורי שטרות בספרות ההלכתית המסלמית: צורך האומה בספר שטרות ניכר בהעתקות שנעשו מן הספר, בחיבור ספרים נוספים בנושא זה, ויותר מכל בשטרות הרבים ששרדו בגניזת קהיר מפעילותם של בני קהילות ישראל שבאגן-הים-התיכון. הללו אמנם מכילים את היסודות שאותם חייב רס"ג בספרו, אך אליהם נוספו נווי שטרות ותנאי תנאים לפי המתחייב מאופי המעשים המפורטים בהם, עד שקשה לראות בהם זיקה ישירה לנוסחאות המוצעות בספרו של רס"ג. לאלה יש להוסיף שטרות שנחתברו בכתי דין בקהילות שונות, עוד קודם לתפוצת ספרו של רס"ג והעונים

42. רס"ג: להלן, 3.4.1; ר"י ב' עמ' 131 (ועי' שם, עמ' 135, בדבריו על חמישה שטרות נוספים).

להלכות שטרות ודקדוקיהם<sup>43</sup>. 'צורך האומה' עשוי להיתרגם לא רק כחשך בבתי הדין של הקהילות, אלא אף כצורך התאמת המצוי ביד בני האומה היהודית אל המצוי ביד בני החברה הנוצרית המוסלמית, עמה חיו בשכנות, בדומה למניעים של חיבור ספרות הפילוסופיה ושירת החול<sup>44</sup>.

היחס העקרוני החשדני של ההלכה האסלאמית לשטרות היה מפורסם לגאוני בכל בזמנם: 'ואף הגויים הללו חוששים לזיוף ואין מקבלין שטר מכתב ידי עדין<sup>45</sup>, וכן: 'משום דאינון לא סאמכין על כתאבי ואין עולין בערכאות שלהן<sup>46</sup>. יחס עקרוני זה עולה גם ממחקר ממצאי הספרות ההלכתית המסלמית בנדרון זה<sup>47</sup>. אלא שבחברה ניידת קזו של האסלאם בימי הביניים המוקדמים תנאי החיים הכתיבו את ההכרח להסתייע במסמכים כתובים. ואמנם, הן שרידים כתובים ממעשים של בעלי ההלכה בתקופה זו והן ספרות הלכתית בנדרון מאשרים את חיוניות המסמך הכתוב לחיי היומיום עד למאה העשירית<sup>48</sup>.

43 ע' לדוגמא: גויטיין, חברה, א, עמ' 10-11 (פירוט סוגי השטרות); אביזריה — גיל, א"י, ב, עמ' 15-16, 21-22, 107-110, 479-481, 489-492; ג, עמ' 28-30; שטר חוב — שם, ב, 22-23; אפוסטרופוס — שם, עמ' 30-31, 106-107, 293, 582-581, 716-720; שם, ג, עמ' 26-23; הרשאה — שם, ב, עמ' 414-415, 478-475, 482-488; ג, עמ' 525-527, 532-535; שליחות — שם, עמ' 428; מתנה — שם, ב, עמ' 401-402; צוואה — שם, עמ' 458-459, 602-605 (מעב"ד); ג, עמ' 32-33; שטרות — שם, ב, עמ' 721-723; ג, עמ' 340-342; שכירות — שם, ג, עמ' 491-496; גט — שם, ב, עמ' 416-417; קיום — שם, ג, עמ' 27-28; מכר — שם, עמ' 345-347; מחילה — שם, עמ' 6-7; מזונות, שם, עמ' 530-532; וכן מאמרי: וייס, שטרות, שבהם נערכה הפעילות ההפוכה: שחזור הטפסים לפי תורפים רבים.

לו היה עלינו לסדר את השטרות לפי תדירות הופעתם מן הממצא המובא, היה הסדר שונה מן הסדר של רס"ג. והדברים טעונים דיון לגופם בענין המסורות המשפטיות והיענותן לצרכי המציאות. שטרות רבים, אלה ונוספים, נבחנו בחינה היסטורית, אך עדיין לא נבחנו בחינה הלכתית-משפטית, דוגמת מחקרו של מ"ע פריימן, הכתובה א-ב, ומחקר תלמידו: ריבלין, צוואות [הגיע לידי לאחר השלמת ההגהה ולא יכולתי להתייחס למצוי בחיבור במאמר זה].

שטרות קדומים ע"י לעיל, הערה 38, 39; הופקינס, מסמך קדום, עמ' 91-93; מאמרי: מפגש הלכה ומציאות.

44 על נקודות המפגש בהגות ע"י פינס, פילוסופיה, עמ' 22-25; שירה — פגיס, שירת החול, עמ' 7-16; ל שון — אלדר, קריאה, עמ' 226-228. ולעניינו ע"י: גויטיין, מוסדות, עמ' 270-278 (וראה גם עמ' 279-307); ירדוביץ', השטרות עמ' 35-38; ליבון, להלן בקובץ: גויטיין, משפט (ובפרט עמ' 67-68).

45 ג"ה, רעה (והשווה: ג"ה עב; מרמרשטיין, עמ' נח).

46 ג"ה, רלט (על הקונטרס רל-רסד. ע"י: דיסרציה, ב, עמ' 207, מס' 24).

47 ירדוביץ', שם, עמ' 86 (והפירוט בהערה 113) — 96, 142-169; ברונושוויג, עמ' 183-184; וכין, מסמכים, עמ' 1-10.

48 ע"י: להלן בסמוך, הערות 51 ואילך.

משרידיים מעטים של שני החלקים הראשונים של ספרו של רס"ג ומשרידיים של ספרי הלכה מסלמיים שנכתבו עד לשנת 926 אי אפשר להוכיח שמכנה ספרו של רס"ג וסידור דבריו שאולים מן הספרות ההלכתית המסלמית, ואף-על-פי-כן, ראויים לציטוט דבריו המפורסמים של אלג'אחט:

יש שאדם חוקר מקורות ועוסק בפרשנות הקראן חמשים שנה ועדיין אינו נחשב בעל הלכה [=פקיה] ועדיין אין עושים אותו קאצי; אבל מי שיעיין בספרי אבו חניפה או של הדומים לו וישנן את ספרי השטרות [=שרוט] שנה או שנתיים וכי תעבור על יד פתחו והנה הוא כאחד המושלים ולא יארכו הימים עד שיעשה שופט באחת הערים<sup>49</sup>.

ולימים, משפרצה המחלוקת בין רב סעדיה לכין רב אהרן בן יוסף הכהן, כלף בן סרגאדו, העמיד רס"ג את קוראי ספר הגלוי שלו על מגבלותיו של יריבו אשר:

אינו מתנשא בין בני האדם אלא בעשר נוסחאות מספרי השטרות [=כתב אלותאיק] שלמדן ברוב ההרגל כגון שטר החוב ואביזאריה והשותפות והצוואה ומה שהזמן מביא לידיהם בכל עת. והייתי רוצה לדעת סופר [=וראק] בין המוסלמים היודע בעל פה עשר נוסחאות מספרי שטרות מה תהיה עמדתו ביניהם; היעשה על ידי כך נאמן [=עדל] או בעל הלכה [=פקיה] או משיב תשובות [=מופת] או שופט [=חאכם]<sup>50</sup>?

רס"ג מפנה את קוראיו לחברה המסלמית כדי ללמוד ממנה דרכים לריפוי למחלה הנואשת של עם ישראל, בו יש שם זכר לאנשים כרב אהרן סרגאדו. בחברה המסלמית — לטענת רס"ג — לא יימצא כדבר הזה. הגם שדבריו נאמרים אגב ויכוח ולתכלית ההעמדה על הבלתי-אפשרי — החברה המסלמית היא לרס"ג קבוצת התייחסות גם בעניין זה של מקום בעלי ההלכה וספרי השטרות בה. ומתוך דבריו הבוטים של רס"ג מסתבר, כי מעמדו של בעל הידע ההלכתי-המעשי היה גבוה הן בחברה המסלמית,

49. אחלג'אחט, כתאב אלחיואן, א, עמ' 78; עי': גיל, א"י, א, עמ' 474-475, הע' 797; ועוד למעמדם ולהכשרתם; מקדיסי, קולגים, עמ' 202, 221-222.

50. ט"ש TS Ar.51.99. שטרן, ספר הגלוי, עמ' 137-138, 141; גיל, שם, העמיד על סמיכות העניינים, ועי': גיל, רב אהרן הכהן גאון, עמ' 12-14. הדוגמאות שרס"ג בחר בהן כאן: שטר חוב, אביזריה, שותפות וצוואה, כולן הן מן החטיבה המוגדרת על ידו בספר השטרות כחטיבת השטרות המצויים לרוב.

כדברי אלג'אחט, והן בחברה היהודית, כפי שעולה מעדויות מצטברות על מעמד הסופרים ופוסקי ההלכה מתוך ספרי סיכום<sup>51</sup> כמדברי הפולמוס של רס"ג.

ראשית הפעילות ההלכתית המסלמית ולאחר מכן מוקד חשוב שלה היו בעיראק, איזור פעילותם של גאוני בבל. מבין ארבע האסכולות הבולטות בהלכה האסלאמית זכתה ספרות השטרות לפיתוח רב באסכולה החנפית. מסורות בעלי הלכה של אסכולה זו בענייני שטרות שבים לאבר-חניפה עצמו ולחוג תלמידיו בכופה, והבולטים שבהם: אבו יוסף בכתאב אל חיל וכתאב אדב אל קאצי ושיבאני בחיבורו כתאב אל אצל, וביותר בחיבורו, המשוקע בחיבור מאוחר יותר, על השטרות.

שלהי המאה התשיעית וראשית המאה העשרית מתאפיינות במגמה להתמחות בענף זה של ההלכה. זו התמחות הנשענת על מאתיים וחמישים שנות עיסוק הלכתי במעשי בית דין, והיא מסכמת ומכריעה סוגיות ששבו ונדונו במהלך התקופות שקדמו לה. מן הבולטים בבעלי ההלכה בתחום זה היה בן דורו המבוגר של רס"ג, אבו ג'עפר אחמד אבן מחמד אבן סלאמה אל טחאוי. אל טחאוי כרס"ג היה יליד מצרים שהלך לבקש חכמה בארץ-ישראל וסוריה ולאחר שנתיים שב למצרים ונפטר בה בשנת 933. בין חבוריו נמנים: כתאב אל-מחאצ'ר ואל-סלאלת, כתאב אל-שרוט אל-כביר הוא ג'אמע אל כביר פי ל-שרוט, כתאב אל שרוט אל-אוסט, וקיצור עבודתו הגדולה, כתאב אל-שרוט אל צ'יר, (שנכתבה קודם לשנת 918). הספר האחרון שרד במלואו. חיבור ספרי שטרות בקרב בעלי הלכה מסלמיים לא פסק בעבודותיו של טחאוי חרף היותן בעלות סמכות מיוחדת לדורות שאחריו<sup>52</sup>.

לענייננו די בעובדה, כי בעולם המסלמי כולו ממערב למזרח, וביותר בשני מוקדים — במצרים ובעיראק — זכתה ספרות השטרות והמסמכים הכתובים הן בדיונים עקרוניים והן בלקטים של דוגמאות לתפוצה רבה. דיינים וסופרים הלכו בה והוליקוה, נסתייעו בשטרות קודמיהם וסייעו לבאים אחריהם בחיבור שטרות חדשים. מי שהיה מצוי במתרחש בחברה המסלמית, ורס"ג לא העלים עיניו מן המתרחש בה, עשוי היה להסיק ממנה על החסר במוסדות השיפוט בקהילות ישראל: ספרים המסמכים את ההלכות הכרוכות בבית הדין ודוגמאות של שטרות.

אף בקביעת לשון החיבור ההלכתי הזה היה רס"ג חלוץ. חיבור הספר בלשון הערבית כרוך אף הוא בהגדרת תכליתו של הספר, כלומר הפיכתו לספר שימוש לציבור היהודי בתפוצות השונות. ההכרה כי הערבית הפכה לשפה שהכל צריכים לה, חיבה לחבר את ההקדמות והביאורים ההלכתיים בשפה זו<sup>53</sup>.

51 ליברמן, חוספתא כפשוטה, כתובות, עמ' 245-247; גולאק, אצה"ש, עמ' XXIX-XXIV; אסף, רה"ג, עמ' 5-6; גויטיין, חברה, ב, 228-234; סולוביצ'יק, שטר, עמ' 323-324 והערה 36 שם.

52 עי' סיכום הדברים אצל וכן, עמ' 10-29.

53 על ההשפעה של רס"ג על השימוש בלשון הערבית בחברה היהודית עי': בלאו, התהוות עמ' 39-42, 224-225 והערה 1. על תפקידו של רס"ג במגעים עם הספרות הערבית עי': דרורי, עמ' 39-42.

אם אמנם הושפע רס"ג מן העיסוק התדיר והמתמשך בנושאים אלה בספרות ההלכה המסלמית, כי אז ראוי לציין שהוא כינס את ענייני השטרות עד לימיו, סווגם והגדירם ועשאם לחיבור היהודי המונוגרפי הראשון בענייני שטרות. התעסקות שנתמסכה והלכה בחברה המסלמית כשלוש מאות שנה מומשה באחת בעבודתו של רס"ג — שתכנן למצות נושאים הלכתיים ולערוכם במבנים היפים להם<sup>54</sup>, שלא כחיבורי הלכה של גאונים שקדמו לו, שעקבו בחיבוריהם ובהרצאתם אחר מהלך הדיון של התלמוד. מן הספרים הרבים העוסקים בענייני שטרות ועדות שנכתבו על-ידי בעלי הלכה מסלמים שנמנו לעיל, שרד במלואו רק אחד — ספרו הקצר של בן זמנו המבוגר של רס"ג, טחאוי. השוואת חלקיו ופרקיו לאלה של ספרו של רס"ג אינה מעידה על קשר ביניהם, מבנה הספרים שונה בתכלית. אמנם מונחים טכניים לא מעטים משותפים בשני הספרים, אך זה הוא בגין שפת כתיבתם שהיתה ערבית. ואף אם השוואת המצוי בחברה המסלמית לעומת החסר בחברה היהודית דרבנה את רס"ג להקדים את כתיבת ספר השטרות ולהגדיר את דחיפותו כפי שהגדיר — מקורותיו של הספר נשארו על משענם היהודי.

7. המהדורה: במהדורה זו הובאו כל הקטעים המוכרים לפי שעה מספר השטרות. קטעים שנתפרסמו מכבר<sup>55</sup> שבו ונקראו כדי לתקן את הקריאה והתרגום הקודמים. מקומם הנוכחי של קטעים אלה במהלך סה"ש נקבע לפי הממצאים החדשים של תוכנית סה"ש לרס"ג. חלופי נוסח צוינו רק ממקבילות ולא מקריאות קודמות. הספרות המופיעות בראשית כל קטע מציינות את מקומו בין חלקי הספר ואת מקורו הנבדל. יש לקרוא אותן משמאל לימין. לדוגמא: 1.2.2, משמע: חלק ראשון (מבוא), סעיף שני (גוף המבוא), קטע שני ששרד מסעיף 2; 1.9-2, משמע: חלק שני (פרקי ההלכה), שער שביעי שמיני ותשיעי, קטע ראשון ששרד משערים אלו; 1.15-3.2, משמע: חלק שלישי (גוף השטרות), סעיף שני (שטרות שתכיפות שימושם ממוצעת), שטרות ט"ו, ט"ז, י"ז, עותק ראשון ששרד משטרות אלה.

253-288. אפשר שאף כותרת הספר 'ותאיק' ולא 'שורט' מצביעה על השתרשות המינוח הטכני המסלמי המזרחי, לעומת המונח המערבי והמצרי בעולם האסלאם (עי' על כך אצל וקין, עמ' 1 הערה 1) וראה גם אצל מירון, קשר, עמ' 86-88.

54 שכן חיבור זה הוא רק סעיף דוחק אחד מסדרת החיבורים החשובים בנושאים שונים בהלכה. עי' לעיל, הערה 1. מלשוננו של רס"ג אפשר אולי להסיק, כי הוא ראה את כל החיבורים ההלכתיים כחלק מחיבור הלכתי אחד. "כתאב אלפקה" חוזר בחיבור זה מספר פעמים (1.1.1; 2.7.3; 3.2.14.1 ואולי אף ב-2.1.1 ש' 26).

55 נראה שמהדורת האן-שייבר נדחקה מספרות המחקר, עי' לדוגמא: המבוא משערים ה"ז שצוטטה ממקבילתה הפחות טובה שבט"ש, קופסה ערבית 49, מס' 139 (להלן 2.5.1 ע"ב ש' 6); אנציקלופדיה עברית, ערך סעדיה גאון (ובטעות הובא שם אסף, תרביץ ט). אצל וייס (לעיל, הערה 43) נשמט אסף, רס"ג, משני הסיכומים שבפתח הלקטים.

**ב. לוח שרידי הספר (המסומן + פורסם בעבר, המסומן \* נמצא לאחר מסירת המאמר להדפסה ויידפס במקום אחר)**

1. חלק ראשון – מבוא		חלופי נוסח והשלמות
1.0.1	קטע מן המפתח לספר השטרות	+ TS K 3.33
1.1.1	תחילת המבוא	בדפושט א+ +TS 8Fa1
1.1.2	המשך המבוא וחתימה	TS Ar.18(1).20r
2. חלק שני – הלכות עדות ושטרות		
2.0.1	שמות הפרקים	TS Ar.18(1).20v
2.1.1	תחילת שער ראשון (כשרות העד)	TS Ar.18(1).20v
2.1.2	חתימת שער ראשון (כשרות העד)	*TS Ar.50.221
2.2.1	שער שני (הכרת מושא העדות)	CUL Or.1080.9.1r *TS Ar.50.221
2.3.1	תחילת שער שלישי (ידיעת הידיעה)	*TS Ar.50.221
2.3.2	חתימת שער שלישי (ידיעת הידיעה)	+TS Ar.18(1).26r
2.4.1	תחילת שער רביעי (ידיעת איכות העדות)	+TS Ar.18(1).26r
2.4.2	המשך שער רביעי (ידיעת איכות העדות)	CUL Or.1080.9.1v
2.5.1	חתימת שער חמישי (זמן העדות)	TS Ar. 49.139 בדפושט ב'+
2.6.1	שער שישי (מקום העדות)	בדפושט ב'+
2.7.1	תחילת שער שביעי (תכלית כלל השטרות)	בדפושט ב'+
2.7.2	המשך שער שביעי (תכלית כלל השטרות)	+TS Ar.18(1). 26v
2.7.3	חתימת שער שביעי (תכלית כלל השטרות)	+Ox.Bodl.d.48.30
2.8.1	תחילת שער שמיני (תכלית כל שטר)	+Ox.Bodl.d.48.30

חלק שלישי – השטרות

	+ENA 962.10	הקדמה לחלק שלישי	3.0.1
		חלק ראשון	3.1
	+ENA 962.10r	תחילת שטר הלוואה	3.1.1.1
AIU III B 12	TS Ar.49.146	חתימת שטר הלוואה	3.1.1.2
AIU III B 12	TS Ar.94.149	תחילת שטר אביזאריה	3.1.2.1
+Heb.8 <sup>o</sup> 1496.99r ים	AIU III B 12	המשך שטר אביזאריה	3.1.2.2
	+Heb.8 <sup>o</sup> 1496.99r ים	המשך שטר אביזאריה	3.1.2.3
	TS J 3.17a	חתימת שטר חלוקת אחים	3.1.8.1
	TS J 3.17a	תחילת שטר שותפות	3.1.9.1
TS Ar.18(1).14	TS J 3.9	חתימת שטר שותפות	3.1.9.2
TS Ar.18(1).14	TS J 3.9	שטר פולגאנא	3.1.10.1
TS Ar.18(1).14	TS J 3.9	תחילת שטר מתנת בריא	3.1.11.1
Heb 8 <sup>o</sup> 1496.47a-48b ים	TS J 3.17b	מתנת שכיב מרע	3.1.12.1
*TS Ar.50.205	TS J 3.17b	תחילת צוואה	3.1.13.1
Heb 8 <sup>o</sup> 1496.47a-48b ים	*TS Ar.50.205	צוואה	3.1.13.2
	TS 12.647	חתימת שטר הרשאה	3.1.14.1
	TS 12.647	תחילת שטר כתובה	3.1.15.1
TS 12.647	+Ox.Bodl.Heb.d 48.31	סוף שטר כתובה	3.1.15.2
	+ Ox.Bol.Heb.d 48.31	תחילת גט	3.1.16.1
	NS 308.106r	קטע מגט	3.1.16.2
	TS NS 308.106v	קטע מגט חליצה	3.1.17.1
	TS Ar.48.300	חתימת גט חליצה	3.1.17.2
AIU III B 69	TS Ar.48.300	תחילת כתובת יבמה	3.1.18.1
AIU III B 69	TS 8.113r	המשך כתובת יבמה	3.1.18.2
	AIU III B 69	המשך כתובת יבמה	3.1.18.3

## 3.2. חלק שני

TS 8.113v	קטע משטרא דמירכס	3.2.1.1
+TS K 18.1a	חתימת שטר דמיו	3.2.5.1
*TS Ar.52.190a	מיאון	3.2.6.1
*TS Ar.52.190a	מודעא	3.2.7.1
+TS K 18.1a	תחילת ביטול מודעא	3.2.8.1
TS G 2.68 TS Misc.36(=Loan)209a	חתימת שטר קיום	3.2.9.1
TS G 2.68 TS Misc.36(=Loan)209a	בירורין	3.2.10.1
TS G 2.68 TS Misc.36(=Loan)209a	תחילת שטר פסק דין	3.2.11.1
TS G 2.68	חתימת שטר פסק דין	3.2.11.2
*TS Ar.52.190b	דיאתיקי	3.2.12.1
*TS Ar.52.190b	תחילת שטר טירפא	3.2.13.1
*TS Ar.52.190b	חתימת שטר טירפא	3.2.13.2
*TS Ar.52.190b	שטר אדרכתא	3.2.14.1
Ox. Bodl.d62.47r	שטר שומא	3.2.15.1
Ox. Bodl.d62.47r	חתימת שטר פיקדון	3.2.16.1
Ox. Bodl.d62.47v	שטר הודאה	3.2.17.1
Ox. Bodl.d62.47v	תחילת שטר שימוש	3.2.18.1



## 3.3 חלק שלישי

+ENA 2040.1	מחאה	3.3.1.1
*TS Ar.50.20	פיסוס	3.3.2.1
*TS Ar.50.20	תחילת פסיקאטא	3.3.3.1
TS Misc. 36(-Loan)209v	תחילת פסיקאטא	3.3.3.2
TS Misc. 36(-Loan)209v	פשרה	3.3.4.1
TS Misc. 36(-Loan)209v	תחילת מחילה	3.3.5.1
+Heb. 8 <sup>o</sup> 1496.62a י"ם	אגרת בקרת	3.3.7.1
+Heb. 8 <sup>o</sup> 1496.64a י"ם	אפוטרופסות	3.3.8.1
TS Ar. 48.166	שרידי קטעים מחתימת אפותיקי	3.3.10.1
TS Ar. 48.166	שרידי שטר זכות	3.3.11.1
TS Ar. 48.166	שרידים מתחילת איטרא	3.3.12.1
TS NS 35.24r	תחילת שומא דקבלנותא לצאן ובקר	3.3.16.1
TS NS 35.24r	אמנה	3.3.17.1
TS NS 35.24v	סמפון	3.3.18.1

## 3.4 נוספות

TS NS 35.24v	3.4(1 <sup>6</sup> ).1 משטרות הציבור
--------------	--------------------------------------

## ג. שרידים מספר השטרות

## 1. חלק ראשון — מבוא

## 1.0.1 קטע מן המפתח לספר השטרות — כ"י קיימברידג' TS K 3.33

דף קרוע; קלף; מידותיו המלאות: 17×18 ס"מ; מאותו הטופס: TS Ar.18(1).14 [3.1 (10-11).1] החתוך באותו אופן; ואולי CUL Or.1080.9.1 (2.2.1) TS Ar.50.20,30; (3.3.2-3) ENA 2040.1v (3.3.1.1) [ה בר הלל נין רב] "פורסם : אסף, רס"ג, עמ' עג-עה.

[א ע"ב] נד כתאב ] אל

[אלגזו אלארל עדדה יח ואולה ]שטר הלואה]

[שטר פיצוי ויקאל אביזארינה:]

[ז' זביני ביתא]

[ח שטר חלוקת אחים] ט שטר שותפותא:

5

[י שטר פולגאנא: יא מתנת בריא:] יב מתנת שכיב מרע:

[יג שטר צוואה: יד שטר הרשאה:] ויקאל אורכתא: טו כתובה:

[ז' גט: ז' גט חליצה:] יח כתובת יבמין:] הדיא אחצא אלגזו אלאול

(1-2) עתה מחוק בכתה"י.

1 נד שטר

2 החלק הראשון מספרו י"ח והראשון שבו שטר הלואה

3 שטר פיצוי ויקאל אביזאריה:

4 ז' זביני ביתא

5 ח שטר חלוקת אחים: ט שטר שותפותא:

6 י שטר פולגאנא: יא מתנת בריא: יב מתנת שכיב מרע:

7 יג שטר צוואה: יד שטר הרשאה ויקאל אורכתא: טו כתובה:

8 ז' גט: ז' גט חליצה: יח כתובת יבמין: זה מניין החלק הראשון

2 שטר הלואה, ע"י: אסף, רס"ג, עמ' תרעה והע' 5; ולהלן קטעים 2-3.1.1.1. בהערות לסעיף זה ציינו את השטרות שעדיין אין לנו נוסחם.

4 לפניו או אחריו בא לנכון שטר זביני ארעא, ואפשר גם זביני שטרא. [א]; אינו מופיע להלן.

6 השלמה זו היא על פי המצוי להלן, 3.1(8-13).

8 השלמה זו של אסף מתאשרת לפי המצוי להלן, 3.1(16-18).

- [תם אלגזו אלאול. נחצי אלגזו אלב אל]אול מנה שטרא דמירכסא:  
 10 ב כ[תובה דמירכסא: ג מכירת עבד ויקאל זבני עבדא:  
 ד שטר שחרור ויקאל גט שחרור: ה שטר על דמיו: ו גט מיאון:  
 ז שטר מודעא: ח ביטול מודעי: ט קיום השטרות: י שטר  
 בירורין: יא פסק דין: יב דנאָהיקי: יג טירפא: יד אָדרכָתא:  
 טו שומה: יז פיקדון: יח הודאה: יח שטר שימוש  
 15 תם אלגזו אלתאני. ◇ נחצי אלגזו אלג אולה שטר שכירות:  
 והו יסמי מחאָה: ב שטר פיסוס: ג פסקאָתא: ד פשרה:

- 9 נשלם החלק הראשון. נמנה את החלק השני. הראשון שבו שטרא דמירכסא:  
 10 ב כתובה דמירכסא: ג מכירת עבד ויקרא זבני עבדא:  
 11 ד שטר שחרור ויקרא גט שחרור: ה שטר על דמיו: ו גט מיאון:  
 12 ז שטר מודעא: ח ביטול מודעי: ט קיום השטרות: י שטר  
 13 בירורין: יא פסק דין: יב דואהיקי: יג טירפא: יד אדרכתא:  
 14 טו שומה: יז פיקדון: יח הודאה: יח שטר שימוש  
 15 נשלם החלק השני. נמנה את החלק השלישי. הראשון שבו שטר שכירות-  
 16 והוא יקרא מחאָה: ב שטר פיסוס: ג פסקאָתא: ד פשרה:

- 11 שטרות ב-ד אינם להלן. "גט שחרור אחר לדעת הגאון רבי" סעדיה זצ"ל" היה בכת"י ירושלים, סימן קלב, אך דף זה חסר עתה בכתה"י בין דף 130b לבין דף 131a. ע"י נוסח שטרות ב-ג, שם סימן קכג, 125b-124b; זג-זד, 92a-90b.  
 14 עיין תשובת רב נטרונאי, שע"צ, פ"ו, ע"א, ס"ו, וציטור, שומא. רי"ב כותב בעמ' 3: 'והיה מן הדין שנחבר בספרנו זה שטר טירפא ואדרכתא ושומא (כמו שעשה רס"ג) אבל כדי להחזיר הסדר במקומן כאלפא ביתא דאל"ף ב"ת כחבינן להו הכי' [א], ורס"ג שמר כאן על סדר השטרות כפי שמתבקש מסדר האירועים.  
 14 תרגום של שייכר-האן; אך אינו מתיישב עם הכתוב במקור ונראה שגירסה משובשת לפנינו.  
 16 צריך להיות 'שטר אלשכו' כדלהלן, קטע 3.3.1; נראה כי המעתיק סבר ששכוי אינו אלא קיצורה של שכירות ומכאן פליטת הקולמוס. ספקו של אסף (רס"ג, עמ' עד, הערה 14) מתבהר לאור זהויה כת"י אדלר 2040.1r, בו מצוי שטר המחאה, עם חלקים אחרים של העתקה זו של ספר השטרות לרס"ג.  
 16 =פסיס (לפי גיר' הערוך וכ"י) — פסיס [א].  
 16 פסיקאָתא: ס' השטרות לרה"ג, עמ' 51 וסה"ש לרי"ב, עמ' 72 [א]; ע"ע עתה לקמן, 3.3.3.

ה [מחי]לה והו נועין : ז פרוסכול : ז אגרת בקרת ויקאל בקרת :  
 ח אגרת אוקומי אפטורפא ז אגרת מזון : ז שטר הפתקי :

[ב ע"א]

[ז"א שטר זכותא : ז"ב שטר איטרא... ז"ז קבלנות צאן ובקר : ז"ז שטר אמנה : ז"ח סנפון]

17 ה מחילה והוא שתי דרכים : ז פרוסכול : ז אגרת בקרת ויקרא בקרת :  
 18 ח אגרת אוקומי אפטורפא : ט אגרת מזון : ז שטר הפתקי :  
 [ב ע"א]

ז"א שטר זכותא : ז"ב שטר איטרא... ז"ז קבלנות צאן ובקר : ז"ז שטר אמנה : ז"ח סנפון

- 17 וכמו שכתב ר"ב בעמוד 8 : 'שטר אבזוריא והוא שטר פצוי ואינו יוצא מכלל שטר המחילה מיהו המחילה הוא על דבר ידוע... אבל שטר אבזוריא היא מחילת כל טענות ותביעות בעולם...' [א], ומתאשרת השלמת אסף, להלן 3.1.2 (אבזוריה) ו-3.3.1 (מחאה) והמרחק ביניהם, למרות עניינם הדומה, נקבע אצל רס"ג בגלל התדירות השונה של השימוש בהם.
- 17 פרוסכול אינו לקמן.
- 17 בקרת, היינו שמבטאין את השם כאילו הוא נקדד בקמץ [א].
- 18 אוקומי אפטורפא : כך תוקן בשולי העמוד בכה"י.
- 18 מזון : ע"י סה"ש לר"ב עמ' 62 [א], ואינו להלן. וע"י כ"י ירושלים, עא-עד, 66a-64a.
- (ב ע"א)
- 18 י"א-י"ב : לפי המצוי, בקטע 3.3(11-12).1 ; באלה נפתח כנראה הדף הבא של המפתח.
- 19 י"ו-י"ח : לפי המצוי להלן בקטע 3.3(16-18).1, ויחכן כי במפתח נרמזו אף השטרות הנספחים המצויים בקטע 3.4(1-6).1.

## 1.1 מבוא הספר

סעיף זה מורכב משני קטעים שאינם טופס אחד: כת"י בודפשט וכת"י קיימברידג'. הקטעים אינם רצופים, אחד מתחילת המבוא והשני מגיע עד לחתימת המבוא ולראשית החלק השני.

## 1.1.1 תחילת המבוא — כתב יד בודפשט א

דף קלף; מידותיו: 26×17.5 ס"מ.

מאותו הטופס: כת"י בודפשט ב, 1.15.2 (5-7); כת"י אוקס, בודל, MS Heb.d 48.30-31, 2.7.3-2.8.1 ו-3.1.16.1 — 3.1.15.2. שינויי הנוסח מכת"י TS 8 Fa1 (=כ"ק; דף כפול, מידותיו: 12×17 ס"מ; ע"י: הירשפלד, עמ' 299; אסף, רס"ג, עמ' עג).

פורסם: האן-שייבר, רס"ג עמ' 324-326; תצלומו אצל: הנ"ל, אקטה, עמ' 240-241.

## [ע"א] כתאב אלשהאדאת ואלותאיק קאל גאמעה

הדא גז מן אגזא כתאב אל פקה אלדי אנא עריד

תאליפה לכני ראית אן אסבק בהדא אלגזו למא שאהדת

מן שדה חאגה אלאמה אליה ועלמת עטים מא תנ

5 תנתפע בה ואקול פי פאתחתה

תבארך אללה אלאה אסר אלחק אלמבין גאעל אלחק

אשרף אלמעלומאת. אמא בעד פאן אלחק הו מא

[ע"א] 1 כ"ק: אלשהאדה ממא אלפה ר' סעדיה גאון ז"ל. 3 כ"ק: אגזא אל פקה. 3 כ"ק: לתאליפה. 4 נקוד, סימן למחיקה. 6 כ"ק: אלה אטראיל.

1 ספר העדויות והשטרות אמר המאסף

2 זה חלק מחלקי ספר ההלכה אשר אני מתכוון

3 לחברו אולם חשבתי להקדים בחלק הזה מה שנוכחתי

4 מגודל צורך האומה בו וידעתי רוב

5 התועלת שיקבלו על ידו. ואומר בראשיתו

6 יתברך האל אלהי ישראל שהוא האמת הברורה, עושה האמת

7 טוב שבכל הידיעות ואחרי כן אומר האמת היא

1 להבדל בין 'ותאיק' ו'שרוט' באסלאם, ע"י לעיל, מבוא, הערה 53, ויקשה לפי מונח זה להכריע איזו אסכולה השפיעה, להוציא המינוח הטכני.

2 למונח: 'כתאב אלפקה' ע"י לעיל, מבוא, הערה 54 ולהלן: 2.7.3, 3.2.13.1, 3.2.14.1.

3 והיא החלק הראשון של הספר.

קאם פי אלעק<ו>ל אלסאלמה מן אלפאפא וצח ענד אל  
 נפוס אלמדברה בה והדא אלחד מע אסתפאצתה פי  
 10 מא בין אלעלמא קאל אלכתאב ענה כלם נכחים למבין  
 וגו'. ווגדת אול מה יוגבה אלחזק הו אעתקאד אן לִמ  
 למחית אל עאלם ומרכזה כאלקא פעלמת אן מן אגל דלך  
 קאל ויין אלים אמת הוא אלים חיים ומלך עולם. תם אן  
 אמרה ונהיה אלעקליין ואלמסתחסן מוגובהא ואל  
 15 מסתקבח ממנועהא איצא חקא ולדלך <קאל> ראש דברך  
 אמת. תם שראיעה אלסמעיה אלמעלומה בתוסט  
 אלסל כלחא חקא ולדלך קאל קרוב אתה יי וכל מצותיך  
 אמת. ואנחו מן אלשראיע אלסמעיה נחו אל אחכאם

8 כ"ק: אלסלומה. 9 כ"ק: בהא. 11 נקוד, סימן למחיקה.

- 8 הקיימת בשכל השלם מן הפגמים ואיתנה
- 9 בנפשות הנוהגות לפיה וההגדרה הזאת עם התפשטותה
- 10 בין תלמידי החכמים אמר הכתוב עליה כלם נכחים למבין
- 11 וגו' ומצאתי ש(הדבר) הראשון שתתבעהו האמת היא האמונה
- 12 שיש לעולם כולו, להיקפו ולמרכזו בורא והבנתי כי מפני זה
- 13 אמר הכתוב וה' אלהים אמת הוא אלהים חיים ומלך עולם וכמו כן
- 14 צווי (מצוות) העשה והלא-תעשה השכליות והדברים אשר חיובם נחשב לטוב
- 15 ואיסורם לרע — כל זה גם כן אמת ולכן אמר ראש דברך
- 16 אמת ואחרי כן מצוותיו השמעיות, הידועות לנו על-ידי
- 17 הנביאים, כולן אמת ומפני זה אמר קרוב אתה ה' וכל מצותיך
- 18 אמת. ואני פונה מן המצוות השמעיות אל המשפטים

11 משלי, ח' ט.

13 ירמ', י" ז.

14 ע"י היינמן, טעמי המצוות בספרות ישראל, ירושלים תשכ"ז, עמ' 50-51; או"ד מ"ג, ג, ז;  
 ועי' עוד מאן, מקורות, א, עמ' 677, הע' 236.

16 תה', קיט קס.

18 שם, קנא.

אמת שפטו וג'. פאקול אן אלנאטור פי הדא אלכתאב  
לאני ראית אלכתאב יתוכא פי תסמייתהא חקא אכתר  
20 מן סאיר אלשראיע כקו כה אמר ייי צבא לאמר משפט  
אמת שפטו וג'. פאקול אן אלנאטור פי הדא אלכתאב  
יתעגב מן תסמיתהא חקא עגבא טוילא פיקול כיף  
והי מוצועה קואעדהא עלי כלאם אלכצום דאירה  
אקטאבהא עלי מקאל אלשהוד. ומא מן כצם יתכלם  
25 בדעוי או בגואב ענהא אלא וימכן אן יכון לם יחכם  
אלעבארה בלפטא עמא פי נפסה.  
וכדלך מא מן שאהד אן יחכי מא  
חצרה אלא וימכן אן יקצר פי אל  
חכאיה

21 כי"ק: וישרים למצואי דעת (ונקוד שתי נקודות על כל מלה).

19 כי ראיתי שדרך הכתוב לקרא אותם אמת יותר  
20 משאר החקים כאמרו כה אמר ה' צבא', לאמר משפט  
21 אמת שפטו וגו', ואומר שהמסתכל בספר הזה  
22 ישתומם על מה ש(המשפט) נקרא אמת השתוממות רבה ויאמר איך  
23 והלא עמודי המשפט בנויים על דברי בעלי הדין ומסתובבים  
24 קטביו על דבר העדים ואין לך בעל דין אשר יטען  
25 טענה או יענה מענה עליה מבלי שיהיה אפשרי שלא היטיב  
26 להביע את אשר בנפשו.  
27 וכמו כן אין לך עוד מגיד דבר מה  
28 מבלי שיהיה אפשרי שיתרשל  
29 בסיפור

21 כאן נגמר הקטע בט"ש. בצידו השני דברי הקדשה.

21 זכר, ד' ט.

22 אין ללמוד על מוקדם ומאוחר בהעזקה על פי הניקוד החתונ, הניקוד כתוב בקולמוס אחר  
ובדיו אחרת.

- [ע"ב] או יתסע חתי יכרג ען חד אלשי אלמחכי פאדא כאן הדאן  
 אצלעהא פכיה תכון פרועהא חקא בל פי אמר אלשהוד  
 אפה אעטם ממא נעף מן קלה אלבצר באלחכאיה והו  
 אנהם ימכן אן יכון אטהרו צד מא אסרו פאלחאכם יטן  
 5 אנהם צאדקין והם כאדבין פי אלחקיקה. והדא ממא יזיד  
 אלחכם בעדא מן אן יכון חקא. פאוגבת אן אתבת פי צדך  
 הדא אלגז אלכשף ען הדא אלשבה אלתי תכאמר קלוב אלנאטריין  
 ואקול אן אלחכים תבא ותעאלי ילזם אלחכאם אלא יעתקד אן מא  
 שהוד בה אלשהוד חק לכנה אלזמהם אמצא אלחכם בשאהאדה  
 10 שאהדין והם מע דלך מעתקדין אנהמא פי אלממכן אן יכונא  
 כאדבין כמא פיה אן יכונא צאדקין. ואן אלחכים מע דלך  
 לא יאמר כאמצא אלחכם עלי קולהמא אלא וקד תצמן לל  
 מחכום עליה תעויצא מן מאל לעלה אן יגרמה בקולהמא  
 ונעימא פי אלדאר אלחאניה מן אכתראם מזהדה אלדאר  
 15 לעלה אן יגרי עלי אידיהמא פעלי אלחאכם אן ימצי

[ע"ב]

- 1 או שירחיב, עד שיצא מגבול מה שעליו לספר. ואם שני הדברים האלה הם
- 2 שרשי (הדין) איך יהיו ענפיו אמת. יתר על כן יש בדברי העדים
- 3 פגם גדול ממה שתארגנוהו והוא העדר הכנת דבריהם והוא
- 4 שאפשר שיגידו הפך מה שבלבבם והשופט חושב
- 5 שהם מדברים צדק ובאמת הם מכזבים. וזה יוסיף
- 6 להרחיק את הדין מלהיות אמת. והצטרפתי לקבוע בתחלת
- 7 החלק הזה את גילוי הספקות החודרים ללבבות המהרהרים בדבר
- 8 ואומר שהקב"ה יתברך ויתעלה חייב את השופטים להאמין שכל מה
- 9 שדיברו העדים אמת אבל חייכם להוציא את הדין על-פי עדות
- 10 שניים עדים ובכל זאת מאמינים שכמו שאפשר שהם
- 11 מכזבים כמו שיהיו צודקים ועם זה הקב"ה
- 12 לא ציווה להוציא את הדין על-פי עדות שניהם מבלי שיערוב בשביל
- 13 המורשע תשלומי נזק בכסף שמא קנסו (השופט) על-פי דבריהם
- 14 והוא (=הקב"ה) יפצהו בעולם הבא על היסורים שנשא בעולם הזה
- 15 אולי יקרה בגללם (=בגלל העדים) ועל הדין להוציא

14 תרגום של שייבר והאן; איך אינו מתיישב עם הכתוב במקור ונראה שגירסה משובשת לפנינו.



אחכאם אללה כמא אמר ויעתקד אן ואצעהא לא בד מן  
 אן יפעל מא תוגבה אלחכמה להא ואנמא צאר אלחכם  
 בשווד לא בד מן כונה פי אלאצל לחוסט אלכלק ואלאכתיאר  
 אלסו פיקע מנהם אלגחוד ללסואלף מן אלאמור. פוגב אן יכון  
 20 בינהם חאל מנצפה ואלאמר פי תחודידה עלי מקדאר מא לל  
 ראד לה או אלמתבת פאכתצר עלי וצעהא על'י בשואהדין  
 פאן ראם ראים תגייר הדה אלכמיה אלי זיאדה ואלי נקצאן  
 כאן מא יטען בה פיהא מוגודא פי כל כמיה יאתי בהא חתי  
 תתכאפא אלכמיות ותרגח הדה אלכמיה באכתיאר אלחכים  
 25 להא. וגעל אחצארהמא עלי אלמטאלב לאנה ירעי שיא  
 כאן וכצמה יקול אן דלך אלשי לם יכון ומא יקאל אנה כאן  
 יצח במשאהדה דלך אלוקת ומא יקאל  
 אנה לם יכן לא יצח עלי הדא אלסביל  
 אלא במשאהדה גמיע אלאוקאת

21 נקוד, סימן למחיקה.

- 16 דין ה' כמו שציווה ולהאמין שמי שהציע אותם
- 17 עשה בלי ספק לפי מה שדרשה החכמה בשבילם. וגזר הדין
- 18 על-ידי עדים נעשה בהכרח לעיקר בגלל תווך הבריות והברירה
- 19 המופסדת שהרי הם עשויים להכחיש דברים הנעשים בעבר וצריך שיהיה
- 20 ביניהם מצב צודק ושציווה (=הקב"ה) להגבילו בכמות מסוימת בגלל מישוהו
- 21 המכחיש אותו או המקיים וצמצם את מספרם בשני עדים.
- 22 ואם מישוהו ירצה לשנות את הכמות הזאת להוסיף או לגרוע
- 23 הרי שמה שהוא טוען בו נמצא בכל כמות שיביא, עד
- 24 שישתוו הכמויות והכמות תוכרע בבחירת השופט
- 25 בו והטיל על הטוען להביא את שניהם מפני שהוא אומר שדבר
- 26 היה ובעל דינו אומר שלא היו דברים מעולם והדבר שיאמרו עליו שהוא נעשה
- 27 מתאמת גם על ידי עדות על אותו הזמן, ומה שיאמר
- 28 עליו שזה לא נעשה אינו מתאמת בדרך זו
- 29 אלא בעדות על כל הזמנים

24 שתי טענות עקרוניות הביא רס"ג: האחת, אמיתות שני העדים אינה מחויבת מצד האמת אלא מצד הנחיית האלהים; השנית, כל כמות עדים עשויה לעורר את השאלה, מספר עדים זה למה? לשתי טענות אלה בהקשרים שונים עי': משנה תורה, הלכות יסודי התורה, פ"ז ה"ז; מו"ג, ח"ג, פכ"ו. וראה להלן, 1.1.2 ע"א ש' 10 ואילך.

## 1.1.2 המשך המבוא וחתימה — TS Ar.18(1).20

דף נייר; מודתיו: 17x25.5 ס"מ; מטופס מוצל 959 וממנו הקטעים: TS Ar.48.300 (להלן 3.1.17.2), TS Ar.49.139 (להלן 2.5.1), TS Ar.49.166 (להלן 3.3.10.1), TS 8.113 (להלן 3.1.18.2), TS NS 308.106 (להלן 3.1.16.2).

קטע זה משלים את הדיון הפותח במטרות הספר, כלומר דן באפשרויות למנוע שקר ובנוהלי העדות. בסיום הקטע שלהלן מצביע רס"ג על תוכנית החלק השני של הספר, והוא הקדמה בת שמונה פרקים, ומכאן האפשרות לסידור מתוקן של שרידי הספר.

## [ע"א]

- עלי אחצאר קום פי וקת דפעה אלמאל אלי [ ] מגן  
 חתי ישהדון באנה קד קבצה ואנה קד דפעה  
 מן כצמה עלי אחצאר קום ישהדון אנהם  
 לם יפארקה פי <טול>חלך אלמדה חתי צח להם [אן]  
 5 מטאלבה לם ידפע אליה מאלה ואמא מא יכוון]  
 פי אלקלוב מן קלה בצר אלכצמין כחכאיה מן  
 יקצדאן אליה פאן הדא לו חתי יכון כדלך לם  
 יג> קדח מנה פי אלחכם שיא לאן אלחאכם אנמא  
 יחכם עלי מא יטהר לה מן אלקול לא עלי מא  
 10 בטן ענה אידן ! ליס דלך פי אלטאקה

- 1 להביא אנשים בזמן תשלום הכסף לנבעל החוב
- 2 כדי שיעידו שזה אכן גבה אותו וההוא אכן שילמו
- 3 מבעל דינו להביא אנשים המעידים
- 4 שלא עזבוהו במשך פרק הזמן ההוא עד שהתברר להם בוודאות
- 5 שתובעו לא שילם לו כספו ואשר למצוי
- 6 בלבבות באשר לחוסר הבנת בעלי הדין את סיפור מה
- 7 ששניהם מתכוונים אליו הרי שגם אם כך היה הדבר לא
- 8 היה פוגם במשפט כלל שכן אין השופט
- 9 פוסק אלא על פי הדיכור הגלוי לפניו ולא על פי מה
- 10 שנסתר ממנו שכן אין הדבר אפשרי

9 ע"פ ב"ב, קלא ע"א.

10 והשווה לדבריו לעיל, 1.1.1, ע"א ש' 21-ע"ב ש' 11.

- וינבגי אן ינזל כל מתכלם פי מגלס חכאמה מן  
 כצם ושאהד מנזלה אלעארפין אלעאלמין פאן ז  
 כאנו הם בעלם ומערפה יתכלמון סלם ללמטאלב  
 מאלה וללשאהד דינוה ואן כאנו עלי גיר דלך כסר  
 15 אלמטאליב מאליה ואלשאהד דינוה אלא אן כסארה  
 אלשאהד אעטם בעטם כטר אלדין עלי אלמאל  
 ודלך אן סאהלו אלכצום ולם יחקקון אלפאטהם  
 כמא ינבגי פליס יגוז ללשהוד יסאהלוהם  
 איצא לאן אלאידן!] מבאח להם אלתסאהל פי  
 20 מאלהם והאולי מחטור עליהם אלתסאהל פי  
 דינהם ולדלך קאל אלכתאב ואעידה לי עדים  
 נאמנים אוגב אן יכונא אומנא מאמונין  
 עלי דינהם ועלי גיריהם ואיד קד סוקת אלכלאם  
 אלי הדא פינבגי אן אקול אן גרץ הדא אלכתאב  
 25 הו תחקיק חכאיה אל אלפאט אלשהוד לאל[שאה]דה

- 11 וצריך כל המדבר במושב שופטיו  
 12 בעל דין או עד להיחשב במעלת המבינים והיודעים שכן אם  
 13 הם ידברו בידיעה ובהבנה יינצל לתובע  
 14 כספו ולעד דתו ואם לא יהיו כאלה יפסיד  
 15 התובע את כספו והעד את דתו אלא שהפסדו  
 16 של העד חשוב יותר כי הדת חשובה מן הכסף  
 17 וזאת משום שאם בעלי הדין הקלו ולא דייקו את דבריהם  
 18 כראוי הרי שלעדים אסור להקל כלפיהם  
 19 גם כן שכן אלו מותר להם להקל  
 20 בכספם והללו אסור להם להקל  
 21 בדתם ולכן אמר הכתוב ואעידה לי  
 22 עדים נאמנים חובה עליהם להיות נאמנים ואמינים  
 23 על דתם ועל זולתם ומאחר שהגעתי בדבר  
 24 אל זה יהיה צורך שאומר: כי תכלית ספר זה  
 25 הינה אימות סיפור מילות העדים [את העדות]

22 ישעיה, ח 2. והשווה לדברי רס"ג בפירושו לפסוק (רצהבי, רס"ג, סיני פט, עמ' קצה-קצו, רו-רז) שאינו מתייחס לנאמר כאן באשר לגמול העדים וחשיבותם.

פי קול ופי כתאב ואלאחאטה]  
 באח[צאר הדין] תתבית ח' אביאב פאדכר א אל  
 [ע"ב]

לאס[מאהא תם שרוחהא והו גמיע  
 הדא אלכתאב פיכון הדא אלכתאב יסירא  
 מקדארה כבירא מנפועה

26 בעל פה ובכתב ואפשר להקיף את הבאת  
 27 שני העניינים האלה בהבאת ח' שערים ואזכיר ה]  
 [ע"ב]

- 1 שמותיהם ואחר כך פרטיהם והוא כל
- 2 הספר הזה וספר זה יהיה קטן
- 3 בהיקפו וגדול בתועלתו

## 2. חלק שני — הלכות עדות ושטרות

2.0.1 שמות הפרקים — TS Ar.18(1).20v (משורה 3 ואילך)

- אסמא  
אלאבואב אלבאב אלאול מערפה אלא  
5 אלשאהד בנפסה הל יצלח אן יש[הד]  
ללמשהוד לה ועליה אם לא  
ואלבאב אלתאני : מערפה אלשאהד  
באלמשהוד עליה ואלבאב אלתאלת  
מערפה אלשאהד באלנכת אלתי תקע  
10 עליה אלשאהדה ואלבאב אלארבע  
מערפה אלשאהד כיפיה אלשהאדה  
ואלבאב אלכאמס ואגאבת אלזמאן  
אלמשהוד פיה ואלבאב אלסאדס ואגבאת  
אלמכאן אלמשהוד פיה ואלבאב אלסאביע  
15 אלאגראץ אלעמיה לגמיע אלותאיק

4 סימן למחיקה

- 3 שמות  
4 השערים השער הראשון: ידיעת  
5 העד עצמו האם יכשר להעיד  
6 למי שהוא מעיד בשבילו ומה שהוא מעיד עליו אם לא.  
7 והשער השני הכרת העד  
8 את מה שהוא מעיד עליו והשער השלישי  
9 ידיעת העד את הפרטים אשר תחול  
10 עליהם העדות והשער הרביעי  
11 ידיעת העד את איכות העדות  
12 והשער החמישי: נחיצות הזמן  
13 המועד בו והשער השישי חיובי  
14 המקום המועד עליו והשער השביעי  
15 העניינים הכלליים של כל השטרות.

ואלבאב אלתאמן אלאגראץ אלכאציה לכל

17 כתאב מנהא

16 והשער השמיני: העניינים המיוחדים לכל

17 שטר מהם.

2.1.1 תחילת שער ראשון — TS Ar.18.(1)20v (שורה 17 ואילך)

17 שרח אלבאב אלאול

מערפה אלשאהד כנפסה הל יצלח אם לא

יצלח לישעהד עלי צרבינ אמא לא יצלח

20 לישעהד שהאדה בתה מן אגל עיב פי

גסמה מתל חרש שוטה סומא ומא אשבה

אם פיעל גיר מרצי מן אפעאלה מתל מ

מלוה בריבית ומסור וגולץ ומשחק

בקוביה וסאיר מא פי אלהלכה פאן דלך

17 פירוש השער הראשון

18 ידיעת העד עצמו האם יכשר אם לא

19 יכשר להעיד על שתי דרכים אם לא יכשר

20 להעיד עדותו לחלוטין כגלל מום

21 בגופו לדוגמה חרש שוטה סומא וכל כיוצא בהם

22 או מעשה לא רצוי ממעשיו, לדוגמה

23 מלווה בריבית ומסור וגולץ ומשחק

24 בקוביה ושאר מה שבהלכה הרי זה מסור

21 ע"פ גיטין, כג ע"א.

24 סנהדרין, כד ע"ב — כה ע"ב.

25 אלי אלחאכם ושרח דלך דאכל פי גמלה  
[אלפיקה איד הדה אמור עאמייה  
[ואמא אלא יצלח לישחד תלך אלשה]אדה]

- 25 בידי הדיין וזה יבואר בתוך כלל  
26 [ההלכה הואיל ואלו עניינים כלליים  
27 [ואשר שלא יכשר להעיד העדות ההיא  
26 ואולי כוונתו ספר ההלכה וכדלעיל, במבוא, הערה 54.

### 2.2.1 קטע משער שני — CUL Or.1080.9.1r

קלף; דף כפול; מידותיו: 28.5×13 ס"מ.  
מטופס זה: TS Ar.50.20,30 (3.3.2-3), 3.3.7-8, ENA 2040.1 (3.3.1).  
עניינו של הקטע — הכרת העד את מי שהוא מעיד עליו, מצביע על שייכותו לשער השני מפרקי ההלכה. כע"ב של קטע זה מצוי סיום השער השלישי ותחילת השער הרביעי ובדף החסר מטופס זה היו חתימת השער השני ותחילת השער השלישי, אך חלק ניכר מתחילת השער השלישי מצוי בקטע מטופס אחר, להלן בסמוך. [ועתה חתימת שער ראשון עד תחילת שער שלישי בכ"י TS Ar.50.221\* שיפורסם במק"א].  
אחזר: פרידמן, כתובות, א, עמ' 131 הערה 2, 226 הערה 26.

[א ע"א]

יגוז אן יתערפאה בקול מרה או קריב לה לק  
נאשתמודענוהי דהו <א> פלוני בר פלוני דהוא  
אחוהי דפלוני מיתנא דמן אבוהי אפילו  
אשה נאפילו קרוב פלמא כאן הדא הו אלצעל  
5 אלמוצוע וגב אן יכון מן וגדנא כתאמתה עלי  
כתאב תם קאל אנה שהד עלי מא למ יערפה למ

1 ל'ק = לקולהם.

- 1 מותר ששניהם אם יכירוהו במאמר אשה או קרוב לו לאומרים  
2 ואשתמודענוהי דהוא פלוני בר פלוני דהוא  
3 אחוהי דפלוני מיתנא דמן אבוהי אפילו  
4 אשה ואפילו קרוב והיות שזה הוא עיקר  
5 שנקבע ראוי שיהיה מי שמצאנו את תתימותיהם על  
6 שטר, ואח"כ אמר שהעיד על מה שלא ידעו, לא

1 ע"פ כתובות, כח ע"א, ואולי הוא מצטט את הנוסח החסר לפי שעה, לקמן (3.2.9.1), בשטר הקיום.

נקבל מנה לאן פי אצול אלאחכאם אלמכתום  
 עלי אלכתאב פהו כמן חצר ענר אלחאכם ואדא  
 שהרתה לקו עדים הַחַתוּמִין על הַשְׁטֵר נעשו  
 10 כמי שֶׁנִּחְקְרָה עֵידוּתָן בְּבֵית דִּין: וחכם כל מן  
 אדי שהארתה לא נקבל מנה נקצהא לך איצא  
 פִּינֶן שֶׁהִגִּיד שׁוּב אֵינוֹ חוֹזֵר וּמִגִּיד אֱלֹהִים אלא  
 אן יכון אלמשהוד עליה אמראה ואלשאהוד

[א ע"ב]

מן אלכואן פאנה רכמא לם יקתצי פי אלגדרה כֶּךָ  
 כקצה רב יִרְמְיָה בר אֲבָא וחכם אלחאכם צִרְכָּה  
 מִרְבֵּנָן לאו אורחיה לְמִידֵק. ואמא אלקטע  
 אנה עאקל צחית פלא ילומהם אן יבאלגו פיה

8. ד דגושה שכן מתאר את אֱלֹהִים (פרופ' י' בלאו), וראה להלן 3.2.13.2 ש' 6. 9 צ"ל שהודתה.  
 [א ע"ב] 1 כֶּךָ — מחיקה.

7 נקבל ממנו שכן בעיקר הדינים החתום  
 8 על השטר הוא כמי שנוכח אצל השופט ומסר  
 9 עדותו לאמרם עדים החתומים על השטר נעשו  
 10 כמי שנחקרה עידותן בבית דין ודין כל מי  
 11 שמוסר עדותו לא נקבל ממנו סתירתו לאמרם גם כן  
 12 כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד אלא אם  
 13 יהיה זה שמעידים עליו אישה והעד

[א ע"ב]

1 מן הנכבדים שכן אולי לא בדק פעם  
 2 כסיפור רב ירמיה בר אבא ופסק השופט צרבה  
 3 מרבנן לאו אורחיה למידק אך הפסק  
 4 אם בר דעת ובריא אינם חייבים להפריז בזה

9 גיטין, ג ע"א; כתובות, ח ע"ב.  
 11 ב"ב, קסח ע"א. ולעניין שכאן, ראה להלן 3.1.17-18.

[א ע"ב]

2 שם; לציטאט זה התייחס מ"ע פרידמן, כתובות, א, עמ' 226, הערה 26.



- 5 חתי יכון אצח אל אצחא ואעקל אלעקלא ואנמא עליהם אן יכון לס יצהר להם בה מרץ <ממא> ימכן אן יכון קד אפסד עקלה ולא יכון מערופא בגנון או בלה אעני מן לא יכון לה תחציל ואמא אדא לס יתבין להם שי ממא וצפנא
- 10 פי אלטאהר פלישהדרו עליה עלי מא יערפונה כמא בינת הדא אלקול לו אחתאגו אן יכתבו איך פלוני בר פלוני אמר לנא לא בשגו ולא בטעו אילא בליבא שלמא ובדעתא שלמתא.

- 5 עד שיהיה הבריא שכבריאם ובר הדעת שבין בני דעת ואין עליהם אלא
- 6 שלא יראה להם בו חולי ממה שאפשר
- 7 שהפסיד את שכלו מבלי שיהיה ידוע,
- 8 על-ידי טירוף או שחפת, משמע מי שלא תהיה לו השגה,
- 9 אבל אם לא נראה להם דבר ממה שתארנו
- 10 מבחור יעידו עליו מה שהם יודעים
- 11 כמו שבארתי ענין זה אף אם יצטרכו לכתוב
- 12 איך פלוני בר פלוני אמר לנא לא בשגו ולא
- 13 בטעו אלא בליבא שלמא ובדעתא שלמתא.

- 11 על ביטוי זה כאן ועל הקשריו הענייניים, עי': פרידמן, שם, עמ' 131 ואילך והערה 2 שם. ועי' להלן 2.5.7.1 א ע"ב, ש' 30-31.
- 13 נוסח זה שב ומופיע בדברי ההקדמה להלן, 2.7.1 - 2.7.2, בביאור תכלית כלל השטרות.

#### 2.4.1 - 2.3.2 חתימת שער שלישי ותחילת שער רביעי — TS Ar.18(1).26a

דף כפול; נייר; מידותיו: 27x17.5 ס"מ. מטופס זה: TS Ar.48.116, להלן 3.3(10-12), וכן: TS J 3.9, להלן: 3.1.9-11. דף ב' של קטע זה, עי' להלן 2.7.2. בין דף א' של הקטע לדף ב' חסר דף ובו היו חתימת השער הרביעי ועד תחילת השער השביעי; חלק ניכר מהם מצוי בטפסים אחרים. שינויי הנוסח הם מתוך כת"י קיימברידג' CUL Or.1080.9.1a (כ"ק; לעיל בסמוך 2.2.1).

קטע מחלק זה הובא על ידי רב מבשר בהשגותיו על רס"ג, ציטטו אסף, רס"ג, עמ' סח, סי' ב' והערותיו מתייחסות למובאה זו. עי' עתה: צוקר, השגות רב מבשר, עמ' 37-38, 93-94.

פורסם: אסף, רס"ג, עמ' עה-עז.

## [א ע"א]

- בחובו אין לו אילא חובו: וכדלך אלקול פי מא יוציה  
 לזוגתה ולהא עליה כתובה אלא אנה אן קאל והי כתובתניכי  
 וכאנת אלכתובה אקל פאלבאקי הכה להא מא ליס  
 כדאך פי אלגרינ[ב]: וכדלך אקול אן אלאבן אלבכר  
 5 <ו> ינבגי אן יפתקד אלחרוף אלתי תותר אתרא פי אל  
 חכס: מתלא אקול ברגל יוצי לאבנתה אלף דרהם  
 פאן הו קאל לכתבתהא פהי אלף תאמה ואן הו קאל  
 פי כתובתהא פהי אלף מכתובה עלי רסם כל ולד  
 ואצלהא נאקץ מן אלף כמ קא אי אמר לכתובתה  
 10 ארבע מאה זוז דאינון תמאני מאה ואי אמר

[א ע"א] 5. בנוסח רב מבשר, צוקר, השגות, עמ' 37-38: ויגב [א] כאן יש דילוג, ושמה הוא על ידי הדומות בגלל המלה ינבגי [פרופ' בלאן]. והמשכו כרוך בנוסח הצוואה: 'כראוי לו' או 'ככבודתו' ועי"ש. 5. צ"ל: יפתקד. 6. רב מבשר: מתלא ברגל. 7. שם: לכתובתהא. 8. שם: [פהי] עלי רסם כל בלד. וכצ"ל [א]. 9. שם: אלף דרהם כקולחם או. 10. שם: מאה דאינון [א]. 10. שם: תמני מאה זוזי ואו אמר.

## [א ע"א]

- 1 בחובו אין לו אילא חובו וכן הדבר בצוואה  
 2 לאשתו וחייב לה כתובה חוץ אם אמר והיא כתובתך  
 3 והייתה הכתובה פחות הרי השאר במתנה לה מה שאינו  
 4 כן באדם זר וכן אומר שהבן הבכור  
 5 וצריך לבדוק את האותיות שיש להן השפעה על  
 6 הדין ומשל אומר מי שאמר בצוואה אלף דרהם לכתו  
 7 שאם אמר לכתובתה הרי הם אלף דרהם בשלימות ואם הוא אומר  
 8 בכתובתה הרי אלו אלף כתובים לפי גדר כל עיר  
 9 ועיקרם חסרים מן האלף כמו שאמרו אי אמר לכתובתה  
 10 ארבע מאה זוז דאינון תמאני מאה ואי אמר

- 1 בכא בתרא, קלח ע"ב [א].  
 2 שם; ולפנינו: בכתובתה [א].  
 4 שם בגמרא, קלח ע"א-ע"ב [א]; וראה דק"ס על רע"ב [ברורין].  
 9 היינו שאין נותנים לה אלף אלא הסכום הנחוץ לפי מנהג אותה עיר כדי שיכתבו בכתובה סך  
 אלף דרהם [א].  
 9 בכא מציעא, קד ע"ב [א].

בכתובתה ארבע מאה אינון מאתן פאלפצל בין  
 בי ולמד ויפתקד תקדים אלכלאם ותאכירה:  
 כשריך באע חצתה או מן חצתה לגריב פאן קאל  
 קד בעתך נצפא פי ציעה פהו נצף ואן קאל קד  
 15 בעתך נצפא פי ציעה לי פהו אלרבע אלציה [כמא קאלו]  
 פלגא דאית לי בארעא פל[גא] פלגא באר[ע]א

[א ע"ב]

דאית לי רבעא: ושרח הדא אלכאב יתסע אלי  
 מא לא אחציה ולכן קד אעטית פיה אלמתאלאת  
 ואלנמודגאת פעלי הדה אלתחדיראת יגב אן יחוט  
 אלשאהד מא אשהדוה ויצע כל נכתה פי מוצעהא  
 5 וחקיקתהא בפצר ותחדיר: ואלבאב אלראבע:

11. שם: דאינון. 12. שם: בין למד ובי. 14. סימן למחיקה. [ע"ב] 5. מכאן מתחיל כ"ק. 5. כ"ק:  
 ותחרו.

11 בכתובתה ארבע מאה דאינון מאתן, וההבדל בין  
 12 בית ולמד ויכדוק אחר המוקדם והמאוחר בדברים  
 13 כשותף שמכר חלקו או מחלקו לאחר שאם אמר  
 14 מכרתי לך מחצית שיש לי בשדה הרי זו מחצית (השדה) ואם אמר  
 15 מכרתי לך מחצית בשדה שיש לי הרי זו רביע השדה כמו שאמרו  
 16 פלגא דאית לי בארעא פלגא פלגא בארעא

[א ע"ב]

1 דאית לי רבעא ובאור השער הזה רחב עד  
 2 שאין אני יכול למנותו אבל נתתי בו משלים  
 3 ודוגמאות ועל פי אזהרות אלה חייב לתת דעתו  
 4 העד על העדות ויעמיד כל רמז במקומו  
 5 ואמיתותו בפקחות ובזהירות והשער הרביעי

15 בבא בתרא, סב ע"ב [א].

[ע"ב]

3 ע"י בס' המקח לרב הא"י שער כ"ב [א].  
 5 לפי נוסח כ"ק צ"ל: וכוהירות.

- אלדי הו מערפה כיפיה אלשהאדה יגב אן  
 יעלם אן אלכלאם אלמסמוע מן בין קום לא תקע  
 בה שהאדה מתלא אקול בראובן יקול לשמעון  
 אלים לי קבלך אלף דרהם פיקול לה נעם וכאן קד  
 10 אגלס לה שהורא ורא סתארה חתי סמעה  
 פלא יגזו ללשהוד אן ישהדו עלי שמעון בשי  
 חתי יקול להם אשהדו עליי לקו אלחכמ אמ רב  
 יהודה אמ רב וצריך שיאמר אתם עידי:  
 וסוא עלי אלשהוד קאל להם אלמשהוד עליה  
 15 אשהדו עלי או קאל להם אלמשהוד לה אשהדו  
 עליה פאמסך אלמשהוד עליה או קאל אלמשהוד  
 לה ללמשהוד עליה הודא האולי ישהדון עליך

10. כ"ק: אגלס שהורא. 10. כ"ק: סמעהומא. 12. כ"ק: לקול אלקרמא אמר ר'. 15. כ"ק: אן.  
 16. כ"ק: אן.

- 6 שהוא ידיעת איכות העדות ראוי  
 7 לדעת שהדברים הנשמעים בפי הבריות לא חלה  
 8 בהם עדות ומשל אומר בראובן שאמר לשמעון  
 9 האם אין לי בידך אלף דרהם והלה אמר לו הן  
 10 והושיב לו עדים מאחורי פרגוד ושמעו אותו  
 11 אין העדים רשאים להעיד על שמעון בשום דבר  
 12 עד שיאמר להם העידו עליי, כמו שאמרו החכמים אמ' רב  
 13 יהודה אמר רב וצריך שיאמר אתם עידי  
 14 ושווה (= ואין חלוק) לעדים בין אמר להם מי שמעידים בו  
 15 העידו עליי, בין אמר להם מי שמעידים לו העידן  
 16 עליו והתאפק (= ושתק) מי שמעידים עליו או אמר התובע  
 17 לנחבע הנה אלה יעידו עליך

10 לפי נוסח כ"ק צ"ל: והושיב עדים.  
 12 סנהדרין, כט ע"ב [א]. וראה על כך שטר הודאה, להלן 3.2.16.1.

## 2.4.2 המשך שער רביעי — CUL Or.1080.9.1b

דף א שלו הובא לעיל 2.2.1, דף ב ע"א של כה"י הובא בחלופי הנוסח למהדורת הפנים. המובא כאן הוא מתחילת דף ב ע"ב.

## [ב ע"ב]

עליך פאמסך ענדהא פכיף אן הו קאל נעם  
 גמיע הדה וגוה אלשהדאט צחיחה לק  
 לא שָנא אַמ לִיה לָהּ וּלֹא שָנא אַמ מְלָנָה  
 וְאַשְׁתִּיק לִיה אַלְלָהֶם אַלֹּא אַן יְקוֹל אַלְמוֹקֶר  
 5 לא לֶק אַמ ר' נַחֲמָן הָא קֵא אַמ לֹא וְלוֹ חֲתִי  
 יְכוֹן אַלְשֶׁהוּד וְדֹא סַתְאֲרָה פִיקוֹל אַלְרַגֵּל לִמֶן  
 קִד אַקֶר לֵה פִישֶׁהֶד עֲלִיךְ מֶן הוּ פֹאד  
 בַּאֲלַחְצֶרָה פִיקוֹל נַעֵם אוּ יִמְסֶךְ הִי  
 אִיצָא שֶׁהֶאֱדָה לֹאנָה קִד צוֹר פִי  
 10 וְהֵמָּה אַן בַּאֲלַחְצֶרָה מֶן יִסְמַע כְּלֹאֲמַהֲמָא

## [א ע"ב]

1 והתאפק (=ושחק) אצלו וכל שכן אם הוא אמר הן  
 2 כל אלה פנים של עדות כשרה לאומרם:  
 3 לא שנא אמר ליה לזה ולא שנא אמר מלוה  
 4 ואשתיק ליה אלא אם יגיד מי שמודה:  
 5 לא. לאומרם אמר ר' נחמן הא קא אמר לא ולו גם עד  
 6 שיהיו העדים מאתרי פרגוד ויאמר האיש למי  
 7 שהודה לו: ויעיד עליך מי שהיה  
 8 נוכח ואמר כן או יתאפק (=ישתוק), היא  
 9 גם כן עדות מפני שדימה  
 10 במחשבתו, שנמצא מי שישמע דבריהם

שם. 2

שם, אך גירסת הגמרא: 'אמר רב כהנא הא אמר ליה לא' ובהמשך: 'אמר ר' שמעון [בן לקיש]  
 5 הא אמר ליה לא' וכן באצה"ג שם ובדק"ס על אתר (ואולי נגרר אגב המשך הסוגיה המזכירה  
 את רב נחמן).

וישהד בה לקולהם פימן כאן קד אכפא  
שהודא פי כלוה וקאל לצאחבה עירי  
ןשכבי ליהוו עֶלְךָ סְהַדִּי : ואכד אכפאהם  
מהדב

- 11 ויעיד בו לאומרם במי שהסתיר  
12 עדים במקום בודד ואמר לחברו: עירי  
13 ושכבי ליהוו עֶלְךָ סְהַדִּי. והסתירם

12 שם.

# 1.(5-7).2 חתימת השער החמישי — תחילת השער השביעי — כתב יד בודפשט ב'

דף קלף; מידותיו: 26x17.5 ס"מ; מטופס זה: כת"י בודפשט א, לעיל 1.1.1 וכת"י Ox.Bodl.MS 48.30-31, Heb.d 2.7.3-2.8.1, ר"ל (15-16).3.1. שינויי נוסח ותוספות מטופס מוצל 959, כת"י TS Ar.49.139 [=כ"ק]; מידותיו של כ"ק 17x25.5 ס"מ; בו 26 שורות בעמוד; מטופס זה עוד חמישה קטעים ע"י במבוא הערות 20-22]. נראה כי בין כת"י אוקספורד, שהוא מטופס קטע בודפשט ב' לבינו, חסר דף אחד מן השער השביעי שרובו מושלם בכת"י קיימברידג', המובא בסמוך, 2.7.2. מקטעים אלה עולה כי אורך השערים היה שונה, מהם ארוכים כשער ה' ומהם קצרים כשער ו'. השער השביעי ארך במיוחד משום עניינו המסכם: 'על כל מה ששיך אל כל השטרות ועל כל מה שהעדים חייבים להשגיח עליו'. קטע בודפשט ב פורסם: האן-שייבר, תרביץ עמ' 326-330; תצלומו: הנ"ל, אקטה, עמ' 243-244.

[ע"א]

פלא יעלם מן אלטריד לכתאב דינה חתי יתסלם מנה  
דון אלבאקין ולכל שך יקע פי הדא אלטואריך אחכאם עלי  
ג צרוב אלאול אן יכון אלשך פי אלטאריכין גמיעא. ואלב  
אן יכון אלשך פי אחדהמא לכנה ינתהי אלי זמאן לא ישך  
5 פיה. ואלג אן יכון אלשך פי אחדהמא מן אול אלמדה אלי

[ע"א]

- 1 ואי אפשר לדעת מיהו הבא אחריו בשטר חובו עד שיקבל ממנו  
2 זולת האחרים על כל ספק שיארע בתאריכים האלה משפטים על  
3 ג' דרכים הראשון אם הספק חל על שני התאריכים גם יחד והב'  
4 שיחול הספק על אחד מהם אבל לא יגיע לזמן שאין ספק  
5 בו והג' שיחול הספק על אחד מהם מראשית הזמן עד

4 משמע: הוא מתקרב (או שמה קודם) לזמן (=למועד) שאין בו ספק [ברורדין].

- אכרהא. וכדלך ללקא אלכתאכין אלדי יכון פיהמא אהמאל  
תאריך אלאחכאם לים הדא מוצע אדכר פיה שיא מנהא  
לאני אנמא אלפת הדא אלכתאב להצחיה אלכתב ואלשהאדאת  
פאקול פי הדא אלבאב אלכתב תורך בך עלאמאת מן אל  
10 זמאן כם פי אלאסבוע ואי יום פי אלשהר ומן אי שהר  
מן אית סנה מא לבני אלבית אלב וואפק אן כאן דלך אל  
וקת מלך אלאסכנדר אלמסמי דא אלקרנין פיכון מא יכתב  
מתלא עלי מא אורך ליומנא הדא בתלתא בשבא דהוא  
תשעה עשר בירח כסליו לשנת אלפא ומאתן ותלתין  
15 ותמני שנין למנינא דרגילנא בה. ואמא סאעאת

11. כאן מתחיל כתיב קיימברידג' ונוסף בו: הוא אנקטאע אלנבאה ודלך [=הוא הפסקת הנבואה וזה].  
11. כ"ק: מן סנה אחד וארבעין לבני אלבית אלתאני. 12. כ"ק: דלך מלך אלכסנדרוס. 12. כ"ק: דר. 15. כ"ק:  
ממא יורח כתיבנא ה' הדא בתלתא בשבא דהוא עשרה יומי בירח ניסן דשנת אלפא ומאתן ושבעין שנין למנינא דרגילנא  
[כך הוא גם בכ"י בודפשט וא"צ בהערות האן-שייכר על אתר] בה בחיסנא עיכראה מדינתא דעל דגלת נהרא מוחבא.

- 6 סופו וכמו כן כשנפגשים שני השטרות אשר תהיה בהם הזנחת  
7 תאריך המשפטים לא זה המקום להזכיר בו דבר מהם  
8 כי אני חברתי את הספר הזה רק לשם תיקון השטרות והעדויות  
9 ואומר בשער הזה שהשטרות מתארכים אותם בדי' סימנים של  
10 הזמן כמה ימים בשבוע ואיזה יום בחודש ומאיזה חודש  
11 ומאיזו שנה לשנת מא לבניין בית שני וחל זמן זה  
12 בעת שמלך המלך אלכסנדר המכונה דו אלקרנין ויהיה מה שייכתב  
13 למשל על מה שתוארך ליומנא הדא בתלתא בשבא דהוא  
14 תשעה עשר בירח כסליו לשנת אלפא ומאתן ותלתין  
15 ותמני שנין למנינא דרגילנא ביה ומה שנוגע לשעות

- 8 ר"ל: הספר נועד לאפשר לאנשים לכתוב שטרות לכתחילה בצורה נכונה ולא לטפל בבעיות  
הנוצרות בריעבר אם לא כתבו כמו שצריך [ברודין].  
11 עניין זה נדון הרבה, עיין הסיכומים אצל: בורגשטיין, תאריכי ישראל, עמ' 290-292; ג' כהן,  
ספר הקבלה, החלק העברי, עמ' 11; החלק האנגלי, עמ' 16 (הערות 8 ו-17). על נוסחות הזמן  
בשטרות אצל טחאוי, עי': ויין, מסמכים, עמ' 47-49.  
12 לכנוי זה על פי סורא י"ח פג-צח עי' אנצ' של האסלאם, VI, עמ' 127.  
15 על טופס זה ועל מוצל עי' לעיל מבוא, הערות 19-22. על תאריך ארל"ח=תרפ"ו/תרפ"ז:  
מילר, רס"ג, עמ' 149, טו; ומלטר, רס"ג, עמ' 381, e, מפנה לספרות בהקשר זה.

פלם יכון דלך קט אלא פי ירוש פקט לקו כך היו כותבין  
 בירוש שעות. פאן הדא אלד חדוד אלתאריך אן לם  
 יחפטוהא אלשהוד פלידעוה ויורכו אלכתא ביום אל  
 כתבה ויערסון [אן] יום אלשהאדה כאן אסבק וינסכון  
 20 מא עלמו מנה לקול צ[ריכין למכתב שטרא דנן הוה  
 מן קדמת דנא ואנחנא דאחרנוהי. וכדלך מן שהר  
 עלי מריץ פי סבת או עיד או כפור כמא הו גאיז אן  
 ישהד עלי אלמריץ כאצה פליכתב בעד יום קדש [וישרח]  
 אן אלשהאדה כאנת מתלא בעשרה בתשרי וכתב[א]  
 25 דנן כתבנוהי בחד עשר בתשרי ולא יצר דלך שיא.  
 פאן כתב כתאב יום אלאחד מתלא ולם ילחק אלשהוד  
 אן ישהדום פי יום אלאחד פקט פיכון פי לילה אלתאנין  
 פדלך יגוז מא כלא אלגט פקט. וסימא אלכתבא  
 פאנה באלחרי אן תכון גאיזה לקו כתובתיה דחייא בר

16. כ"ק: פלם יורך דלך אלרס. 16. כ"ק: ירושלים. 17. כ"ק: אלארבע. 17. כ"ק: אלתאריך לם. 19. כ"ק:  
 פלידעוה וידכרו יום אלכתאבה. 20. ההשלמה עפ"י כ"ק. 21. ההשלמה ע"פ כ"ק. ושם: דנה, דאחרנוהי. 22.  
 כ"ק: פי עיד. 23. כ"ק: גאיז עלי אלמריץ. 23. ההשלמה על פי כ"ק. 24. כ"ק: וכתאבא. 27. כ"ק: ישהדו.  
 27. כ"ק: לכן.

16 לא היה זה כלל כי אם בירושלים בלבד כאומרו כך היו כותבין  
 17 בירושלים שעות ואם את ד' סימני התאריך האלה לא  
 18 ישמרו העדים אז יניחו לזאת ויתארכו את השטר ביום  
 19 כתיבתו ויודיעו שיום העדות היה מקודם וייחסו  
 20 מה שידעו ממנו לאמרם צריכים למכתב שטרא דנן הוה  
 21 מן קדמת דנא ואנחנא דאחרנוהי. וכמו כן מי שיעיד  
 22 על שכיב מרע בשבת או בחג או ביום כפור כמו שזה מותר  
 23 שיעיד בימים אלה על החולה בלבד ויכתוב אחרי יום קדש ויפרש  
 24 שהעדות היתה למשל בעשרה בתשרי וכתבא  
 25 דנן כתבנוהי בחד עשר בתשרי וזה לא יזיק כלום  
 26 ואם נכתב שטר ביום ראשון למשל ולא השיג את העדים  
 27 שיעידו אותם רק ביום הראשון ויהיה לביל יום שני  
 28 זה מותר חוץ מן הגט בלבד ובמיוחד הכתובות  
 29 כי הן מכל שכן מותרות כמו שאמר כתובתיה דחייא בר

17 ע"פ כתובות, צד ע"ב. והשווה לעניין זה הדין ההלכתי בכת"י TS Ar.18(2).166.



30 רב איכתיב ביממא ואיחתים בליליא הוה רב התם ולא  
אמ' להון ולא מידי. אללהם אלא אן ינקצי אלליל ויכתדי

[ע"ב]

נהאר אליום אלתאני. פאן כאן למ ישחד פי אלכתאב אחדא פלירמי  
בה פאנה לא יצלה לשי ואן כאן קד שהד פיה ואחד או אתנין  
או מא זאד אנחנו חתמנו ביום פל בכך וכך לחדש פל על פל  
בר פל בכל מה דכתיב בשטרא דנן ויכתמון אלשאהדין או מא  
5 זאד פלירוך אלבאקין דון כתאמתא ת <א> ריכא תאניה יקולון פיה  
נחן שהדנא פי אליום אלפלאני בגמיע מא פי הדא אלכתאב  
וישהדון. ואלבאב אלסאדס  
אלדי הוא ואגבאת אלמכאן שרחה אנה יגב אן ירסם פי אלכתאב  
אסם אלמדינה אלתי כאנת פיה אלשהאדה ואלנהר אלדי

31 כ"ק: אליום. [ע"ב] 1. כ"ק: אלב. 1. כ"ק: אחד. 2. כ"ק: לא יסאה לשי. 2. כ"ק: ואחד או מא זאד.  
5. ע"כ הדילוג בכ"ק. 5. כ"ק: פלירוך אלבאקין. 5. כ"ק: תאניא. 6. כ"ק: נחן. 8. כ"ק: שרח  
ואגבאת.

30 רב איכתיב ביממא ואיחתים בליליא הוה רב התם ולא

31 אמ' להון ולא מידי אלא אם לא יסתיים הלילה ויתחיל

[ע"ב]

1. אור היום השני. ואם לא יעיד בשטר אף אחד ישליכנו  
2. כי לא יכשר לשום דבר ואם יעיד בו אחד או שנים  
3. או יותר אנחנו חתמנו ביום פל בכך וכך לחדש פל על פל  
4. בר פל בכל מה דכתיב בשטרא דנן ויחתמו שני העדים או  
5. יותר אז יתארכו השאר תחת תתימתו תאריך שני ויאמרו בו  
6. ואנחנו עדים ביום פל על כל מה שנכתב בשטר זה  
7. ויעידו. השער השישי  
8. על נחיצות כתיבת המקום פירושו שצריך לרשום בשטר  
9. שם העיר שהעדות נעשתה שם ושם הנהר

31 גיטין, יח ע"א.  
31 ואם אינו פליטת קולמוס יתכן כי בכ"ק כוונתו לסוף יממה שהיא תחילת היום השני, כפי  
שהוא ממשיך ומבהיר.

[ע"ב]

2. ומכאן מדלג בכ"ק עד לשורה 36 של כ"י בודפשט דילוג ע"י הדומות: או מא זאד. ויתכן כי  
הרעתק מכ"י בודפשט, ע"י גם להלן, שורה 11.  
3. גם ללא המחיקה המשמעות אינה נפגמת.

- 10 הו מגאור להא מתאל דלך כמא נכתב אלן במדינה  
בגדאד דעל דיגלת רבה מותבה. וכדלך אן כאן פי  
אלמדינה או אלקריה חאראת וקטאיע מכתלפה פינבגי  
אן יכתב איצא אסמאיהא. וכדלך אסמא אלאנהאר  
אלמגאורה להא ולא יתסהל פי דלך לקו אמ להון רב  
15 לספריה כי יתביתו בשילו כתבו בשילו וכי יתביתו  
בהינו כתבו בהינו. ועלי אן ליס פי מא בין אלמוצעין  
אלא קראח ואחד.  
ואלבאב אלסאבע  
אלואגבאט אלתי לגמיע אלכתב ומא יל[חק] כהא ממא  
20 יחתאג אלשהוד אלי אלוקוף עליה [פי אמר אל]כתב  
פאקול אן ואגבאט כל כתאב [אלא מא אס]תתני בה פי הדא  
אלגזו מנהא ז. אלאולי אלתאריך לינפעל בה אלמתקדם

10 כ"ק: מגאורה. 11 כ"ק: במדינת בגדאד דעל דגלת נהרא רבא מותבה. 12 כ"ק: או פי אל קריה. 12 כ"ק:  
ינבגי. 13 כ"ק: אסמאהא. 14 כ"ק: פיהא פי דלך לק אלחכ אמ להו. 15 כ"ק: כתובו. 16 כ"ק: כתובו. 16  
כ"ק: ליס בין. 19 ההשלמה על פי כ"ק. 20 כ"ק: אלשהוד אן יקף. 20 ההשלמה על פי כ"ק. 21 ההשלמה על  
פי כ"ק. 22 כ"ק: ד מעיני.

- 10 הגובל אותה למשל כמו שנכתוב עכשיו במדינת  
11 בגדאד דעל דיגלת רבה מותבה וכמו כן אם יהיו  
12 בעיר או בכפר רבעים או שכונות שונים צריך  
13 שיכתבו גם שמותיהם וכמו כן שמות כל הנהרות  
14 הגובלים אותה ואין להקל בזאת לאמרם אמר להון רב  
15 לספריה כי יתביתו בשילו כתבו בשילו וכי יתביתו  
16 בהינו כתבו בהינו אם גם אין בין שני המקומות  
17 כי אם שדה אחד.  
18 השער השביעי  
19 החובות השייכות לכל שטר ומה שקשור בו ממה  
20 שחייבים העדים להשגיח עליו בעניין השטרות  
21 ואומר שחובות השטרות חרץ שחלקם יוצא מן הכלל  
22 בו בזאת, שבעה. הראשון התאריך כדי שייבדל בו המוקדם

11 זאת למרות העובדה שהמהדורה כ"ק נכתבה בחסנה עבראה היא מוצל. ונראה שהמעתיק  
נגרר אגב המהדורה המקורית יותר שהיתה לפניו ובה בגדאד, כי שם חובר הספר. ועי' לעיל,  
הערה לשורה 2.

- מן אלמתאכר עלי מא שרחת. ואלב אלמכאן ליכתץ כל  
 מןכאן בלד במא שהד פיה ובאהלה ובציאעה. ואלג  
 25 אסם אלשכץ אלמשהוד עליה ובאככארה באן אלשהארה  
 פי צחה מן עקלה ובדנה טאיעא גיר מכרוה ואסם אל  
 משהוד לה עלי הדא אלסכיל איך ר' פל בר פל אמל לנא הוו  
 עלי סהדי וקנו מני מעכשיו בכל לישאנא דזכואתא  
 וכתבו וחתמו והבו ליה לפל בר פל דבצבי נפשי קא מודינא  
 30 קדמיכון כדלא באונס ולא במרע ולא בשגו ולא בטעו  
 ולא בשלו אלא בליבא שלמא ובדעתא שלמתא. ואלד

23 ע"כ כ"ק. 24 נקודות כסימן למחיקה. 31 בכ"י שני: אילא.

- 23 מן המאוחר כמו שפירשתי והשני המקום כדי שתתייחד בו כל  
 24 עיר שהעיד בה ובתושביה ובכפריה והשלישי  
 25 שם האיש שהועד עליו עם כל כינויו ושהעדות  
 26 נעשתה כשהוא בבריות רוח וגוף ברצונו בלי שום כפייה ושם  
 27 האיש שמעידים לזכותו בדרך הזה איך ר' פל בר פל אמל לנא הוו  
 28 עלי סהדי וקנו מני מעכשיו בכל לישאנא דזכואתא  
 29 וכתבו וחתמו והבו ליה לפל בר פל דבצבי נפשי קא מודינא  
 30 קדמיכון כדלא באונס ולא במרע ולא בשגו ולא בטעו  
 31 ולא בשלו אלא בליבא שלמא ובדעתא שלמתא והרביעי

30 כאן מתחיל כ"י שני, כפי שנראה בסמוך (2.7.2).

31 ע"י: אסף, רה"ג, עמ' 22 הערות 4-5; עמ' 24 הערה 20 [ש"ה]; ולעיל סעיף 2.2.1 שורה 11-13.

## 2.7.2 המשך השער השביעי — TS Ar. 18(1).26b

חיאורו, לעיל 1. (3-4).2; פורסם: אסף, רס"ג, עמ' עז-עח.

החפיפה בין סוף הקטע הקודם לקטע זה ועניינו, מתאימים להמשך הפרק השביעי. אשר לעובדה שבקטע בא כל שטר לחוד וכי לא הגיע עוד לשני סעיפי משנה בתחילת דבריו — הרי דן כאן בעניין החוזר בכל שטר שרק ניסוחו המדויק משתנה משטר לשטר.

## 2.7.2 המשך שער שביעי — TS Ar.18(1).62

## [ב ע"א]

כדלא באונס ולא בשלו ולא בטעו אילא בליבא  
שלמא ובדעתא שלמתא: ואלד עין אלכתאב ג'רצה  
עלי מא סאצף: כתאבא כחאבא ומא לה מן  
אלרסום ואללזום: ואלה צמאן דרך דלך אלשי אל  
5 משהוד בה אן כאן קרצה או באי [שי] אללהם אל  
אן יכון הבה פאנה יגב אן יכתב וקביל עלוהי פל  
דנן אחריות זביני אילין ואחריות זוזי אילין עלוהי  
ועל ירתיה בתרוהי פפי אלכתאב אלקרצה למגבא  
מן כל שפר ארג נכסין וקנין וממון דאית לי תחות  
10 כל שמיא בביתא ובברא מן מקרקעי ומן מטלטלי  
ואפילו מן גלימא דעל כתפאי: וג'. ופי כתאב

2 עד כאן החפיפה בין שני כתה"י. 3. נקודות כסימן למחיקה. 5. רווח בכתיבה ללא המילה.

## [ב ע"א]

1 (כדלא באונס ולא בשלו ולא בטעו אילא בליבא  
2 שלמא ובדעתא שלמתא. והד') עיקר השטר תכליתו  
3 על-פי מה שאתאר שטר שטר ומה שיש בו מן  
4 הדינים והחובים והה' הבטחת אחריות על הדבר  
5 שמועד עליו (=בשטר) בין שהיא הלוואה או כל דבר שהוא חרץ  
6 ממתנה והוא צריך לכתוב וקביל עלוהי פלוני  
7 דנן אחריות זביני אילין ואחריות זוזי אילין עלוהי  
8 ועל ירתיה בתרוהי ובשטר הלוואה למגבא  
9 מן כל שפר ארג נכסין וקנין וממון דאית לי תחות  
10 כל שמיא בביתא ובברא מן מקרקעי ומן מטלטלי  
11 ואפילו מן גלימא דעל כתפאי וג' ובשטר

3 אם קטע זה מן השער השמיני כי אז כוונתו לתיאור סמוך; אך אם כדברנו לעיל בהקדמה לקטע  
כי אז כוונתו לשער הבא.

4 למניין הדוגמאות באחריות המשותפת לכל השטרות ולספק שהם מעלים באשר לשיוך הקטע  
לשער השביעי, ע' הנאמר בדברי ההקדמה לקטע. לגוף העניין במשפט המוסלמי אצל טחאוי,  
ראה: וכין, מסמכים, עמ' 60-63.

- אלכראה כל דייתי מארבע רוחי עלמא בר וברת  
 אח ואחות דיקום ויערע[ר] וידין ויזכה בהדי פל דנן  
 או בהדי ירתיה בתריה מחמת כל דהדיר ליה  
 15 בינאתן מיומי עלמא ועד כען אקום אנא פל  
 וירתאוי בתראי ונפצי ונברי ית פל דנן מן יד כל

[ב ע"ב]

- דתאבע להון מחמתאי. ופי כתאב אלביע דכל דייתי  
 מארבע רוחי עלמא בר וברת אח ואחות קרוב  
 ורחוק דיקום ויערע[ר] וידין ויזכי עם פל דנן או עם  
 ירתיה בתריה על ארעה דא או על ביתא דנן  
 5 איקום אנא פל [ו]ירתאי בתראי ואשפי ואמריק  
 ית זביני אילין מן פל [דנן] וחזוקי ואוקים [יתה]ון  
 ביד פל דנן וביד ירתיה [בתריה] ואשלם להון כל

13 אין מקום לאות בכטה"י. [ע"ב] 5 אין בכטה"י מקום לאות.

- 12 פיצוי כל דייתי מארבע רוחי עלמא בר וברת  
 13 אח ואחות דיקום ויערער וידין ויזכה בהדי פל' דנן  
 14 או בהדי ירתיה בתריה מחמת כל דהדיר ליה  
 15 בינאתן מיומי עלמא ועד כאן אקום אנא פל'  
 16 וירתאי בתראי ונפצי ונברי ית פל' דנן מן יד כל

[ב ע"ב]

- 1 דתאבע להון מחמתאי ובשטר המכר דכל דייתי  
 2 מארבע רוחי עלמא בר וברת אח ואחות קרוב  
 3 ורחוק דיקום ויערער וידין ויזכי עם פל' דנן או עם  
 4 ירתיה בתריה על ארעא דא או על ביתא דנן  
 5 איקום אנא פל' וירתאי בתראי ואשפי ואמריק  
 6 ית זביני אילין מן פל' דנן וחזוקי ואוקים יתהון  
 7 ביד פל' דנן וביד ירתיה בתריה ואשלם להון כל

16 גיטין, פ ע"א, ושם שילי היני.

- זיאנא וחוסרנא] דימטי עלהן מזביני אילין  
 מחמתי בין בארעא גופא בין בשבאחה מן  
 10 כל שפר ארג נכסין וקנין [כ]מא וצפת אלל[ה]ם  
 אן יביע בשריטה אן לא יצ[מ]ן דרך פא[נ]ה [ינבגין]  
 אן ישרח פי אל [כ]תאב], אן אלד[ר]ך לא ילזמה לאנה  
 אן לס ישרח פיה אוגב אלחכם עליה דרך מא  
 יבאע ומא אקתרץ לקול א[חר]יות טעות סופר  
 15 היא בין בשטרי הלון[א]ה ובין בשטרי מקח וממכר.

15 אין בכחה"י מקום לאות.

- 8 זיאנא וחוסרנא דימטי עלהן מזביני אילין  
 9 מחמתי בין בארעא גופא בין בשבאחה מן  
 10 כל שפר ארג נכסין וקנין כמו שתיארתי אלא אם כן  
 11 מכר בתנאי שלא תהא עליו אחריות חייב הוא  
 12 לפרש בשטר שלא קיבל עליו אחריות שאם  
 13 לא פירש בו הרי הדין מחייב אותו באחריות מה  
 14 שנמכר ומה שהלוה כפי שאמרו אחריות טעות סופר  
 15 היא בין בשטרי הלוואה ובין בשטרי מקח וממכר.

8 = נזק. ע"י ס' השטרות לרה"ג עמ' 23 שורה 5, ושם עמ' 24 [א].

14 בבא מציעא, יד ע"א.

15 כאן חסרים עוד שני חיובים לכלל השטרות.

## 2.7.3-2.8.1 חתימת השער ותחילת השער השמיני — Ox.Bodl.MS Heb.d 48.30

דף קלף; מידותיו: 26x17.5 ס"מ. מטופס זה: כת"י בודפשט א, 1.1.1, כת"י בודפשט ב, 1.(5-7).2. לעיל; כת"י אוקספורד Heb.d 48.31, להלן 1.(15-16).3.1. קטע זה הוא המשך לא רצוף של השער השביעי מחלק ב' של הספר. תחילת השער הובאה בקטעים שקדמו. פורסם: אסף, רס"ג, עמ' עט-פה; תצלומו: האן-שייבר, אקטה, עמ' 244-245.

נעלם אן חרוף אלותאיך לא יגוז אן יוסע בעצהא מן בע[ן]  
 ולא יציק וליתחרז פי אלעדד מן ג' אלי ד' פלא יכתב פי  
 אואבר אלסטור לילא יחך פתגעל אל ג' תלתין ואל ד'  
 ארבעין ואל ה' כמסין וכדלך אל ז' פתגעל כ' [כקול] מתלתא  
 ועד עשרה לא ניכתב איניש בסוף שיטה דילמא אתי  
 לזיופי ביה. פאן אתפק ללכאתב מתל דלך פליעידהא  
 מראר חתי יקע פי וסט סטר פאן אתפק חך או תעליק  
 או תכראר או צרב יקע פי אלכתאב פליכרג פי אספלה  
 מן קבל שהאדה אלשהוד פליקאל תליא כדי וכדי דמט[שטש]  
 10 כדי וכדי דתרין זמנין כתיב כדי וכדי דתרין זמנין ]

1 יודעים שאותיות השטרות אין להרחיקן אחת מן השניה  
 2 ואין לדחקן ויזהר במספר כגון ג' עד ד' שלא יכתוב  
 3 בסופי השיטות כדי שלא יהא טשטוש ותהיה הג' שלשים והד'  
 4 ארבעים והה' תמישים וכן ה' שתהיה כ' כאמרו מתלתא  
 5 ועד עשרה לא ניכתוב איניש בסוף שיטה דילמא אתי  
 6 לזיופי ביה ואם קרה לכותב מקרה כזה הרי זה  
 7 חוזר (וכותב פעמים אחדות) עד שיזדמן באמצע שיטה ואם קרה מחק או תליא  
 8 או חזרה או השמטה שיחול בשטר יוציאם בשולי השטר  
 9 קודם עדות העדים ויאמר תליא כדי וכדי דמטשטש  
 10 כדי וכדי דתרין זמנין כתיב כדי וכדי דתרין זמנין

2 ב"ב, קסז ע"א: מ"ט רויח ליה עלמא להאי וי"ו וכו' [א].

2 צ"ל: עד י'. [א] לא בהכרח, אם מן = כגון [בלאן].

4 ב"ב, שם [א].

7 שם.

10 שתי מילים אלו נראות מיותרות [א].

ומקיימין אינזון לקו כל המחקין כולן צריך שיכתוב ודין  
 קיומהון ולא יצור אלכתאב שיא מא כלא אלגט פאן אלאחאק  
 ואלצרכ ואלחעליק פסאדה אדא כאן פי אחד ג' מואצע ולא  
 יפסדה אדא כאן פימא סוי דלך עלי מא סאביין פי באכה  
 15 וכדלך אדא כאנת נקטה קד שגל כהא פי מואצע נקי והי  
 תסמא טיוטא פלחבין פי אלאכראג והדה מואצע לא יצור  
 פיהא אלחציין ואלתוסיע מואצע אלתאריך ואלאסמא לאן אל  
 כאתב רבמא תרך להא מואצע נקיא פזאד או נקץ לקו  
 הכותב שטרי מקח צריך שיניח מקום הלוקח ומקום  
 20 המוכר ומק' השה ומק' הזמן מא כלא אלגט פקט לקו  
 ר' אליעזר מכשיר בכולן חוץ מגיטי נשים גרץ מהים  
 אלי אלסטר אלאכר מן אלכתאב לילא יטן אנהא סעה כאנת  
 בין אלכתאב ואסמא אלשהוד פזיר פיהא דלך אלכבר אלדי  
 לס יכן לה אצל פי אל כתאב לקו אין למדין משיטה אחרונה

11 ומקיימין אינזון כמו שאמרו כל המחקין כולן צריך שיכתוב ודין  
 12 קיומהון ואין שום פסידא לשטר בזה חוץ מן הגט שהתוספת  
 13 וההשמטה והתליא קלקולו אם היה באחד מג' מקומות ולא  
 14 יהא פסול אם היה חוץ למקומות אלו על פי מה שאבאר בשער שלו.  
 15 וכן אם השתמש בנקודה במקום חלק והיא  
 16 נקראת טיוטא הרי זה יבואר בשולי השטר ואלו המקומות שלא יזיק  
 17 בהם דוחק (אותיות) או רווחן מקום הזמן והשמות לפי  
 18 שהסופר על הרוב דרכו להניח מקום חלק (ולפעמים) מותר או פוחת כאומרו  
 19 הכותב שטרי מקח צריך שיניח מקום הלוקח ומקום  
 20 המוכר ומקום השדה ומקום הזמן חוץ מן הגט בלבד כאומרו:  
 21 ר' אליעזר מכשיר בכולן חוץ מגיטי נשים. עניין חשוב  
 22 עד השטה האחרונה של השטר כדי שלא יחשוב שהוא רווח  
 23 שבין השטר ושמות העדים ונוסף בו אותו ענין  
 24 שאין לו עקר בשטר כאומרו אין למדין משיטה אחרונה

11 שם, קסא ע"ב [א].

14 להלן בדיונו בגט (3.1.16).

16 ב"ב, קסג ע"א.

18 גיטין, כו ע"א [א].

21 נראה שצ"ל: ולא יניח ענין חשוב [א].

24 ב"ב, קסב ע"א [א].



- 25 וכתב אלדיון אן הי כתבת פי מא דון תלתין יומא אן  
כאנת חאלה או פימא דון אלאגל אן כאנת מאגלה ואלא  
פתחתאג אלי מראגעה אלמשהוד עליה לאן סתם הלואה  
שלשים יום. ואמא סאיר אלכתב פתכתב ויחכי פיהא  
אלתאריך אלאול אן כאן מערופא או יצף [פי] אלכתאב באל  
30 תאריך אן כאן אלתאריך מגהולא. ולא יגוז אן יכתב

[ע"ב]

- כתאב ביע ציעה עלי נסכתין לקו אין כותבין שני שטרות  
על שדה אחת לילא יתכרר אלאקתצאץ עלי אלמשתריין כמא  
סאביין פי כתאב אלפקה אללהם אלא באחכאם וכידה ובאלחרי כתב  
אל[דיון] אלתי [לא תכ]רר עלי אלחקיקה עלי אל משתריין נפסה בל  
5 לו חתי יסום מן מעה כתא באלף דרהם נקלה אלי כתאכין

[ע"ב] 4 אולי, נפסהם [בלאן].

- 25 ושטרי חוב אם נכתבו תוך פחות משלשים יום אם  
26 הייתה הלוואה לאלתר או תוך פחות מזמן קצוב אם היתה לזמן קצוב (הרי טוב)  
ואם לא  
27 צריכין לפנות אל מי שהועד עליו (=הלווה) לפי שסתם הלוואה  
28 שלשים יום, ושאר שטרות נכתבים ומוסרים בהם  
29 את התאריך הראשון אם היה ידוע או יתארו את השטר  
30 בתאריך אם היה התאריך בלתי ידוע ואין לכתוב

[ע"ב]

- 1 שטר מכר שדה בשני טופסין כאמרם אין כותבים שני שטרות  
2 על שדה אחת כדי שלא יחזור על ב' הלקוחות ויטרופו כמו  
3 שאברר בספר ההלכה אלא אם כן במשפטים ברורים ועל אחת כמה וכמה שטרי  
4 חוב אשר לא יחזור בהם באמת על הלקוחות עצמם יתר על כן  
5 אפילו יציע מי שיש בידו שטר בן אלף דרהמים להעתיקו בב' שטרות

28 מכות, ג ע"א [א]

[ע"ב] 1 ב"ב, קסב ע"א [א].

3 על כתאב אלפקה של רס"ג ע"י לעיל מבוא, הערה 54 ומס' 1.1.1; להלן 3.2.14.1.

- כל ואחד מנהא כתאב בתלך דרהם לם יגז אד ללכצמין פי קמ  
קסמתה נפע וצר וכדלך לו סאם מן מעה כתאבין כל ואחד  
מנהמא בתלך דרהם נקלהמא אלי כתאב באלף דרהם לם יגז  
[איצא אד ללכצמין פי גמעהמא נפע וצר בל <לו> חתי יסום  
10 [מן] מעה כתא באלף דרהם אן יכתב לה כתא בתלך דרהם ויכרך  
הדא לם יגז דלך איצא לאנה פי אלמכאן אן יכון קד אסתופאה  
וכתב בראה ען דין באלף דרהם פאדא כתבו לה אלשהוד  
בתלך טאלב בה מטאלבה תאניה לקו <האי מאן דנקיט חד  
שטרא בר מאה ואמ שוויזה נהלי תרין שטרי בני  
חמשין חמשין לא משגחינן ביה> והאי מן דנקיט תרין  
שטרי בני חמשין חמשין ואמר שוינהו נהלי חד בר מאה  
15 לא משגחינן ביה <והאי מאן דנקיט שטרא במאה ואמ שוינהו ניהלי חד  
בחמשין לא משגחינן ביה> ואעטאו עללא לכל צרב מן הדא אלג ולא

6 נקוד, סימן למחיקה. 13 רשום בגליון.

- 6 כל אחד מהם בת"ק דהרמים אסור כיוון שיש לבעלי הדין  
7 בחלוקתו תועלת ונוק וכן אם הציע מי שיש בידו שני שטרות כל אחד  
8 מהם בן ת"ק דרהם להעתיקם בשטר אחד בן אלף דרהם אסור  
9 גם זה כיוון שיש לבעלי הדין בצרופם תועלת ונוק ואפילו אם יציע  
10 מי שיש בידו שטר בן אלף דרהם לכתוב לו שטר בת"ק דרהם ויקרע  
11 זה אסור גם זה כי יתכן שכבר נפרע ממנו (חובו)  
12 וכתב שובר על חוב של אלף דרהם ואם יכתבו לו העדים  
13 על ת"ק יתבע אותו תביעה שניה כאמרם <האי מאן דנקיט חד  
שטרא בן מאה ואמ שוויזה נהלי תרין שטרי בני  
חמשין חמשין לא משגחינן ביה> והאי מן דנקיט תרין  
14 שטרי בני חמשין חמשין ואמר שוינהו נהלי חד בר מאה  
15 לא משגחינן ביה <והאי מאן דנקיט שטרא במאה ואמ שוינהו ניהלי חד  
בחמשין לא משגחינן ביה> ונתנו טעמים לכל אופן מאלו השלושה (דרכים) ואין  
16 צריך להוסיף בשטר מן יומא דנן ולעלם אלא בגט

13 שם, קעב ע"א [א].

- 16-18 גיטין, פה ע"ב; 'ולאפוקי מר' יוסי דאמר זמנו של שטר מוכיח עליו. אבל קשה להבין למה יש  
צורך לכתוב מן יומא דנן במתנה. וכס' העיטור ד"ל דף ט' ונהשוה דף כז ע"ב מהדורת מ"י:  
'והא דאתקין רב מיומא דנן ולעלם בגיטין הוא דאתקין אבל בשטרות לא. והאידנא כתבינן  
אפילו בשטרות כרב נחשון דאמר במתיבתא נהיגי כרב יהודה וכתקנת רב בגיטין' [א]. ועי'  
להלן, 3.1.16.1. ע"ב ש' 1.

ילזם אן ילחק פי אלכתאב מן יומא דנן ולעלם אלא פי גט ופי  
שטר מתנה אלא אנה אן כתב דלך פי סאיר אלכתב אלדי יצלח  
יכתב פיהא לס יצרהא שיא. ואי כתא כאן פיה גמלה ותפציל  
אחדהמא יזיד עלי אלאכר פלא יצר אלשהוד אן יכתמון עליה  
20 לאן אלחאכם יחכם פיה עלי וגהין ויאכד לה פי אלכתבאט באל  
אופר לאן אלזיאדה הנאך תקום מקאם אלהבה ופי גירהא מן  
אלכתב באל אקל אד כאנת סאיר אלאחואל לא תזול באלשך ען  
מוצעהא כל באליקין.

#### ואלבאב אלחאמאן

25 גואמע כל כתאב מן אלוהאיק פאקול ענד אלחבתי בשרח  
דלך אן אלכתב אלמחחאג אליהא עלי טול אלזמאן אלי אנשיהא  
לא יחוט בהא אלוצף ולא יחוייהא כתאב אד כאנת אל כתב חסב  
אלחוארת ואלחוארת פלא תתנאהא פוגב אן תכון אשכאן  
עיון אלכתב אלמחצה לא תתנאהא ולכן מא ינשא מנהא  
30 ועלי אנהא לא נהאיה להא פאן להא אצולא הי כאלמהאט

17 ובשטר מתנה אלא שאם כתב זה בשאר שטרות שאפשר  
18 לכתוב בהם לא הפסידם כלל וכל שטר שיש בו כלל ופרט  
19 ואחד משניהם מוסיף על חבירו אין זה מעכב את העדים מלחתום עליו  
20 לפי שהדיין דן בו כשני פנים והוא נוקט בשטרי כתובות  
21 את המרובה לפי שהתוספת שם היא במקום מתנה ובשאר  
22 השטרות את המועט כיוון ששאר המקרים אינם זזים בספק  
23 ממקומם אלא בוודאי.

24 והשער השמיני

25 כולל כל שטר מן השטרות ואומר בהתחלת באורן  
26 זה שהשטרות שצריכין להם באורך הזמן לכתובתם  
27 לא יקיף אותם תאור ולא יכילם ספר כיוון שהשטרות הם לפי  
28 המקרים והמקרים אין להם סוף וראוי שיהיו פרטי  
29 גופי השטרות המוחלטין אין להם סוף, אבל מה שיכתב מהם  
30 אף על פי שאין להם סוף יש להם עיקרים שהם כאמות

19 הכלל על הפרט או הפרט על הכלל. אמנם במשנה (ב"ב קסה ע"ב) אמרו, שאם כתב מלמעלה  
מנה ומלמטה מאתים או מלמעלה מאתים ומלמטה מנה הכל הולך אחר התחתון, אבל כאן  
הכוונה שהכלל והפרט נכתבו סמוכים זה לזה, ובהבדל שבין כתובות לשטרות אחרים לא  
מצאנו חבר לרבינו [א].

## 3. חלק שלישי — השטרות

## 3.0.1 דברי הקדמה לחלק שלישי — ENA 962.10

קלף; מידותיו: 11x5 ס"מ; נבדק על-ידי ד"ר א' שנאן, תודתי נתונה לו בזה; כתי" דומה לזה: TS 35.24 NS להלן (16-18). 3.4.1-3.3.1. מקטע זה ומן הקטע שבחתימת הספר שם עולה האפשרות לשייך את השטרות של הנהגת הציבור המופיעים בסה"ש לרי"ב כבר לרס"ג. הקשר שבין סה"ש לרס"ג לבין העיטור נרמז אף הוא בקטע שלפנינו. מקטע זה עולה חלוקת הספר לשלושה חלקים. נבדק בתצלום.

פורסם: אסף, רס"ג, עמ' תרעד-תרעו.

## [ע"א]

מנחא: ובעדהא עשר כתב אצול ללריסא ידברון  
בהא קיומהם ועלי אן כתב סיאסתהם לא תחצא  
אלא אן הדא אלי עיונהא פינבגי אן אשרח  
פי הדא אלגזו אלתאלת אלאקסאם אלאואיל אלרי ערד  
5 כל קסם מנחא תמן עשר פיכון גמיעהא ארבעה  
וכמסין כתאבא לחאגה אלשהוד וגמיע אלאמה  
אליהא ואדע שרח אלעשרה כתב אלאכירה אד  
כאנת ללריסא כאצה לא יחתאג אליהא גירהם  
ובאלאחרי אן אדע דכר רסום אלמכאבתא

- 1 מהם ואחריהם עשרה שטרות עיקריים לראשים שמנהיגים
- 2 בהם את עמם ואף על פי ששטרות שלטונם אין מספר להם
- 3 אלא שאלה העשרה הם העיקריים שבהם וראוי שאבאר
- 4 בחלק שלישי זה את החלקים הראשונים שמספר השטרות של
- 5 כל חלק מהם הוא שמונה עשר ויהיה כללם
- 6 חמישים וארבעה שטרות לצורך העדים וכלל האומה
- 7 אליהם ואניח ביאורם של עשרת השטרות האחרונים כיוון
- 8 שהם לראשים בלבד ואין לזולתם צורך בהם
- 9 ועל אחת כמה וכמה אניח זכר חוקי המכתבים

3 עי' רי"ב, עמ' 1 ולעיל, מבוא, הערות 9-11, 42.

4 עי' לעיל, מבוא, הערה 10.

7-6 ראה: לעיל, 1.0.1 ע"א, ש' 1-5; 1.1.2 ע"ב ש' 2-3.

- 10 ואלאגובה אד לים ליגנס אלכתאב אלפתה לכן לנוע  
מנהא והי אלותאיך וקד קדמת סת פנון מן  
עם אלכתב ואסמאווה אלמכאן ואלזמאן ואלאשכ[אין]  
פי ואילהא ואלדרך ואלאכלץ ואלקנ[ין פי]  
[אוא] כרהא פיגב אם אתב[ח]

[ע"ב]

פי כל גרץ גאיה אלאתסאע אלחאצר לם אבלג אכרה  
לכן כל עאלם יקראה ואראר אן יזיד פי כל מעני  
מן כל כתאב אלפאטא אכתארהא פתכון קויה  
וזאדה[א] פי דלך אלמעני פליפעל:

- 10 והתשובות כיוון שלא לכלל סוג הכתבים חיברתי אותו (=את הספר) אלא למין אחד

- 11 מהם והם השטרות וכבר הקדמתי שישה סעיפים [המשותפים]  
12 ל[המון השטרות ואלה שמותיהם המקום והזמן והאנשים]  
13 בתחילתם והאחריות והנאמנות והקניין  
14 בסופם וצריך שארשום...  
15 מספר השטרות הנכתבים בזמננו למטרות שונות מרובות מאד ואילו אמרתי להגיע בספר זה]

[ע"ב]

- 1 בכל מטרה אל תכלית הריכוי הנוכחי לא הגעתי לסופו (=של הספר)  
2 אבל כל חכם שיקרא אותו וירצה להוסיף באיזה עניין  
3 של איזה שטר מלים שבחר בהן שתהיינה חזקות  
4 והוא מוסיף אותן באותו עניין הרשות בידו לעשות כך.

- 12 השווה לפתיחת דיונו של בעל העיטור ואפשר שהושפע מרס"ג [א].  
15 תוספת של אסף.

## 3.1 חלק ראשון

3.1.1.1 (א) תחילת שטר הלוואה — ENA 962.10v (משורה 4 ואילך).

## פאול אלחמן

- 5 עשר אלכתב אלכתירה אלוגוד כתאב אלדין והו  
שטר חוב והו הלואה והו יזפתא יחיט בה אלי  
מעאני אלג אלואיל מנהא אלזמאן ואלמכאן ואל  
אשכאן ואלג אלואכר אלדרך ואלאכלאץ ואלקנין  
עלי מה שרחנא ואלד אלואסאט הי גרץ כל  
10 כתאב פאלאול מנהא כמיה אלמאל וכיפיה שהא[דה]  
אלשהוד בה הל דפע בחצרתהמא אם אקן[בה]  
[כ]חצרתהמא אם דפע בחצרה ואחד ואקר בה  
[כת]צרה אכר: ודלך אן הדא אלחכם]  
] אנה אי שאהדין חצר]  
15 ] לאקראר בה]

- 4 והראשון שבין שמונה  
5 עשר השטרות המצוים לרוב הוא כתאב אלדין והוא  
6 שטר חוב והוא הלואה והוא יזפתא והוא מוקף עשרה  
7 ענינים ג' הראשונים שבהם הם הזמן והמקום  
8 והאנשים וג' האחרונים הם האחריות והנאמנות והקניין  
9 כפי שביארנו וד' האמצעיים הם המטרה של כל  
10 שטר והראשון שבהם כמות הממון ואיכות עדותם של  
11 העדים בו אם נמסר במעמד שניהם או הודה בו הלוה  
12 במעמד שניהם או נמסר במעמד אחד מהם והודה בו הלוה  
13 במעמד אחר. והו משום שדין זה ]  
14 [ איזה משני העדים היה]  
15 [להודות בו]

5 וכך אמנם נעשה; ע"י במבוא הערה 43.

9 ע"י בסעיף הקודם, ליד שורה 12.

## 3.1.2.1 - 3.1.1.2 שטרות מן החלק הראשון: (א) חתימת שטר הלוואה, (ב) תחילת

שטר אביזריה — TS Ar.49.146

דף נייר; מידותיו: 17×26 ס"מ. מטופס מוצל 959, ראה לעיל, במבוא הערות 19-22. אוזכר: פרידמן, הכתובות, עמ' 484 הערה 140; חילופי הגירסה לשטר אביזריה מכת"י פריס כ"ח III B 12 (כ"פ), שם גם המשכו, ומכ"י ירושלים Heb.8<sup>o</sup>1496.99a (כ"י), פירסמו אסף, רס"ג, צד-צה. שלושה קטעים אלה: כ"ק, כ"פ וכ"י יוצרים המשך רצוף של שטר אביזריה. השוואת גירסת כ"י לנוסח המקורי מלמדת על נאמנותו של המתרגם בכ"י למקור שהיה לפניו. נראה שהדיון בשטר ההלוואה חולק בספר לארבע יחידות משנה שבאות לאחר דברי ההקדמה על השטר המצויים בקטע הקודם (3.1.1.1), לפנינו הסעיף השלישי והרביעי משטר ההלוואה ותחילת הדיון בשטר אביזריה.

[ע"א]

ואלג' הו אלרהינה פאן כאן קד ארהן  
ענדה ביתא או ציעה עלי דלך אלמאל  
פליכתב עלי מא סאפריי להא כתאב  
בראסה יסמי שטר משכנתא ואלד'  
5 אלאיתמאן וליס לא בד מנה פי כל  
כתאב קרצה לכן מן חסן אלנטר  
ללמקרק' אן יגדר אלשהוד אלמקתרץ

[ע"א]

- 1 והשלישי הוא המשכון אם היה ממשכן
- 2 אצלו בית או שדה על חוב זה
- 3 יכתוב על מה שאייחד לו שטר
- 4 בפני עצמו ושמו שטר משכנתא והרביעי
- 5 הנאמנות ואין זה הכרחי בכל
- 6 שטר הלוואה אבל תשומת הלב הנאותה
- 7 למלווה שיתרו העדים את הלווה

4 בתוכן העניינים לספר השטרות לרס"ג נרשם השטר השלישי כשטרי הלוואה כלשון רבים, למרות שהובא שטר אחד בלבד (אסף, רה"ג, עמ' 12). בהקדמה לשטר יזפתא אצל ר"ב צוין: 'והוא שטר חוב... שאינו לא משכנתא סתם ולא אפותיקי' ובהקדמה לשטר משכונה אצל ר"ב צוין: 'והיא משכנתא סתם שאינה לא אפותיקי ולא קיום שהוא שטר חוב לברו אלא היא משכנתא סתם' (ר"ב עמ' 53, 63) וסביר שצוין כך כדרך שהבחין רס"ג בהקדמת שטר הלוואה בין אפותיקי, משכנתא ושטר הלוואה (ע"י: סולוביצ'יק, שטר בספר העיטור, עמ' 315 והערה 9).

- עלי דלך כאן ה' כתאב אלדין מתי  
מא טהר צחיחא פאלמקרין מתמן  
10 לאנהם אן לס ינדרוה עלי דלך ואדעי  
אנה קר [אופ]אה ברצ'ה לזם אלמקרין  
אלימין לדלך יקולא לה מתי לס יכרק  
אלכתאב אן יכתב עלי טהרה או תכון  
פי ידאה בראה או תכון לך בינה פקולה  
15 מקבול עליך ויכתבון לה כדי ואתרינא  
ביה בפל ואמרנא ליה חזי כד פרעת  
ליה לפל הלין זוזי קרעיה להדין שטרא  
או דכתבת על גביה [או] דנקטת תבארא  
עליה או דפרעת באנפי שהדי ואילא  
20 כל אימאתי דייפיק שטרא דנן כד  
לא קריע או כד לא כתיב על גביה  
או כד לא נקיט תבארא עליה מהימן  
הוא פלוני בדיבוריה כתרין שהדי
- 8 על כך ואז יהיה שטר החוב כאשר  
9 יופיע, שלם — והמלווה נאמן  
10 שאם לא יתרוהו על כך יטען  
11 שהוא שלם לו את ההלוואה ברצונו. המלווה חייב  
12 בשבועה, לכך יאמר לו מתי לא ייקרע  
13 השטר או ייכתב על גבו או יימצא  
14 בידו שובר או תהיה לך ראיה אז אמרו  
15 מקובל עליך ויכתבו לו כך ואתרינא  
16 ביה בפל ואמרנא ליה חזי כד פרעת  
17 ליה לפל הלין זוזי קרעיה להדין שטרא  
18 או דכתבת על גביה או דנקטת תבארא  
19 עליה, או דפרעת באנפי ואילא  
20 כל אימאתי דייפיק שטרא דנן כד  
21 לא קריע או כד לא כתיב על גבי  
22 או כד לא נקיט תבארא עליה מהימן  
23 הוא פלוני בדיבוריה כתרין שהדי
- 15 השווה ללשון זו אסף, רה"ג, עמ' 21; רי"ב, עמ' 54.



עלך וכל אימאתי דאמר דלא פרענא  
 25 ולית לך שהדי דפרעת ליה פרעת ליה  
 הלין זוזי בלא שבועתא ולא גזירתא

[ע"ב]

וקביל עלוהי פל דנן התראה דא ואן  
 כאן אלמקתרץ אבתדי בהרא אלכלאם  
 מן דאתה פליכתבו לה וכל אימאתי  
 דיפוק ולא יחתאגו יכתבו ואתרינא  
 5 ביה ואן רצי אלמקתרץ אן יגעל ורתה  
 אלמקתרץ איצא אן יותקהם עלי ורתה  
 מן בעדה פליכתב איצא עלך ועל ירתך  
 בתרך ואן הו לם ירצא בדלך פלא ידכר

5 צ"ל אלמקתרץ — הלוח [בלאן].

24 עלך וכל אימאתי דאמר דלא פרענא  
 25 ולית לך שהדי דפרעת ליה פרעת ליה  
 26 הלין זוזי בלא שבועתא ולא גזירתא

[ע"ב]

1 וקביל עלוהי פל דנן התראה דא ואם  
 2 התחיל הלוח בזה הדבר  
 3 מעצמו אז יכתבו לו וכל אימאתי  
 4 דיפוק ולא יצטרכו לכתוב ואתרינא  
 5 ביה ואם הסכים הלוח להקים יורשיו של  
 6 המלוח גם כן כדי שיעשם נאמנים על יורשיו  
 7 אחריו יכתוב גם כן עלך ועל ירתך  
 8 בתרך ואם הוא לא הסכים לכך לא יזכיר

אלורתייה כתה או ירצא בדכר אתדהמא

10 ויתרך אלאכר פלידכר מא דכר ויתרך

מא תרך וליס באלצרוה ידכר ביטול

מודעי פי כתאב שטר חוב אד כאן

אלמוצע לא ינפע מעה שיא אילא

אנוה או דכר לס יצרה שי [ ]

15 ואלכתאב אלכ כתאב אלכראה והו שטר

פיצוי והו אביזאריה יחיטו בה ט

מעניי אלזמאן ואלמכאן ואלאש כאן פי

אולה וגרץ אלכתאב ג מעניי אלאול דכר

אלשי אלמוברא מנה והו עלי צרכין אן

20 כאנת אלכראה מן מאל בעינה פליכתב

מחמת מה דהוה אית לי עליה שטרא

בכין וכין זווי והשתא אישתלמית מניה

18 כ"פ: מעאני. 19 כ"פ: אלמכרא. 20 כ"פ: יכתב. 21 כ"פ: מחמת דהוה; כ"י: מחמת דהוא. 22 כ"פ: אשלמית.

9 את עניין הירושה כלל או יסכים בהזכרת אחד מהם

10 ויוריש האחר ויזכיר את מה שיזכיר ויוריש

11 מה שיוריש ואין צורך להזכיר ביטול

12 מודעה בשטר חוב שכן

13 הנושא לא יועיל בו דבר אם לא

14 יזכירו ואם הזכיר לא יזיק דבר

15 והשטר השני הוא כתאב אלכראה והוא

16 פיצוי והיא אביזאריה יכללו בו תשעה

17 עניינים הזמן והמקום והאנשים

18 הראשון תכלית השטר שלושה עניינים הראשון הזכרת

19 הדבר הנמחל ממנו והיא לפי שתי דרכים או

20 שיהיה השובר על ממון מסוים ואז יכתוב

21 מחמת מה דהוה אית לי עליה שטרא

22 בכין וכין זווי והשתא אישתלמית מניה

13 צפוי היה 'אלמודע' ואולי נשתרוב בגלל דמיון הקריאה ושגרת 'אלמוצע'.

16 מכאן מתחיל כתב"יד פריס כ"ח 12 III B חילופי הגירסה וההשלמות על-פי. כ"פ הוא קרוע וקטוע וצוינו בו מקומות שבהם שרדו המקבילות, לא ציינו בו חסרים בגין קרעים.

22 כ"פ: כוללון דהוה בלש, ונקוד עליו למחיקה, כנראה הועתק על-ידי הדומות מקטע סמוך בשטר.

ונסיבית וקבילית מגיה זוזי כלהון דנהו  
 כתיבון ביה על פל מן ידיה עד גמרא ואנן  
 25 כאן כל דעוי וטלבה פליכתב מחמת דהוה  
 בינאתן שיקלא וטריא ותגרותא דכמא

23 כ"י: וקבילית זוזי. 24 כ"י: וכ"י: פלי דנן. 25 כ"י: ואן כאנת מן כל.

23 ונסיבית וקבילית מגיה זוזי כלהון דהו  
 24 כתיבון ביה על פל מן ידיה עד גמרא ואם  
 25 יהיה מכל טענה או תביעה או יכתוב מחמת דהוה  
 26 בינאתן שיקלא וטריא ותגרותא דכמא אנפי

### 3.1.2.2 המשך שטר אביזריה — פריס כ"ח AIU III B 12

מידותיו:  $10 \times 15.5$  ס"מ (נברק ע"י מר א' הטל); לפי שעה לא נמצאו קטעים נוספים מטופס זה.  
 בעמוד הראשון הציטוט מתחיל משורה 13 ואילך. נבדק במיקרופילם. השלמות והילופי הגירסה הם  
 מכת"י ירושלים Heb. 8<sup>o</sup> 1496.99a, שפרסם אסף, רס"ג, עמ' צד-צה [=כ"י].

13 [אנפי] והשתא קא מודינא [קדמיכון]

14 [דאשת] למית וקבילית מינניה [כל]

15 [דהוה] אית לי עליה וכל [דהוה]

16 [אי]ת עלי לואתיה מן יומי עלמא

[ע"ב]

1 [ולא אשתייר כ]לום מכל [אנפי תגרותא ומן]

2 [כל ש]טרי דמיסב ומינן ואפילו משוה]

3 [פרוט]ה: ואל ב קטע [כל טאלב]

4 [יכת]ב ותוב לית לי אנא פל ולא

5 [ליר]תאי ולית לכל דאתי

6 [מחמתאי] על פל דנן ולא על ירתיה

7 [אחר]יה ולא על כל דאתי מחמתיה

8 [לא] תא ולא דיאנא ולא מימר ומשמע

9 [ולא מי]דן ולא מזכא לא טענתא ולא

10 [תבי]עותא ולא ערעותא מן כל

14 כ"י: דאשתלימית ונסיבית. 16 כ"י: כותיה. [ע"ב] 4 כ"י: ותו ליה. 8 כ"י: ולא משמע.  
 10 כ"י: לא תביעותא ולא טענתא.

16 והעיר אסף, צ"ל: אית ליה בביתיה; אלא שהמצוי כאן הוא תיקונו.

3 תרגומו ביטול כל תביעה. יכתוב ותוב.

4 כ"י: ותו ליה; צ"ל: לית ליה [א] מחמתאי לא דין; וגירסתנו עיקר.

- 11 [דור וד] ורמן כל אנפי ומן כל מידעם  
 12 [דמ] יקרי ממונא ולא שבעתא ולא  
 13 [גזיר] תא ולא שב <ו> עת הסית ולא  
 14 [יפתק] א דלוטאתא ולא הכנרתא  
 15 [ולא ה] נעלת שום בית דין לנא בדיני  
 16 [ישראל ולא] בדיני אומות [העולם]  
 17 [מחמת ד] אשלמית מיניה כל [דהוה אית]

15 כ"י: כל. 15 כ"י: כן. 17 כ"י: דאשתלמית כל.

- 11 ע"י מש"כ בסה"ש לרה"ג עמ' 21 הע' 1 [צ"ל עמ' 23 הע' 8] ויש להוסיף שגם כשטר אביזאריה כ"י אוקספורד 2878<sup>19</sup> כתוב: ומכל דר ודר [א]. וע"י גם בשטרי אביזאריה בגניזה המסומנים לעיל, מבוא, הערה 43.  
 13 כ"י: גזירתא ולא יפתקא [צ"ל: יפתקא]; ע"י ליבזון, גזירתא, עמ' 104-110 (גזירתא אצל רס"ג), 124 הערה 128, 128.  
 15 מלה זו מיוחדת. אסף הוסיף (מספר השטרות לרי"ב עמ' 9) כהקבלה את הקטע דלהלן: ולא נשאר לי עליו שום כח משום כל שטר חוב ושטר כיס וערכנותם וקבלנות וכתב יד ופקדון וירותא ואחסנתא ומתנתא ומשכנתא ואין לי עליו לא פיקאר ולא הימאר ולא הונאה ולא שבועתא ולא פתיחא ולא שמתא סתם ופירוש.

3.1.2.3 המשך שטר אביזריה — ירושלים Heb.8<sup>o</sup> 1496.99a משורה 12. פורסם: אסף, רס"ג, עמ' צה.

- 12 ליה עליה ולא אתי מן כל אנפי ופציתיה ובריתיה ונקיתיה ושויתיה  
 13 אביזר ואחילית ליה מן כל טעו ומן כל שלו דהוא כי נתן מחילה  
 15 גמורה. ויש מן הסופרים שמוסף קודם לא שבועתא יוסיף ביטול  
 16 הדברים הנחקקים על האדם בכתב ויוסיף ויכתוב ולא שטר חוב  
 17 ולא שטר כיס ולא ערכנותא ולא קבלנותא ולא כתב יד ולא חתימות  
 18 יד ולא פוקדנא ולא ירותא ולא אחסנתא ולא מתנה ולא משכנתא  
 19 ולא פיקאר ולא הימאר ולא חלישות ולא הונאה. ויש שמוסיף ולא  
 20 פתיחא ולא שמתא לא בפירוש ולא בסתם. ע"כ שטר ביזריא.

12 צ"ל: לי [א]. 12 צ"ל: וליתאי [א]. 13 צ"ל: כינתן [א].

- 19 ע"י מש"כ בס' השטרות לרה"ג עמ' 23 הערה 12 [א].  
 19 שבועות, מח ע"ב [א].

## 1. (8-9) 3.1 חתימת שטר חלוקת אחים (ח), תחילת שטר שותפות (ט) — TS J 3.17a

דף כפול; מידותיו: 30x13.2 ס"מ; בעת בדיקת קטעים מעזבונו של פרופ' א' אשתור ז"ל למפעל התעודות ההיסטוריות (אוריינס יודאיקוס), שבמכון בן צבי, מצאתי תצלום כרום של דף כפול הנושא את הסימן TS NS J 317. בבדיקת סרט הצילום של TS NS J 317 לא נמצא הדף המצולם. מס' 317 הוא תעודה היסטורית, סביר שתעודה זו הוזמנה על-ידי פרופ' אשתור ותצלום של קטע מסה"ש הגיע אליו, במקומה. ד"ר ש"ק רייף, ראש היחידה לחקר הגניזה בקיימברידג' וד"ר ג' קאן מיחידה זו, טרחו ואיתרו את הקטע באוסף TS בקופסה J כמצויין בכותרת שלעיל. בכמה מקומות סימן הסופר ד' ות'.

השטר הראשון ששרד בדף זה הוא שטר חלוקת קרקע בין אחים מירושת אביהם אחריו בא שטר שותפות. בדף שְׁבִמְפֶּתַח החסר היו: חתימת שותפות, שטר פולגאנא ושטר מתנת בריא, חלקם מושלם מכת"י TS J 3.9, להלן בסמוך.

[ע"א]

אנאשי דבקיין במ[שחתא ובקיין בשומא ומשחזאה ושמוהא ופלגזאה  
הבקיין]אנאשי דבקיין במשחתא ובקיין] בשומא ורמו  
[בין ואתו ואמרו דמטייה לפ' דרתא פלונית וביתא  
פלוני ויכתב חדוהא וקם כל חד וחד מנהון על מאטנן  
5 מנאתיה ולית להון על הדאדי בהדין פולגאנא לא תביעזחא  
ולא טענאתא ולא ערעזאתא ולא תרעומת לית להון

2 מוקף בקו כסימן למחיקה.

[ע"א]

1 אנאשי דבקיין במ[שחתא ובקיין בשומא ומשחזאה ושמוהא ופלגזאה  
2 הבקיין]אנאשי דבקיין במשחתא ובקיין] בשומא ורמו  
3 [בין ואתו ואמרו דמטייה לפ' דרתא פלונית וביתא  
4 פלוני ויכתב גבולותיה וקם כל חד וחד מנהון על מאטנן  
5 מנאתיה ולית להון על הדאדי בהדין פולגאנא לא תביעזחא  
6 ולא טענאתא ולא ערעזאתא ולא תרעומת לית להון

1 ההשלמה היא על פי הקטע שנמחק בשורה הבאה. 'משחתא' היא מידרה, השווה סה"ש לרה"ג, עמ' 36-38 (שטר פולגאנא דבאתי) ועיטור, חלוקת קרקעות (כו ע"ב).

- אורחא חד על חכריה ולא עבורי מא על הדאדי ולא  
מפתח כזה ולא מסכר כוי על הדאדי מיחמת דאנחנא  
בית דינא שדרנא ופלגנא בינהון בשוי ואן כאן לאחדהמא  
10 תפציל פלחנסב אלקסמה חסבה. ואית ליה רשותא לכל  
חד מנהון על מאטו מנאתיה למידאר ולאוגארא כמא  
כתאב שרי אלמנאול ומה דהוה קדמנא כתבנא וחתמנא  
וי[הבנא להון דליהוי בידיהון לזכו ואן כאן הם אלדין אקתסמו  
] [איהם פליכתב אלזמאן ואלמכאן תם איך פ' ופ' בני פ' אמרו לנא  
15 הוו עלינא שהדי וקנו מננא מעכשיו וכתובו וחתומו בכל לישאני  
דזכאתא והבו לנא דבצבו נפש <א>נא קא מודיננא קדמיכון  
דאצטבנא ופלגנא בינהון בשוי דרתא וארעא דשבק לן

[ע"ב]

אבונן פלוני ואנן אינאשי הבקיין במושחנא ובשומנא  
ומשחנן ושמןן ופלגנן בינאתן ומטיאנן אנא פ' כן  
וכן ואנא פ' כן וכן ואחיקנא באנפי הד[אדי וקם כל חד מנאנא

- 7 אורחא חד על חכריה ולא עבורי מיא על הדאדי ולא  
8 מפתח כזה ולא מסכר כוי על הדאדי מיחמת דאנחנא  
9 בית דינא שדרנא ופלגנא בינהון בשוה ואם היתה לאחד מהם  
10 העדפה תותאם החלוקה בהתאם לכך ואית ליה רשות לכל  
11 חד מנהון על מאטו מנאתיה למידאר ולאוגארא כמו  
12 שטר מכירת זכיון ומה דהוה קדמנא כתבנא וחתמנא  
13 וי[הבנא להון דליהוי בידיהון לזכו ואם היו הם אשר חילקו  
14 ] [יכתוב הזמן והמקום ואחר כן איך פ' ופ' בני פ' אמרו לנא  
15 הוו עלינא שהדי וקנו מננא מעכשו וכתובו וחתומו בכל לישאני  
16 דזכותא והבו לנא דבצבו נפשנא קא מודיננא קדמיכון  
17 דאצטבא ופלגנא דרתא וארעא דשבק לן.

[ע"ב]

- 1 אבונן פלוני ואנן אינאשי הבקיין במושחנא ובשומנא  
2 ומשחנן ושמןן ופלגנן בינאתן ומטיאנן אנא פ' כן  
3 וכן אנא פ' כן וכן ואחיקנא באנפי הדאדי וקם כל חד מנאנא

- 10 כוונתו שאי אפשר לחלק את הנכסים בצורה שווה לגמרי [ברודין].  
14 כאן מפורש לראשונה שהשטר עוסק בחלוקת גדל"ן של יורשים, ועיי' להלן, ע"ב ש' 1.

- 5 על מאטו מנאתיה ואיפסנן מן הדאדי בהדין ואחילנא חד לחבריה כל שלו וכל שגו וכל טעו ולית לן על הדאדי בפלוגתא דנן לא תביעותא ולא טענתא ולא ערערתא ולא תרעומתא ולית לן אורחה חד על חבריה וסאיר מא וצפנא פי קסמה אלהאכס ולית לן רשותא עלי מא וצפנא איצא ויזיד עלי דלך אלדרך ואלאכלאץ ואלקנין ומה דהוה קדמנא 10 כמלא ואלט כתאב אלשרכה והו שטר שותפותא פלי[כתב] אלזמאן ואלמכאן ואלאשכאץ תם אלגרץ והו אן יקול דאצטבינא ברעות נפש <א>נא ועבדנא שותפותא בקצי (!) הדאדי ושנניי אנא פ' במיצעתא כן וכן זוזי קרנא <ושנניי אנא פ' במיצעתא וכן וכן זוזי קרנא> והוי כלל קרנא דנס[יא]

13 דילג לפי הדומות והשלים בשוליים.

- 4 על מאטו מנאתיה ואיפסנן מן הדאדי בהדין ואחילנא חד 5 לחבריה כל שלו וכל שגו וכל טעו ולית לן על הדאדי 6 בפלוגתא דנן לא תביעותא ולא טענתא ולא ערערתא ולא 7 תרעומתא ולית לן אורחה חד על חבריה ושאר מה שתיארנו 8 בחלוקת השופט ולית לן רשותא לפי מה שתיארנו גם כן 9 ויוסיף על כך את האחריות והנאמנות והקניין ומה דהוה קדמנא 10 בשלמותו. והתשיעי כתאב אלשרכה והוא שטר שותפותא ויכתוב 11 הזמן והמקום והאנשים אחר כך התכלית והוא שיאמר דאצטבינא 12 ברעות נפשנא ועבדנא שותפותא בהדי הדאדי ושנניי 13 אנא פ' במיצעתא כן וכן זוזי קרנא ושנניי אנא פ' במיצעתא כן וכן זוזי קרנא והוי כלל קרנא דנס[יא]

- 8 ע"א, ש' 7 ואילך.  
8 ע"א, ש' 10 'ואית ליה רשותא' הנוסח שגוי בהעתקתו [סביר להניח שנשגרה משורה קודמת — ברודין].  
10 שטר שותפותא אצל רס"ג כלל, ככל הנראה להלן, גם שטר עיסקא ובעקבותיו הלך רי"ב. אצל רה"ג בנוסח שלפנינו לפי שעה מובאים שני שטרות נפרדים וכך גם בעיטור. השווה: אסף, רה"ג, עמ' 33-36 (ובהערה 13 הוא מפנה לשטרי שותפות מתקופת הגאונים); רי"ב עמ' 112-117; עיטור, שיתוף — מג ע"א; עיסקה — לח ע"ב-מ ע"א. לדיון בשטר שותפות בב"ד של רס"ג (929) עי' ג"ה ס"י תקנו, אך שם היתה השותפות מורכבת בשלב הדיון שהובא לפני רס"ג. הנוסח שלהלן קרוב ביותר לנוסח רה"ג.

ויהיבין ביה בכל אנפי תגרותא וכל דמסיעינן מן שמינא  
 15 והוי כה מן רואחא שקלינן אנא פ' פלגא וכל אימת דבאעי  
 חד מננא למפלג בהדי חבריה פלינג וש[אקיל כל חד מננא  
 קרנא דיליה ופלגי רואחא וק[רנא] נן דאפילו

14 ויהיבין ביה בכל אנפי תגרותא וכל דמסיעינן מן שמיא  
 15 והוי בה מן רואחא שקלינן אנא פ' פלגא וכל אימת דבאעי  
 16 חד מננא למפלג בהדי חבריה פליג ושאקיל כל חד מננא  
 17 קרנא דיליה ופלגי רואחא והן] נן דאפילו

14 ההשלמה לפי סה"ש לרה"ג, עמ' 34 והערה 9 וג"ה ס"י תקנו (בעמ' 278); נסיא — אשראי.  
 17 במקפת זה חסרים: חתימת שותפות, עיסקא ומתנת בריא. חלק מן החסר הושלם על פי כת"י אחר.

3.1.9.2-3.1(10-11).1 — חתימת שטר שותפות (ט), שטר פולגאנא (י), תחילת שטר

מתנת בריא (יא) — TS J 3.9

דף כפול, אמצעי, נייר, מידותיו: 27×17.5 ס"מ; מטופס זה: TS Ar.18(1).26 (לעיל, 1. [2-3-4]) ו- TS Ar.48.166 (להלן 1. [10-12].3.3), שניהם דפים אמצעיים. בקטע שלהלן השלמת שטר שותפות, והוא אינו רצוף לחסר בקטע הקודם, שטר פולגאנא כמלואו ותחילת מתנת בריא. אגב דבריו בקטע זה עולה שטר נוסף מטה"ש — שטר מכר. חתימת מתנת בריא חסרה עדיין. שינויי גירסה מעטים באים מכ"ק (= TS Ar. 18(1).14) דף קרוע קלף; מידותיו 16×18 ס"מ; מאותו טופס: TS K 3.33 (לעיל 1.0.1); ו- ENA 2040.1 (להלן 1.1.3.3.1). הקרע בדף זה זהה עם הקרע שבדף המפתח [1.0.1], גם הניקוד והסימנים המכודלים דומים למצוי שם. נבדק בצילום.

א [ע"א]

שרוט אנמא אן יזאד עלי נצף אלרכח או ינקץ מן  
 נצף אלכסא[רה] אן ידפע אליה שי מא ליכון מא אגרתה  
 חתי יחל אן יכון [אלר]בח ואל[כסארה בינהמא נצפין לקר]

1 בראשי השורות בכ"ק: ש' 1: פי אלרכ; ש' 2: איצא; ש' 3: מאל לה; ש' 4: אמא אן; ש' 5: אן ידפע.  
 2 צ"ל מן אגרתה [בלאן].

א [ע"א]

- 1 תנאים רק אם יוסיפו על מחצית הרווח או יפחית
- 2 ממחצית ההפסד או שיתן לו משהו כדי שיהיה שכרו
- 3 כדי שיהיה מותר שיהיו הרווח וההפסד ביניהם מחצה על מחצה לאומרם:



- לא יתן לו מעות ליקח בו פירות למחצית שכר  
 5 אילא אם כן נתן לו שכר עמלו ומזונו פאדא  
 כאן אלדי פי ידה אלמאל ליתגר בה לים לה ראס מאל  
 פלא בד אן יכתב ואית ליה לפל תרין חולאקי מן  
 רואחא או יכתב דליכא עליה מן זיאנא אילא  
 תולתא וההוא דנקא דביני ביני ליהוי באגר טורחיה  
 10 או יכתב הו וקבילית מיניה מן פל' חד זוזא אגר  
 טורחאי: ואן כאן אחדיהמא עקידא ואלאכר  
 גיר עקיד או גמיעא עקידין או גיר עקידין פליבין  
 דלך: ומעני אלעקיד הו אלדי גמיע מא יכסבוה

4 כ"ק: בהן. 11 כ"ק: טירחא.

- 4 לא יתן לו מעות ליקח בו פירות למחצית שכר  
 5 אלא אם כן נתן לו שכר עמלו ומזונו ואם  
 6 זה אשר הכסף בידו לסחור בו אין לו קרן  
 7 בוודאי שיכתוב ואית ליה לפל' תרין חולאקי מן  
 8 רואחא או יכתוב דליכא ליה מן זיאנא אילא  
 9 תולתא וההוא דנקא דביני ביני ליהוי באגר טורחיה  
 10 או יכתוב הוא וקבילית מיניה מן פלוני חד זוזא אגר  
 11 טורחאי ואם היה אחד מהם עקיד והאחר  
 12 אינו עקיד או שניהם עקיד או לא יבאר  
 13 זאת ועניין העקיד הוא שכל מה שהם מרוויחים

5 ב"מ, סט ע"א במשנה, ושם גרס כפועל (בטל) כשמדבר בחנווני, ובשאר אדם 'עמלו ומזונו';  
 ע"י רש"י על אתר ודברי הגמרא על האבחנה בין חנווני לשאר אדם וע"י דברי הכ"מ מלוה ולוה  
 פ"ה ה"ט.

8 צ"ל: ותחד [בלאן].

11 דרך העסקא שרס"ג מציע: א. למשקיע 1/3 רווח לפעיל 2/3 רווח; ב. לפעיל רק שליש ההפסד  
 והמעות שבין השליש למחצית יחשבו לו שכר; בכל מקרה יש להקפיד על קבלת שכר טרחה  
 מוטכם אף אם פיקטיבי. יסודם של הדברים בגמרא שם, וכן: שם, דף קד ע"ב; סיכום מאוחר  
 לזה שכאן בכוח דומה, ע"י אצל הרמב"ם, הלכות שלוחין ושותפין, פ"ו ה"ב-ד. על סוגיה זו  
 בהקשרה ההיסטורי ראה: גויטיין, חברה, א, עמ' 171; 'ידוביץ', השותפות, בפרט בעמ'  
 196-190; הנ"ל, קומנדה, עמ' 198-207.

[ללוסט] וכדלך אן כאן אהדהמא נאמן ואלאכר

15 גיר נאמן או גמיעא נאמנים פליבין דלך :

ואן כאנא גיר נאמנים פליכתב מרסלא פאן <ארסאלה>

[א ע"ב]

ילזמהמא אלימין ענד אלפרקה תם יכתב אלדרך ואלאכלאין

ואלקנין לא ואל' כתאב אלפרקה והו

איצא שטר פולגאנא ויחית בה ח' מעאני אלזמא

ואלמכאן ואלאשכא תם <אלג> רץ דהוה בינאתן שותפותא

5 ומיסב ומיתן והשתה אצטבינא ברעות נפשנא

ופלגנא שותפותא קרנא רואחא ויתיבנא ועבדנא

חושבאנא בהדי הדדי ורקדנא בחושבאנא

14 ההשלמה ע"פ כ"ק. 16 כ"ק: אלכחא מרסלא. [ע"ב] 2 כ"ק: ואלקנין. 5 כ"ק: והשתא.

14 הוא לאמצע וכמו כן אם היה אחד מהם נאמן והאחר

15 אינו נאמן או שניהם נאמנים יבהיר זאת

16 ואם שניהם אינם נאמנים יכתוב פשוט ואם פשוט

[א ע"ב]

1 יחויבו שניהם שבועה עם החלוקה אחר כך יכתוב האחריות והמהימנות

2 והקניין לא וה' כתאב אלפרקה והוא

3 גם כן שטר פולגאנא יכללו בו שמונה עניינים הזמן

4 והמקום והשמות אחר כך התכלית דהוה בינאתן שותפותא

5 ומיסב ומיתן והשתה אצטבינא ברעות נפשנא

6 ופלגנא שותפותא קרנא רואחא ויתיבנא ועבדנא

7 חושבאנא בהדי הדדי ורקדנא בחושבאנא

[ע"ב]

2 ההימנות ע"י אסף, סה"ש, רה"ג, עמ' 34-35. לפי הגירסא שבכ"ק יש לכתוב הקניין וכנראה שה'לא' שורבב לכאן.

[שטר פולגנא]

3 בנוסף לשטר חלוקת נדל"ן, שהובא לעיל, סעיף ת. לנוסח השטר, השווה: אסף, סה"ש לרה"ג, עמ' 33-35 (בתוך שטר השותפות, יסוד החלוקה [חלק מהנוסח מתאים מילולית לנאמר כאן]); רי"ב, עמ' 50: שטר חלוקת השותפים.

- וקמנא על כל מאי דאית לן ומאי דהוה עלאן  
 לתגארי ופרענא יתיה להון ברישא עד גמרא  
 10 ובתר כן שקל כל חד מיננא ריש כיסא דשדא  
 במצעתא ומאי דחזי ליה מן רואחא כוליה ולא  
 אישתייר לנא חד על חבריה שום טענת כולא  
 בעלמא מחמת שותפותא דא ואן כאנת גמיע  
 אלאסבאב איצא מקטועה פי מא בינהמא  
 15 פליכתב הא ומן כל דר ומר ומן כל אנפי במתל  
 מא שרחת פי כתאב אלבראה וקטע אלדעאוי ואל  
 מטאלבאת [אלדין] כאנת לנא חד על חבריה.

11 כ"ק: כולה. 15. כ"ק: כמתל. 16 כ"ק: וקטעה. 17 ההשלמה עפ"י כ"ק.

- 8 וקמנא על כל מאי דאית לן ומאי דהוה עלאן  
 9 לתגארי ופרענא יתיה להון ברישא עד גמרא  
 10 ובתר כן שקל כל חד מיננא ריש כיסא דשדא  
 11 במצעתא ומאי דחזי ליה מן רואחא כוליה ולא  
 12 אישתייר לנא חד על חבריה שום טענת כולא  
 13 בעלמא מחמת שותפותא דא ואם כל  
 14 הקשרים גם כן מנותקים ביניהם  
 15 יכתוב זאת ומן כל דר ומר ומן כל אנפי דוגמת  
 16 מה שפירשתי בשטר אביזריה וביטול התביעות המשפטיות  
 17 והטענות אשר היו לנא חד על חבריה

- 9 צ"ל: מרישא [ברודין].  
 10 הקרן (ע"י: אסף, סה"ש לרה"ג, עמ' 34 ש' 9 והע' 2 וע"י לעיל, ע"א ש' 6: ראס מאל).  
 13 בנוסחאות אחרות של ספרי שטרות מפורטות כאן הטענות האפשריות, כאן הסתפק בנוסח  
 כולל. אשר לנוסח, נראה שהתכוון למצוא תחליף ל'מדעם' ב'טענת כולא' כשמדעם מתרגם  
 חביעה משפטית.  
 15 לנוסח זה עיין: אסף, סה"ש לרה"ג, עמ' 23 הע' 8 = דין ודברים.

## [ב ע"א]

- כמא פי כתאב אלכראה אלי אכרה תם אבטאל  
אלמודע ואלדרך ואלאכלאץ ואלקנין  
ואליא כתאב הבה אלצחיה והו מתנת בארי  
יחית בה ט' מעאני אלזמאן ואלמכאן ואלאשכא  
5 תם ד' וסאיט אלאל מנהא דאת אלהבה יכתב  
דאצטביתי ברעות נפשי ויהבית ליה מעכשו  
במתנתא דרתא או ביתא או ארעא דאית  
לי במתא פלונית ותחד אלדאר או אלכית או  
אלציעה כמא וצפת פי כתאב אלכיע תם יכתב  
10 יהבית אנא פל לפל ד[א] דרתא דמצראנה  
מפרשא לעילא מעכשו במתנתא מתנת  
בארי מתנת עלמין מתנת פרהיסיא מתנה

[ב ע"א] 3 כ"ק: הכה אלצחיה.

## [ב ע"א]

- 1 כמו בשטר אביוזיה עד סופו אחר כך ביטול  
2 מודעה והאחריות והנאמנות והקניין  
3 והיא כתאב הבה אלצחיה והוא מתנת בארי  
4 יכללו בו תשעה עניינים הזמן והמקום והאנשים  
5 אחר כך ארבעה אמצעיים הראשון שבהם עצם המתנה יכתוב  
6 דאצטבי ברעות נפשי ויהבית ליה מעכשו  
7 במתנתא דרתא או ביתא או ארעא דאית  
8 לי במתא פלונית ותתוחם הדירה או הבית או  
9 השדה כמו שתיארתי בשטר מכר אחר כך יכתוב  
10 יהבית אנא פל לפל דגן דרתא דמצראנה  
11 מפרשא לעילא מעכשו במתנתא מתנת  
12 בארי מתנת עלמין מתנת פרהיסיא מתנה

- 1 עיין לעיל, 3.1.2.3, סופו של השטר חסר לפי שעה.  
3 השווה: אסף, סה"ש לרה"ג, עמ' 29: שטר מתנה; רי"ב, עמ' 22-25 (ככל הנראה לפי שעה, אינו השטר המוזכר שם כנוסחי עתיקי' או 'ספרי דיוקני').  
9 מכאן עדות מפורשת להימצאות שטר מכר בסה"ש לרס"ג, וסביר שהוא היה בחטיבה הראשונה של השטרות, הם השטרות ששמושם מרובה.

חתיכא חליטה שרירא וקיאמא יהיבא ומשלמא  
 בידיה וכיד ירתיה לעלם ואית ליה רשותא כמא  
 15 וצפת פי כתאב אלביע ואן [אל]כתאב וחו אן  
 יקול ודרתא דא דיהבית ליהן [תן וארעה

[ב ע"ב]

[ ] זנה כמא וצפת איצא : כדלך  
 כאנת אליען [ך פאן לם יכתב פי כתאב אלשך  
 לקול אלאולין מן דיהיב מתנה בעין יפה

13 חתיכא חליטה שרירא וקיאמא יהיבא ומשלמא  
 14 בידיה וכיד ירתיה לעלם ואית ליה רשותא כמו  
 15 שתיארתי בשטר מכר ואם [ ]  
 16 יאמר ודרתא דא דיהבית ליה [ ] תן וארעה

[ב ע"ב]

1 כמו שתיארתי גם כן כך  
 2 היו ואם לא כתב בשטר  
 3 למאמר הראשונים מן דיהיב שטר מתנה בעין יפה

16 אצל רה"ג: 'ודרתא דא דאקניתי ליה לפל' במתנה היא וארעא וכו' (שם, עמ' 29).

[ב ע"ב]

2 כתה"י קשה לקריאה. בפשטות משמעו שטר קנין שר"א, וכאן עדות להימצאותו בסה"ש לרס"ג. יש להביא בחשבון אפשרות שהוא שטר שריאתא.  
 שטר שריאתא הינו אחד מעשרה שטרות זקנים, ע"י להלן 3.4; ועליו: אסף, סה"ש, רה"ג, עמ' 52; רי"ב, עמ' 134: 'זהו כגון שנסכמין הבית דין או בני הישיבה או זקני העדה להתיר דבר או מנהג שאסרוהו עד אותה עת... כתב שהתירו אותו הדבר הוא הקרויה שטר שריאתא'. אלא שעניינו כאן כמו מעיד על שילובו בשטרי רה"ג. בשני המקומות מדובר בשטר בענייני ממון ואולי הכוונה היא לשטר המתיר ומרחיב כל מגבלה של שטר קודם בענייני ממון על דעת שני הצדדים, דוגמת שטר שריאתא אצל רי"ב. וכאן בא להרחיב את המתנה המוגבלת שניתנה; זאת על-פי המשך הדברים על-אודות 'מתנה בעין יפה'.  
 3 ב"ב, עא ע"א (שם נטמנו אזכורים נוספים בהקשרים אחרים).

- יאהיב [ ] אלא אן אלאחוט כתבתה ואלג  
 5 אלאשהאר והו אן יכתב אלוהב באן הכתה  
 אליך גיר מסתורה וגיר מכתומה פכתב  
 וכתובו שטר מתנתא דא בשוקא <וחתומו>  
 עלוהי והבו ליה דיהיכין דלא תהוי  
 מתנתא טמירתא חם אבטאל אלמודע  
 10 ואמא אלדרך פ[לם] יחתאג אן יכתב לאן אל  
 ואהב ליס מן [ש]אנה אן יצמן דרכא פאן  
 כתב צד אלמת[נ] [נה פי באב ואחד ורדי  
 אלשפעה לקו אמר אמימר אי כתב [אחריות אית בה]  
 דינא דבר[ן] מצרא [חם] אלאכלאץ ואלקנין  
 ואשבה [ ] הבה[ן] אלצחית מא לא [יכתב] או

- 4 יאהיב אלא שהדבר הנכון ביותר לכותבו והג'  
 5 הפירסום ברכים והוא שיכתוב הנותן שהמתנה  
 6 אליך אינה נסתרת ואינה נעלמת ויכתוב  
 7 וכתובו שטר מתנתא דא בשוקא וחתומו  
 8 עלוהי והבו ליה דיהיכין דלא תהוי  
 9 מתנתא טמירתא אחר כך ביטול המודעא  
 10 ואשר לאחריות לא יצטרך לכתוב שכן  
 11 מתנה אין מעניינה שיערוב באחריות ואם  
 12 כתב ההפך [ ] בשער אחד  
 13 המצרנות לאומרים אמר אמימר אי כתב אחריות אית בה  
 14 דינא דבר מצרא ואחר כך הנאמנות והקניין  
 15 וכיוצא בה מתנת בריא לא או

- 4 ציין לארבעה סעיפי תנך וזה השלישי. השני עסק ככל הנראה בעניין שהיה צריך את שטר השרי.  
 11 עי' גם אסף, רה"ג, עמ' 29 הערה 8.  
 12-13 רצונו לומר, כנראה, שאם כתב במתנה סעיף האחריות תהיה מעין תערוכת של מכר ומתנה ובטל דין המצרנות ובעניין זה יש מחלוקת בין הגאונים עי' : אצה"ג, כתובות, עמ' 112-123, לדף מד ע"א [ברודי].  
 13 ב"מ, קח ע"ב.

## 1. 3.1(12-13) מתנת שכיב מרע (יב) תחילת צוואה (יג) — TS J 3.17b

הדיון המקדים במתנת שכיב מרע אצל רס"ג פותח וזכה לתוספות אצל רי"ב בסוגיה זו (עמ' 101-106), נוסח השטר והדיון ההלכתי דומים בנקודות רבות לנוסח צוואה. תרגום נוסח הצוואה נשתמר בכ"י (להלן בסמוך 3.1.13.2). תחילת הדיון בצוואה, כפי שהיא מצויה בקטע שלהלן, לא תורגמה בנוסח כ"י, אולם לנוסח שטר הצוואה ולדרך הדיון ההלכתי שבכ"י יש מקבילות הן בנוסח מתנת שכ"מ והן במבנה הדיון ההלכתי של רס"ג, המתייחס לנקודות הזמן המקום והתכלית כשאר שטרות שבסוגיה זו. עתה הרכיב בסוגיה זו על כל היבטיה, ריבלין, צוואות.

ואל[ יב כתאב היבה אלעליל והי מתנת שכיב מרע יחיט בה  
ה מעאני פקט אלאנתאן אלאולאן אלומאן ואלמכאן [ואלא]תאלת אלדי  
ענה אלשכץ יכתבון דעאלנא לות פ' ב' פ' ואשנכחנא כד קציר  
ורמי על ערסיה ודעתיה ומנדעיה עליה ולשאניה ומלוליה  
5 תריץ ומתוקן בפומיה כשאר בני אינאשא דמהלכין על  
רגליהון בשוקא ואלראבע מאהיה אלוציה פאן כאן קד אֶסֶת  
אסתתנא במותה פליצדר בה פיהא ופקיד קדמנא על מיליה  
וכן אמר וליס ינבגי אן יתהאון פי הדא ודלך אן כינהמא פרקא  
אדא קארנהמא אלקנין לאן אלעליל אדא הו והב בעץ מאלה לאנסאן  
10 וקני מנה תם ברא מן עלתה ואכד פי אן ירתגע היבתה פיגב אן

4 כ"י: ומדעיה. 6 הסימן לציון מחיקה.

- 1 והשנים עשר כתאב היבה אלעליל והיא מתנת שכיב מרע יכלול בו
- 2 חמישה עינים בלבד השניים הראשונים הזמן והמקום והשלישי אשר
- 3 עניינו האיש יכתבו דעאלנא לות פ' ב' פ' ואשכחנא כד קציר
- 4 ורמי על ערסיה ודעתיה ומנדעיה עליה ולשאניה ומלוליה
- 5 תריץ ומתוקן בפומיה כשאר בני אינאשא דמהלכין על
- 6 רגליהון בשוקא. והרביעי מהות הצוואה ואם
- 7 התנה במותו עליו לפתוח ולומר זאת בה ופקיד קדמנא על מיליה
- 8 וכן אמר ואסור לו להקל בזה כי יש ביניהם הבדל
- 9 כשמצטרף אליהם הקניין שכן החולה כאשר הוא נתן מקצת ממנו לאנשים
- 10 וקנו ממנו ואחר כך הבריא ממחלתו והתכוון להשיב את מתנתו והיה צורך

1 השווה לנוסח אצל רי"ב עמ' 101-107 (השטר בעמ' 106-107). ועי' עיטור, מתנת שכ"מ, הכולל גם דיון בצוואה (גז ע"ב — סד ע"א). והשטר ב-סד ע"א.

ינטר אן כאנת אלוציה מיחמת מיתותיה פקד אנקצת באלברו  
 ואלא פהי תאבתה כמא שרח אלעלמא פי קצה אכת רב דימי בר  
 יוסף וכדלך לא ינבגי אן ידע אלקנין אן כאן אלעליל קד והב בעץ  
 מאלה ולם ידכר אלמות ואנהם <אן> לם יקנו מנה לם תגב אלהיבה לקולהם  
 15 אדא מאת מתנת שכיב מרע במקצת בעיא קנין פרכתב  
 דיהבת ליה לפ' ארעא פלונית או ביתא פ' או דרתא פלונית  
 במתנתא ותחצר (!) חדודהא ולא יחתאגו אן יקול להן הוו עלאי  
 שהדי ולא יקול צביתי ברעות נפשי

[ע"ב]

[ולא יחתאג] אן יבטל אלמודע או ירסם אכלאצא או יצמן דרכא  
 ואלמדה]ב אלכאמס לא בך מנה מע אלארבעה אלמדאנהב [יה  
 והו אן יכ]תבון אנה מאת פי תלך אלעלה וחכאיהן

17 הניקוד על הצ, ט"ס.

- 11 לעיין אם הייתה צואה מחמת מתותיה הרי בטלה בהחלטתו
- 12 ואם לא היא קיימת כמו שפירשו החכמים בסיפור אחות רב דמי בר
- 13 יוסף וכמו כן אסור לוותר על הקניין כאשר החולה נתן מקצת
- 14 ממונו ולא הזכיר המוות ואם הם לא קנו ממנו לא תחויב המתנה
- 15 כאשר מת לאומרם מתנת שכיב מרע במקצת בעי קנין ויכתוב
- 16 דיהבת ליה לפ' ארעא פלונית או ביתא פ' או דרתא פלונית
- 17 במתנתא ויגבלו גבולותיה ולא יצטרכו שיאמר להם הוו עלאי
- 18 שהדי ולא שיאמר צביתי ברעות נפשי

[ע"ב]

- 1 ולא יצטרך לבטל מודעה או לכתוב מהימנות או לערוך אחריות
- 2 [והמהלך החמישי הכרחי עם ארבעת המהלכים ]
- 3 והוא שיכתבו שהוא מת בחולי זה וסיפורה ]

13 כ"ב, קנא ע"א-ע"ב. אם נתן מקצת — מקנה, אם נתן כולם — א"צ קניין; ראה: להלן:

3.1.13.2 שורה 4.

15 לאמר השתרבב לפני 'אם מת' והיא ט"ס [ברודי].

18 שם, קנא ע"ב, וזו דעת ר"ג.



- מגו מרעה א[נפטר] לביה עלמיה ולדלך יחתאגו אל[ש]הוד אן  
 5 יתבתו ענדהם וצייה אלמייית פלא ינסוהא מעמא הו מריץ  
 פאדא מאת נסכוהא וכתבו פיהא ומגו מרעיה אתפטיר לבי  
 עלמיה וכרקו אלנסכה פאן ברא תם מאת לם יכתבו שיא  
 ואן אנתקל מן עלה אלי אכרא תם מאת פליכתבו וצייתה לקול  
 אלעלמא שכיב מרע שניתק מחולי לחולי מתנתו מתנה והן  
 10 פי דלך פאן מא יהבה אלעליל עקארא אם אַתאָתא אם דיא[ר]  
 או דנאנירא אלכול ואגב בקולה פקט לא יחתאג אלי שי מן אל[אשיא]  
 זאיד אלתי קלנא לא בד מן אחדהמא פי הבה אלצחיח אללהלם אלא [קני]  
 קנין אדא וזה בעצא ולם יסתתני במות ואלכתאב אלגז אלוצ[ייה]  
 והו שטר צנאה והו פקדתא ויחיש בה ה' מעאני אלזמאן ואלמכאן  
 15 ואלשכץ כמא פי אלכתב אלדי קבלה תם מאהיה אלוצייה פצדורה

15 צ"ל: אלכתאב.

- 4 מגו מרעיה איפטיר לביה עלמיה ולכך יצטרכו העדים כדי  
 5 שיקיימו עמהם את צוואת המת ולא ישכחיה כל עוד הוא חולה  
 6 ואם מת יעתיקוה ויכתבו בה ומגו מרעיה אתפטיר לבי  
 7 עלמא ויקרעו את ההעתק ואם הבריא ואחר כך מת לא יכתבו דבר  
 8 ואם ניתק מן החולי אל מחלה אחרת ואחר כך מת יכתבו צוואתו שכן אמרו  
 9 החכמים שכיב מרע שניתק מחולי לחולי מתנתו מתנה  
 10 בכך ואם מה שנתנו החולה נדל"ן או כלי בית או בתים  
 11 או דינארים כל המחויב במאמרו בלבד לא יצטרך דבר מהדברים  
 12 נוסף לאשר אמרנו שאחד מהם הוא הכרחי במתנת בריא אלא אם כן יקנה  
 13 קנין אם נתן מקצת ממנו ולא התנה זאת במוות והשטר השלושה עשר  
 אלוציה  
 14 והוא שטר צוואה והוא פקדתא יכללו בו חמישה עניינים הזמן והמקום  
 15 והאיש כמו בשטר שלפני זה אחר כך מהות הצוואה ותחילתה

- 7 נוסח ההזכרה שרושמים עד לפטירתו, ועי' להלן בנוסח הדין בצוואה.  
 9 גיטין, עג ע"א.  
 10 'אם' שבכחה"י משמעו אלא.  
 12 לענין הקנין, עי': ב"ב קנא ע"ב-קנב ע"א.  
 14 לשטר צוואה עי': סה"ש לרה"ג, 'פקדתא' (עמ' 31-32); רי"ב, צוואה, עמ' 75-81 (השטר  
 בעמ' 78-81); עיטור סד ע"א; ולהלן בסמוך תרגום שטרו של רס"ג המצוי בכ"י.

לא בר מן אן יכתב פיה מיחמת מיתותיה תם יחכי מא והבה  
בלפט דיהבת לה לפ' כן וכן במתנתה ואן

16 הכרחי שיכתוב בה מיחמת מיתותיה אחר כך יספר מה נתן

16 בביטוי דיהבת לה לפ' כן וכן במתנתה

17 בקטע החסר כאן, לפי שעה, הייתה ההגבלה לשירור 4 זוזי כסף המיוחסת לרס"ג בשטר צוואה.  
ועי' להלן 3.1.13.2 שורה 9.

### 3.1.13.2 צוואה — כת"י ירושלים Heb.8<sup>o</sup> 1496.47a-48b (משורה 13 ואילך)

שטר זה הוא הי"ג במניין המפתח שלעיל. השוואת התרגום שבכתב"ד זה לקטעי הספר שבגניזה בשטר אביזריה, לעיל 3.1.2.2, מלמדת על התאמה בעיקרי הדברים ובחלק מן המבנה. לשטר זה לא נמצאה לפי שעה המקבילה המלאה; אולם ההתאמה לדין במתנת שכ"מ, לעיל 3.1.12, וכן השטר המצוי שם מעידים על הזיקה למקור. מאידך, החזרה על קטעים מן השטר בכל אחת משלוש הפסקאות שלהלן ומקום הזמן בשטר (בסוף במקום בתחילה כבשטרות רס"ג האחרים), מצביעים על אי-התאמה עם סדר הדברים המקורי אצל רס"ג. כפי שאפשר להיווכח ממתנת שכ"מ לעיל בסמוך, נראה שתרגם לעברית את הארמית ואחר כך שב להביא את נוסח השטר במלואו; רק אחרי הבאת נוסח השטר, היה עקבי בתרגום דבריו של רס"ג בענייני ההלכה. המבנה בכללו — שטר והלכותיו וכן נוסח הדיון, תואם את המצוי בשטרות ששרדו. פורסם: אסף, רס"ג, עמ' צג-צד.

[47a]

- 13 נא טופס שטר הנקרא מצוה מחמת מיתה
- 14 ודיניו וטופסו להגאון רבינו סעדיה זצ"ל. יודעים אנו עדים
- 15 חתומי מטה איך נכנסנו אצל פלוני בן פלוני ומצאנוהו שהיה
- 16 חולה מוטל במטה ודעתו מיושבת עליו ודבריו נכונים בפיו
- 17 יודע לישא וליתן ולשאול ולהשיב ולומר על לאו ולא ועל הן הן
- 18 כשאר בני אדם שמהלכין על רגליהם בשוק וצוה בפנינו
- 19 מחמת מיתה ואמר. וכותב בכאן כל מה שיצוה החולה
- 20 וכל מה שנותן ואחר שכותבין צוואתו כולה כותבין ופלוני דנן

14 הערות כולן של אסף [א]: השוה עם נוסח רב האי, סי' י"ב.

16 ב"ב, קנ"ג ע"א [א].

17 גיטין, סז ע"ב [א] תוספת זו אינה בנוסח הארמי לקמן.

- 1 [47b] מגו מרעיה דא איתפטר לבית עלמיה וכתבנו וחתמנו ונתננו לפלו  
 2 דא למהוי בידיה לראיה ולזכות ביום פלוני לירח פלוני שנה פלו  
 3 במתא פלוני ושריר וקיים. ואם נתן בית או חצר או שדה  
 4 או כרם וכל מה שהוא מין קרקע כותב אותו בסימניו ובארבעת  
 5 מצרניו כמו שכתוב במתנת בריא ומתנה זו אין כותבין בה מעכשו  
 6 נתתי לפלוני ולא כרצון נפשי ולא ביטול מודעי ולא יכתוב אחריות  
 7 ולא קנין ולא יכתוב היו עלי עדים שנתתי לפלוני מיומא דנן ולעלם  
 8 ואם שכיב מרע נתן כל נכסיו צריך לשיר כל שהוא לפטור בו  
 9 היורשים ויטלק ידיהם מעל הירושה כ"ד זוזים לכל אחד ואם לא  
 10 פטר אותם ולא סלקם ולא שיר כלום המתנה בטלה ויעמדו הנכסים  
 11 בחזקת היורשים. נוסחא אחרינא דשטר מצוה  
 12 מחמת מיתה לגאון רבנא סעדיה ז"ל.  
 13 בדוכין פתגמא דהוא כאנפנא אנן שהדי דחתימית לתתא דעלנא  
 14 לות פלוני בר פלוני ואשכחנא כד קציר ורמי על ערסיה ודעתיה  
 15 ומודעיה עליה ולישאניה ומלוליה תריץ ומתוקן בפומיה כשאר  
 16 בני אינשא דמהלכין על רגליהון בשוקא ופקיד קדמאנא על מלייה  
 17 וכן אִם פלוני דנן הא אנא יהיבת ליה לפלניא כן וכן זוזי וכן מנכסי  
 18 וכותבין כל מה שצוה בפניהם ואחר כך כותבין ופלוני דנן מגו  
 19 מרעיה דא איתפטר לבי עלמיה וכותב הזמן והמקום ושריר וקיים  
 20 והעדים. ואם נתן קרקע כותב מצרניו וכותבין  
 21 העדים וכו' עד שריר וקיים ע"כ לשונו זצ"ל.

- 1 [48a] וכתב הגאון ר' סעדיה ז"ל שמתנה זו הרי חזקה יותר משאר  
 2 שטרי המתנות מפני שאינה צריכה קנין אבל צריך  
 3 לשמור דברי החולה ודעת רצונו בלבד ולזה כתבו חכמים ז"ל דברי  
 4 שכיב מרע ככותבין וכמסורין דאמי ומתנה זו היא חלושה מצד

- 1 [47b] ב"ב, שם [א].  
 7 עיין מש"כ רב האי שם [א].  
 9 צ"ל: בר', ועיין מש"כ בקרית ספר שנה ר' עמ' 332 [א]. הסוגיה כולה שבה ונדונה בהרחבה  
 אצל אברמסון, עניינות, עמ' 181-187 ושם דברי רס"ג, עמ' 183. ובדומה כתב בכ"י  
 TS Ar.50.205 \* שורות 16-17: 'פטרתי להלן יורש דילי מן כל נכסאי בארבעה זוזי' (מתפרסם  
 במק"א).

- 4 [48a] ב"ב, קנא ע"א [א]. כיוון שנתן הכל א"צ קניין, וראה לעיל, 2.1.13.1, ע"א ש' 13; והשווה:  
 ג"ה סימן תקטו. עניין זה היה לנגד עיני השואלים מן הרמב"ם: 'ונמצא לר' סעדיה ז"ל בספר  
 העדויות כי שכיב מרע אינו צריך קנין ואם קנו מידו אין זה מזיק' (בלאו, שו"ת הרמב"ם, ג עמ'  
 183).

- 5 אחד לפי שהמתנות כולן כל אחת מהן מתקיימת כפי ערכה
- 6 ודינה נבטלת כשיעמוד החולה מחליו שאמרו חכמים ז"ל מצוה
- 7 מחמת מיתה אם עמד חוזר. וכשיכתבו שטר מתנה זו אין כותבין
- 8 בו לא מעכשיו ולא ברצון נפשי נתתי לפלוני ואין כותבין בו ביטול
- 9 מודעי ולא אחריות ולא מיומא דנן ולעלם. וכל מה שיתן החולה
- 10 הן מקרקעי הן מטלטלי הן מטבע הן שטרות הכל נתון וקיים
- 11 כדיבור בלבד. וצריכין העדים השומעים מפיו שיכתבו צוואתו
- 12 להזכרה אצלם כדי שלא ישכחו אותה ולאחר פטירתו יכתבו למקבל
- 13 שטר כמה שכתוב באותה הזכרה וקורעין ההזכרה ואם עמד החולה
- 14 ונתרפא מחולי זה הרי אלו קורעין ההזכרה ואין כותבין כלל שהרי בטלה
- 15 וחוזר בשלו. ושכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים שישיר כל
- 16 שהוא לפטור בו היורשים. ויכתוב הנה פטרתי יורשי וסלקתי
- 17 ידיהם סלוק גמור מעל הירושה כד זוזי כסף לכל אחד מהן ואין
- 18 לאחד מהן רשות לקום ולערער על כל מה שצויתי בצוואה זו וילך
- 19 לכל אחד מאלו הנזכרים שנתתי להם ויזכה לעצמו כמה שנתתי
- 20 לו וצויתי לו ואנו העדים הנה מה שצוה פלוני זה בפנינו כתבנוהו
- 21 וחתמנוהו ונתברר לנא דפלוני זה מגו מרעיה דא איתפטור לבי

- 1 [48b] עלמיה ונתננו למקבלי המתנה להיות בידם לראיה ולזכות
- 2 וכותבין הזמן והמקום והעדים ושריר וקיים. ואם שכיב מרע
- 3 נתן כל נכסיו לאחרים ולא פטר את היורשים בטלה מתנתו ויעמדו
- 4 הנכסים בחזקת היורשים. ע"כ.

6 ודינה של מתנת שכיב מרע [א].

6 שם, קנא ע"ב [א].

12 למקבל [א].

15 צ"ל: צריך שישיר [א].

17 צ"ל: בד' [א].

19 כל. [א].

1. (14-15). 3.1. חתימת שטר הרשאה (יד) תחילת שטר כתובה (טו) — TS 12.647

קטע קלף; מידותיו: 14x20 ס"מ; שרדו בו שלוש שורות קשות לפענוח משטר הרשאה ורובו של שטר הכתובה; והוא המשך ישר מטופס TS Ar.50.205 \* 3.1.13. חילופי הנוסח וההשלמות מנוסחי שטרות אחרים. החל מן הקטע בו כת"י אוקספורד (=כ"א) חופף את כתה"י שלפנינו הצענו את כת"י אוקספורד כעיקר (להלן: 3.1.15.2).

אוזכר ונדון: פרידמן, פדיון, עמ' 299-301; גויטיין, חברה, ג, עמ' 126, הע' 46; ופרידמן, כתובות א, ע' שם, מפתח ולהלן בהערות.

[ע"א]

- |    |  |  |   |
|----|--|--|---|
| [  | מן גיר אן מן]                                    | [ת ועלה                                    | ] |
| [  | לאן [ינבג]                                       | מא שא פי צרה פי ינק]                       | ] |
| [  | פי כל הדא הם על                                  |  | ] |
| [  | כתאב אלטו כתאב אלצדאק והו שטר כתובה]             |  | ] |
| 5  | [  | ואלשטרות אלאול מנהא וצף אלשבינין ויקאל איך | ] |
| [  | ופלו פאן לם תכון בכדא פליכתב מרסלא פל[ונית       |  | ] |
|    | ואיקר ואסו[בר יתיכי כהלכת גברין יהודאין ד[פלחין] |  | ] |
| [  | ליה לאנתו ואלתאני כמיה אלמהר אן]                 |  | ] |
| [  | מתולת דחון לה מן אוריתא ואל[תאלת                 |  | ] |
| 10 | [  | פאנה יכתב וצבי פלוני דנן ואומן             | ] |

- |    |   |
|----|---|
| 1  | זה מחוץ ל                                     |
| 2  | שכן יחוייב במשהו שבצורותיו                    |
| 3  | בכל זה  |
| 4  | השטר הט"ו כתאב אלצדאק והוא שטר כתובה [ ]      |
| 5  | והשטרות הראשון שבה יתאר השושבינים ויאמר איך   |
| 6  | ואם לא תהיה כך יכתוב סתם פלונית               |
| 7  | ואיקר ואסובר יתיכי כהלכת גברין יהודאין דפלחין |
| 8  | לי לאנתו והשני כמות המהר אשר                  |
| 9  | בתולת דחון לה מן אוריתא והשלישי               |
| 10 | ויכתוב וצבי פלוני דנן ואומר                   |

7 פרידמן, שם, עמ' 177 והע' 86.

9 שם, עמ' 249 והע' 37.

10 ר"ל שיש מי שגוברים סכום זה רק מגדל"ן ולא ממטלטלי, כשאר חובות [ברודין].

- [ חַמֶּשׁ מֵאָה וְאַשְׁתֵּי־אֶלֶף עֶלְוֵהי חֲמֵשׁ מֵאָה זֹזִי ] [אֵן כֶּאֱן  
 יִהְיֶה לֵּה יִתְהוֹן בְּמַתְנֵה חֲתִי לֹא יִגַּב רִדְהָ אֵן אֲכַתְלַעַת וְאַלֶּדֶךָ ] [וְרִדְג  
 וְרִדְן נְדוּנִיָּא דִּהְנַעֲלִילַת עֶלְוֵהי מִן דִּילָה וְיִסְמִי ] [ וְיִתְמֵן חֲתִי יִנְתַּהֵן  
 ] [וְלִיס בְּאַלְצִירוּרָה אֵן יִפְדֹּלֶךָ ]  
 15 ] [ דֹּלֶךְ פְּלִיכְתָּב וְהוּ ]  
 ] [וְרִית כְּתִבְתָּא ]  
 דֹּא וְמוֹהֲרָה ]  
 ] [ הָ בִן ] תֹּאֲרִי ]  
 וְנְדוּנִיָּא כֵּן וְכֵן ]  
 20 דִּנְרִי דִּהְבֵּא ]

20 בכ"א: וכן וכך וזי.

- 11 חֲמֵשׁ מֵאָה וְאַשְׁתֵּי־אֶלֶף עֶלְוֵהי חֲמֵשׁ מֵאָה זֹזִי אֲשֶׁר הִיָּה  
 12 יִתְהוֹן בְּמַתְנֵה כְּדִי שְׁלֹא יִחְוִיֵּב לְהַחְזִירוֹ כֹּאֲשֶׁר מִגְרֵשָׁה וְהִרְבִּיעִי  
 13 וְרִדְן נְדוּנִיָּא דִּהְנַעֲלִילַת עֶלְוֵהי מִן דִּילָה וְשִׁמְיָה ] [ וְיִזְהָה וְיִאֲמֹד עַד אֲשֶׁר יִסִּיִּם  
 14 וְאֵין הִכְרַח שִׁיכְלוּל  
 15 זֹאת וְיִכְתּוּב  
 16 כְּתוּבָתָא  
 17 דֹּא וְמוֹהֲרָה  
 18 אִהּ  
 19 וְנְדוּנִיָּא כֵּן וְכֵן  
 20 דִּנְרִי דִּהְבֵּא

11 שם, עמ' 268 והע' 114.

11 כְּנִרְאָה שֶׁהִסְעִיף הַשְּׁלִישִׁי הִיָּה עֲנִיִּין הַמוֹקְדֵם וְהַמְּאוּחָר.

12 פְּרִידְמֵן, שם, עמ' 335 והערה 76 ועי"ש הַהֲפָנִיָּה שְׁבַהֲעֵרָה.

13 שם, עמ' 307, הע' 73.

14 פְּרִידְמֵן, שם, ב, עמ' 114, ש' 10.

3.1.16.1 - 3.1.15.2 חתימת שטר כתובה (טו) תחילת גט (יו) — Ox.Bodl.MS

Heb. d48.31

קלף; מידותיו: 26×17.5 ס"מ. מאותו הטופס: כת"י בודשפט א', לעיל 1.1.1; כת"י בודשפט ב' 2.5-7 וכת"י אוקספורד Ox.Bodl.Heb.d.48.30, לעיל 2.7-8. חילופי נוסח והשלמות לפי כת"י קיימברידג' (כ"ק) TS 12.647r, שצוטט לעיל בסמוך, 3.1.15.1. פורסם: אסף, רס"ג, עמ' פב-פו.

[ע"א]

וכך וכך זוזי ועשרין וחמשה זוזי תם אלדרך ואלא[כלאין]  
ואלקנין. וההנא מן יקדם דכר אלגאהו עלי אל תוסנפה...  
וההנא מן יקדמה עליה ועלי אלמהר איצא וקל...  
ומן אהל אלבלדאן מן סנו אן יכתבו אלגהאו [בצעף קימתה]  
5 ויסתופון מנה אלגצף. וקד קאלו אלקדמא מקום שנהגו לכפול  
גובה מחצה ומנהם מן יכתב כל סבעה עשרה ויסתופו  
כל י אלא אן אלאצל אן יכתב כל עלק בקימתה. ומנהם

1 כ"ק: כן וכן דינרי דהבא. 2 כ"ק: והאונא. 3 כ"ק: והאונא.

[ע"א]

1 וכך וכך זוזי ועשרין וחמשה זוזי אחר כך האחריות והנאמנות  
2 והקניין ויש מי שמקדים זכר הנדוניה על התוספת  
3 ויש מי שמקדימה עליה ועל המהר גם כן  
4 ומאנשי המדינות יש אשר נהגו לכתוב את הנדוניה בסך כפול  
5 וגובים ממנו המחצה ואמרו הקדמונים מקום שנהגו לכפול  
6 גובה מחצה ויש מהם שכותבים על שבעה עשרה וגובין  
7 כל עשרה שבעה אלא שהעקר שיכתוב כל חפץ יקר מחירו ויש מהם

3 על הנדוניה? [א] מכאן ולהלן הערות של אסף.

5 ע"י תשובת רבינו בש"ץ דף סב ע"א סי' ל"ה = כתבי רבינו ח"ט עמ' 101; ס' השטרות לרה"ג עמ' 16 [א].

5 כבא מציעא, קד ע"ב [א].

7 עיין סה"ש לרה"ג שם הערה 4 ובקובץ החדש מחשוה"ג [=אסף, גאונים, חש"ב] שאני מוציא עתה עמ' 78-80 [א].

7 היינו שלא יעלה את שומתו [א].

- מן יכתב עלי אלרגל כתאב דין במהר ויסתופו אלדין [אלא לא אל]  
 מהר וקד קאלו אלקדמא מקום שנהגו לכתוב כתובה [מלוה]  
 10 גובה מלוה ואין גובה כתובה. ומנהם מן לא ילום אלת[ויספה]  
 אלא ללעקאר ומנהם מן יגעלהא כאלדין והו אלאצל. ומנהם  
 מן לא ילזמה שי ולו אסתהלך מא כלא אלחלי ואניה אלהב  
 ואלפצה פקט. והדא מנהג יגב אן יחכם עלי אהל [כל] בלד  
 במנהגהם וליס הדא מוצע אשרח פיה אלאחכאם עלי  
 15 דלך  $\text{לִּיִּיִּי}$  אלא אן אלאצל הו אן יקוום כל עלק פי וקת אלאסתיפא  
 כמא קוום פי וקת אלתוויג פאן זאר פאלויאדה ללבעל ואן  
 נקץ פאלנקצאן עליה לקול אלקדמא אם מתו מתו לו ואם  
 הותירו הותירו לו, ואכתלאף אהל אלבלדאן פי שרוט אל

9 כ"י"ק: וקד אלקדמא. 10 כ"י"ק: מן ילום אל בעל מא כ[ולא]. 14 כ"י"ק: כמנהגהם. 15 כ"י"ק: יגוז, ללא מחיקה.  
 15 כ"י"ק: יקום. 18 ע"כ כ"י"ק.

- 8 מי שכותב על האיש שטר חוב במהר וגובים את החוב אבל לא  
 9 מהר וכבר אמרו הקדמונים מקום שנהגו לכתוב כתובה מלוה  
 10 גובה מלוה ואין גובה כתובה ומהם מי שאינו מצריך התוספת  
 11 אלא לנכסי דלא נידי ויש מי שעושה אותה כחוב והוא העיקר ומהם  
 12 יש שאינו מצריכו דבר ואפילו יפסיד חוץ מתכשיטים וכלי זהב  
 13 וכסף בלבד. וזהו מנהג שראוי לשפוט אנשי כל עיר  
 14 לפי מנהגם ואין זה מקום לכאר בו את הדינים על  
 15 זה והעיקר הוא שיוערך כל חפץ בזמן הפרעון  
 16 כמו שהוערך בזמן הנשואין שאם הותיר הותיר לבעל ואם

8 היינו שהוא זקפו במלוה [א].

9 ב"מ, שם [א].

10 = מי שמצריך את הבעל חוץ מ, ויתכן כי קטע זה הושמט כאן. בכ"ק, שכהמשך הרצון,  
 הושמט ככל הנראה מכאן ועד שורה 10 "ומנהם", אולי על ידי הדומות "ומנהם מן" "ילום" לא  
 "ילום".



כתובת לא תחצא וכדלך יכתלפון פי כתבא מואצע אל  
20 מאל אלא אן הדה אלתי וצפת הי עיון מא עלמתה מנהא.  
ואל יז כתאב אלטלאק

והו אלגט אמא נסכתה פהי ואחדה לא זיאדה פיהא  
ולא נקצאן מנהא והו אן יכתב אלזמאן ואלמכאן תם אנא  
פל בר פל וכל שום דאית לי צביתי ברעות נפשי כד לא  
25 אניסנא ופטריית ושבקית ותרנכית יתיכי ליכי אנתי פלנ  
כת פל וכל שום דאית ליכי דהוית אנתתי מן קדמת דנא  
וכדן <פטריית ושבקית> ותרנכית יתיכי ליכי די תהוויין רשאה ושלטאה בנפשיכי  
למהך ולהתנסבה לכל גבר דיתצביין ואינש לא ימחא בידיכי

17 פחת פחת לבעל כמו שאמרו הקדמונים אם מתו מתו לו ואם  
18 הותירו הותירו לו. והחלוקים שבין תושבי המדינות בתנאי  
19 הכתובות אין להם מספר וכן חלוקים הם בכתיבת מקומות  
20 הממון אלא שמה שתארתי הם עיקרי הדברים ממה שידעתי עליהם.  
21 והיז כתאב אלטלאק  
22 והוא הגט ונוסחו אחד אין להוסיף עליו  
23 וממנו אין לגרוע, והוא שיכתוב הזמן והמקום ואחר כך אנא  
24 פל בר פל וכל שום דאית לי צביתי ברעות נפשי כד לא  
25 אניסנא ופטריית ושבקית ותרנכית יתיכי ליכי אנתי פלנ  
26 בת פל וכל שום דאית ליכי דהוית אנתתי מן קדמת דנא  
27 וכד פטריית ושבקית ותרנכית יתיכי ליכי די תהוויין רשאה ושלטאה בנפשיכי  
28 למהך ולהתנסבה לכל גבר דיתצביין ואינש לא ימחא בידיכי

17 יבמות, סו ע"א [א].  
19 ע"י סה"ש לרה"ג עמ' 16 [א], ועתה: פרידמן, כתובות, א, עמ' 239-309.  
24 ולא כתוב: ולאבהתי ולארתיון ולאבהתי, וע"י מש"כ בס' השטרות לרה"ג עמ' 17  
הערה 5. ונוסח הגט של רבינו דומה לנוסח שבה"ג מהד' אספמא, 339 [א], ה"ג ד"י ב, עמ'  
187-188.  
26 על הגליון: [א].  
27 לא כתוב: מן שמי; וע"י [=סה"ש לרה"ג] עמ' 18 הערה 9 [א].

## [ע"ב]

- [מן יומא] דנן ועד לעלם והרי את מותרת לכל אדם  
 [ודן די יהוי ליכי מני ספר תרנכין וגט פטנרין ואגרת  
 [שבנקין כדת] משה ויש. וקולי אנה לים יגוז אן יזאד  
 [עלי הדה אלנ] סכה ולא ינקץ מנהא אעני עלי מעאניהא  
 5 ולא עלי אלפאטהא פקט כל לא עלי הגאהא כל אל  
 ד ואואת אלטואל יגב אן תטול עלי מא אתבתת <פאן> לכל  
 [חרף] טויל ולכל יוד או ואז זאיד או נאקץ ען אלהגא  
 [פלה ת] עארף מעני וכיד פי אלגמאר וללגט הדה אל  
 [ואגב] את מא לים לסאיר אלכתב פמנהא אן אלגט  
 10 [לא] יגוז אן תכתב נסכתה מן קבל אלאשהאד פיה

## [ע"ב]

- 1 מן יומא דנן ועד לעלם והרי את מותרת לכל אדם  
 2 ודן די יהוי ליכי מני ספר תרנכין וגט פטנרין ואגרת  
 3 שבנקין כדת משה ויש. ומה שאמרתי שאסור להוסיף  
 4 על הנוסח הזה ולא לגרוע ממנו כוונתי לא על ענייניו  
 5 ולא על מלותיו בלבד אבל גם לא על אותיותיו ואפילו  
 6 ד הואין הארוכים צריך שיהיו ארוכין כפי מה שרשמתי לפי שלכל  
 7 אות ארוכה ולכל יוד או ואז יחידה או חסרה מן האותיות  
 8 יש לה שימוש במובן קבוע בגמרא ויש לגט אלו  
 9 החיובים שאין לשאר השטרות ומהם שהגט  
 10 אסור שיכתב נוסחו לפני העדות שבו

- 1 על 'והרי את מותרת לכל אדם' יש קוים לסימן מחיקה, ועיין מש"כ בס' השטרות לרה"ג עמ' 18 הערה 11. ובפירוש ר' יהודה לגיטין כת"י ביהמ"ד לרבנים בלונדון דף רפה ע"ב מצאתי: 'ונמצא נוסח גט לרב האיי ז"ל ולא היה כתוב בו והרי את מותרת לכל אדם אלא דן די יהוי...' וכ"כ בהלכות גדולות..., ואמנם כ"ה בה"ג מהר" אספמא, אבל ישנו בה"ג ד"ו [א]. ועי': ה"ג, ד"י, ב, עמ' 188 הערה 79. על 'מן יומא דנן', עי' לעיל 2.7.3, ע"ב, ש' 16-18.  
 8 גיטין, פה ע"ב [א].  
 10 שם, כו ע"א, כדעת ר' אלעזר המכשיר בכולן חרץ מגיטי נשים והוא גוזר טופס אטו תנרף, ולא כן דעת הרמב"ם בפ"ג מהלכות גירושין בנוסח שלפנינו, ועי' בכ"מ שם. ומדברי בה"ג נראה שאף הוא פוסק כר"א [א].

[ב]ל לא יגזו אן יכתבהא אלא מן אדן לה אלבעל פכתבהא

[ אלג]אס כלהם ולא יגזו אן יכון פיה מחו ולא לחאק

פי [אחד] ג מואצע אלתאריך ואסם אלרגל ואסם אלמראה

פאן [את]פק דלך פלחבדל אלנסכה פאן כאן אלמחו או

15 אל לחאק פי גיר הדה אלג מואצע פליכרג ויקוום ולא

יגזו אן יקטע מן אלנקי שי בעד כתבה אלגט אן כאן

פיה פצל פאן קטע פסד. ולא יכתם כל ואחד מן

אלשאהדין אלא בחצרה אלאכר ויגזו פיה מא לא

יגזו פי סאיר אלותאיק אן יכונו אלשהוד אן לם יחסנו

20 אן יכתבו פיכט להם כצורה אלאחרף באלסכין חתי

יגרי אלקלם עליהא לקו ושאין יודעין לקרות קורין

לפניהם ושאין יודעין לחתום מקרעים להם נייר חלק

11 ואסור לכתבו אלא מי שנתן לו הבעל רשות, ויכתבנו

12 במעמד האנשים כולם ואסור שיהא בו מחק ולא הוספה

13 באחד מג' מקומות: הזמן ושם האיש ושם האשה

14 ואם יקרה דבר זה יחליף את הנוסח ואם היה המחק או

15 ההוספה שלא בג' המקומות האלה ירשום (בסוף הגט) ויקיים. ואינו

16 רשאי לקרוע מן המקום החלק כלום אחר כתיבת הגט אם היה

17 בו שיור ואם חתך פסול ולא יחתום כל אחד מן

18 העדים אלא במעמד חבירו. ומותר בו מה שאינו

19 מותר בשאר שטרות שאם אין העדים יכולים

20 לכתוב ישרטט להם כצורת האותיות בסכין כדי

21 שיעביר הקולמוס עליהן כאומרם ושאין יודעין לקרות קורין

22 לפניהם ושאין יודעים לחתום מקרעין להם ניר חלק

11 השוה סה"ש לרה"ג עמ' 18 למטה [א].

13 ע"י לעיל במבוא [=אסף, רס"ג] עמ' ע"א [א]. וכן, מיללער, רס"ג, עמ' 108 סימן קי"ז.

14 היינו יכתוב גט אחר [א].

17 וכן בה"ג ד"ו 154 וד"ב 320, אבל עיין בש"ץ דף ט' ס"י א', וע"ע בטור אה"ע סימן קכ"ד [א].

18 גיטין, י ע"ב [א].

21 שם, יט ע"ב [א].

וממלאין את הקרעים דיו. ולהדה אלואגבאת  
 חגג לים לשרחהא אלף הדה אלכתאב. ואול מא  
 25 יעמל פי אמר אלגט ג' אשיא אלאול אן יקני מן אלבעל  
 בתבטיל אלמודעי כל יקאל לה קל לנא כדי כלמה  
 כלמה כל מודעי ותנאי ומודעי ומודעי דנפקין  
 מגו מודעי עד סוף כל מודעי דמסירין לי אנא פל בר פל ודמסירין

23 וממלאין את הקרעים דיו. והחיובים האלה  
 24 יש להם ראיות שלא לשם ביאורם חובר החיבור הזה וראשית מה  
 25 שיעשה בעניין הגט ג' דברים הראשון שיקנה מן הבעל  
 26 בביטול המודעי אבל יאמר לו אמור לנו כך מלה מלה כל מודעי

25 ולא כן דעת רב האיי ורב שרירא בתשובתם, תשובה"ג הוצאת הרכבי סי' כ' (=רע"ה; שע"צ  
 סימן ה' דף י"ע"א) והוא סובר "שאותו הגט כשר ואין צריך הבעל קנין". שתשובה זו היא לרב  
 האיי יוצא מדבריו שהובאו בעיטור, גט, דף ד' ע"א, ועיין גם בס' המקת והממכר שער ל"א. וכן  
 בתשובה"ג הקצרות ד' מנטיבה סי' קנ"ד: "לא בעי קנין בביטול המודעא אלא בדבור לבד  
 מבטלה", ועיי"ש גם סי' כ"ב. ואולם רב נחשון גאון בתשובות גאונים קדמונים סי' ו' פוסק  
 שביטול מודעי צריך קנין [א]. וראה: אברמסון, עניינות, עמ' 213 הערה 9.  
 26 אפשר להשלים ע"פ סה"ש של רב האיי [א].

## 3.1.16.2 קטע נוסף מגט (י) — TS NS 308.106

קרע דף; נייר; 14.5x10 ס"מ; חלק מטופס מוצל 959, ע"י לעיל במבוא, הערה 22.  
 חסרות 14 שורות בעמוד זה. קטע זה היה בהמשכו של נוסח הגט, וזאת, הן בשל עניינו, שליח, להולכה שמינה שליח והן בשל צידו השני, העוסק בתחילת גט חליצה, שמניינו י"ז בשטרות רס"ג.  
 המשיך ישיר של שריד זה מצוי בקטע שאחריו מטופס זה, 3.1.17.1.  
 קטע זה הובא בשאלה לרש"ג 'ומצאנו בספרי ארוננו רב סעדיה גאון וצוק"ל שאומר לשליח הוי לן שליחא ואמטי לן הדין גיטא לפלוגי בת פלוגי ואית לך רשותא לשורי שליחא ושלחא דשליחא' (שע"צ טו ע"ב, ל), ומכאן מצוי ההמשך גם בטופס שלפנינו.

[עד כמה שלוחין] עד דימטני גיטא שלימא

[לידה דתשתי]רי ביה] לכל גבר ו[קום] יזידון

[תהי ידך כידאי וקום יזידון איצא פי כל

[כאב כל שום דאית לה ואו זיד דלך לם

[ואו כאן אלכתאב הו אחדי אלשאהדין 5

[חתי יגמע אל ג' אמור פיק]ול]

[אלגט תם כתיב ענה

[ע בעד ללמרה תם

[פלקי אלשהוד

1 עד כמה שלוחין] עד דימטי גיטא שלמא

2 [לידה דתשתי]ירי ביה] לכל גבר ויש שמוסיפים

3 תהי ידך כידי ויש שמוסיפים גם כן בכל

4 [וכל שום דאית לה ואם הוסיף זאת, לא

5 [ואם היה הסופר אחד העדים

6 [עד שיכלול את שלושת העניינים ויאמר

7 [הגט אחר כך נכתב עליו

8 [אחר האשה אחר כך

9 [ומצא העדים

1 השיחזור לפי הציטוט בשאלה ראה: שע"צ, ט"ו ע"ב סימן ל [=אצה"ג גיטין, עמ' 46-48, קיב; מוגה]; ג"ה, עמ' 363; אסף, רה"ג, עמ' 19 והע' 8; אסף, רס"ג, עמ' סט סימן ב'.  
 והשערת הכל מוכחת עתה מקטע זה.

4 על קדמותו של נוסח זה ע"י גיטין, פ"ד מ"ב, לד ע"ב; ירושלמי גיטין, פ"ד הל"ב.

5 גיטין, פ"ט מ"ח וע"י הערת אלבק, שם, עמ' 407 על מנהגים מקבילים למשנתנו.

10 [ברסול וקאל להם  
א]חד בטל לק אלה  
שליח או שלה

10 [בשליחות ואמר להם  
11 [אחד בטל למאמר החכמים  
12 [שליח או שלה

11 גיטין, נט ע"א-ע"ב. לעניין זה ע"י הנוסח המקוצר בעיטור, שלישות גט, דף מט ע"א; גולאק, שטרות, עמ' 79-84.

### 3.1.17.1 קטע מגט חליצה (יז) — TS NS 308.106v

תיאור כתב היד לעיל בסמוך, 3.1.16.2. תחילתו של גט חליצה חסרה לפי שעה, אך אפשר להשלים ענייניו לפי המצוי אצל ר"ב, עמ' 26. יותר קרוב לנוסח רס"ג הוא נוסח רה"ג ע"י: אסף, רה"ג, עמ' 38. המשך כמעט רצוף לקטע זה מצוי בבא אחריו מאותו טופס, 3.1.17.2. נוסחאות קדומות המצויות בתלמודים ליקט גולאק, שטרות, עמ' 91.

[ע"ב]

[פנה אן יח ד ג [כמסה]

רגאל ואלרגל וסלפתה ויא[כד ] ען נעלא לה סן ]

או כיוט וילבס וואהא לה פי רגליה וישדונה

ויקום קאימא וימלון עלי סלפתה אן תקול

5 כלמה אן כלמא מאן יבמי להקים לא[חיו שם]

ביש[ראל לא אבה יבמי וק]

1 [חמישה

2 [גברים והאיש ויבמתו ויתפוש ] שנעל שיש לה [רצועות]

3 [או שרוכים וינעילוה לו על רגלו וישרכוה

4 ויעמוד זקוף ויקריאו ליבמתו שתאמר

5 דיבור בריכור מאן יבמי להקים לאחיו שם

6 בישראל לא אבה יבמי ועומד

1 האות הראשונה אינה הולמת למלה 'עקב', אע"פ שהיא צפויה כאן.

6 דברים כה 7. ואפשר שכאן מתייחס לצורך להקריא פרשת יבום שבדברים כה בלשון הקודש או לחובת הנחלץ לעמוד על רגליו כלומר: וקול או וקאים.

- |    |                      |                   |
|----|----------------------|-------------------|
| 7  | דבורים אחרונים       | כלמאת אלאכירה אן  |
| 8  | הברה אחת שלא         | מקטע ואחד לאלאן   |
| 9  | החזיקו אחר כך יקריאו | אכדו תם ימלון עלן |
| 10 | ויאמרו לה            | ויקולו להא תן     |
| 11 | לפניו ויאחזה         | קדמה ויעלקהן      |
| 12 | השרוכים              | או אלכיוט פן      |

8 ע"י: אסף, רה"ג, עמ' 39 והע' 3-4. ההפניה ליבמות, קו ע"ב.

3.1.18.1. — 3.1.17.2 חתימת גט חליצה (יז), כתובת יבמה (יח) — TS Ar.48.300

דף נייר, מידותיו 19 × 17 ס"מ; חלק מטופס מוצל 959 (לעיל במבוא הערה 22). חסרות בראש העמוד כ-7 שורות. צד אחד ממשיך את גט החליצה שבכ"י TS NS 308.106v. בצד השני לאחר 7 השורות חתימת גט חליצה ולאחריו כתובת יבמין, שהמשכה הרצוף בטופס זה הוא בקטע — TS 8.113 (3.1.18.2); חילופי הנוסח והשלמות לפי כתב יד פריס כ"ח III B 69. אוזכר: פרידמן, כתובות, א, עמ' 177, הערה 86.

[ע"א]

- מחצרא כמה וצפת מא כלא אנהם לא יצדנרו  
באנה ה' לכנהם יכתבון במוחב תלתה הוינא  
ויכתבון אלזמאן ואלמכאן תם צורה  
אלפעל דפלונית בת פלונית סליקת לקדמנא  
5 לבית דינא וכין אמרת דאנא נסיבאנא באינ <א> שני  
לפל' ב' פל' וההוא פלוני בעלי חיי על רבונן שבק  
ובר וברת ומחסין ביש לא שבק וההוא פל' ב' פל'  
אחוהי מן אבוהי דההוא בעלי מיתאנא הוא  
ועליה אמיר מן אוריתא ליבמה יתי כען אנתון

[ע"א]

- 1 זכרון דברים כמו שתיארתי חוץ מכך שהם לא יקדימו
- 2 היותם חמישה אלא יכתבו במוחב תלתה הוינא
- 3 ויכתבו הזמן והמקום אחר כך תיאור
- 4 המעשה דפלונית בת פלוני סליקא לקדמנא
- 5 לבית דינא וכין אמרת דאנא נסיבאנא באינאשי
- 6 לפל' ב' פל' וההוא פלוני בעלי חיי על רבונן שבק
- 7 ובר וברת ומחסין לא שבק וההוא פל' בן פל'
- 8 אחוהי מן אבוהי דההוא בעלי מיתאנא הוא
- 9 ועליו צווי מן אוריתא ליבמה יתי כען אנתון
- 2 שהרי חמישה הם היושבים ושלוש החותמים, כה"ג ולא כה"ג; ועי' על כך, משמו של רב יהודאי: ה"ג, ד"י, עמ' 144 והערה 8, עמ' 147 והע' 8; אסף, רה"ג, עמ' 39 והערה 10.
- 5 צורה חריגה זו אינה מופיעה אצל רה"ג ורי"ב.

- 10 רבונן אימרו ליה אי צבי ליבם ואילא ליטלע לי  
 רגליה דימינא ואשתמודענהי להדין פל דאחוהי  
 דפל מיתאנא ה"א דמן אבוהי הו ואמרנא ליה  
 אי צבית יבים ואילא אטלע לה רגלך דימינא  
 ואמר לית אנא צאבי ליבמותה ומדאמר כין  
 15 קדמנא אקרינא יתה מאן יבמי להקים לאחיו  
 שם בישראל לא אבה יבמי ואקרינא יתיה לא  
 חפצתי לקחתה ואטלע לה קדמנא רגליה דימינא  
 ושרת סאניה מעל רגליה ורקת באנפוהי רוקא  
 דאיתחזי לנא מן פומא על ארעא תוב אקרינא  
 20 [קדמנא ככה יעשה לאיש אשר לא  
 יבנה את בית אחיו ויקרא שמו בישראל  
 בית חלוץ הנעל ובאן] [  
 ואנחנא דייני וכל דהון יתיבון עמנא  
 ענינא כולנא ואמרנא חלוץ הנעל חלוץ  
 25 הנעל תלתא זמני אל ] [ומאתעביד  
 עובדא קדמנא שרינוהא לפלוניתא דא למהך]

15 תחילת כ"פ. 18 כ"פ: ושנת ס'ניה. 20 ההשלמה על פי כ"פ; חלוקת השורות משוערת.

- 10 רבונן אימרו ליה אי צבי ליבם ואי לא ליטלע לי  
 11 רגליה דימינא ואשתמודענהי להדין פל דאחוהי  
 12 דפל מיתאנא דמן אבוהי הוא ואמרנא ליה  
 13 אי צבית יבים ואילא אטלע לה רגלך דימינא  
 14 ואמר לית אנא צבי ליבמותה ומדאמר כין  
 15 קדמנא אקרינא יתה מאן יבמי להקים לאחיו  
 16 שם בישראל לא אבה יבמי ואקרינא יתיה לא  
 17 חפצתי לקחתה ואטלע לה קדמנא רגליה דימינא  
 18 ושרת סאניה מעל רגליה ורקת באנפוהי רוקא  
 19 דאיתחזי לנא מן פומא על ארעא תוב אקרינא  
 20 קדמנא ככה יעשה לאיש אשר לא  
 21 יבנה את בית אחיו ויקרא שמו בישראל  
 22 בית חלוץ הנעל ויהיה ] [  
 23 ואנחנא דייני וכל דהון יתיבון עמנא  
 24 ענינא כולנא ואמרנא חלוץ הנעל חלוץ  
 25 הנעל תלתא זמני אלם ] [ומאתעביד  
 26 עובדא קדמנא שרינוהא לפלוניתא דא למהך



[ע"ב]

- לאתנסבא לכל גבר דיתיציבי וכתבנא וחתמנא  
ויהבנא לה לפל דא דלהוי בידה לזכו ולראיה  
ויכתם עליה ג' וירסמוה פי אלמחו ואלחך ותאכר  
כתאמה אלשהוד כסאיר אלכותב לא כאלגט  
5 לאנה מחצר לכנה יזיד עלי אלגט אנה יגב  
אן יכון מסרגל לחאל אלפואסיק אלדי פיה  
ואלאכתאב אליה כתאב צדאק  
אלאסלאף והו כתבה יבמין אן אכתאר אלסלף  
אן יתווג בסלפתה פליצבר ג' אשהור  
10 תם יכתב להא הדא אלכתאב ויקדסהא  
וצדדה אלומאן ואלמכאן תם פל' ב' פל' אמר

[ע"ב] 3 כ"פ: ורסמוה. 4 כ"פ: וסאיר תאכיר כתמה. 4 כ"פ: אלכתב. 5 כ"פ: לאנה אמר הר. 6 כ"פ: אן יסרגל. 6 כ"פ: נוסף בין השורות: וכתאב גט חליצה לים הוא לארץ. 8 כ"פ: כתובת. 8 צ"ל: אכתר.

[ע"ב]

- 1 לאתנסבא לכל גבר דיתיציבי וכתבנא וחתמנא  
2 ויהבנא לה לפל' דא דלהוי בידה לזכו ולראיה  
3 ויחתמו עליו שלושה וישרטטוהו פמחייה ומחק ובסוף  
4 חתימת העדים כשאר שטרות לא כגט  
5 שכן הוא זכרון דברים אבל הוא חמור מהגט בחיובו  
6 שיהיה מסורגל בגלל הפסוקים אשר בו.  
7 והשטר הי"ח כתאב צדאק  
8 אלאסלאף והיא כתובת יבמין שיוסיף המייבם  
9 כשישא את יבמתו. וימתין שלושה חדשים  
10 אחר כך יכתוב לה שטר זה ויקדשה  
11 וענייניו הזמן והמקום אחר כך פל' בן פל' אמר

6 לעניין הסירגול עי' יבמות, קו ע"א; רי"ב, עמ' 26; העיטור, גט, דף ו ע"ב.  
8 לנוסחי כתובת יבמין בתלמוד עי': גולאק, שטרות, עמ' 91-92; ועי': ה"ג ד"י, כ עמ' 148-149; פרידמן, כתובות, א, עמ' 129 והע' 29; 168 והע' 60. סדר הדיון בכתובת יבמין נשמר בס' השטרות לרי"ב, עמ' 54 ובכ"י ירושלים, קכז, עמ' 127b.

לה לפלונית דפלוני בר פלני אחי הוה  
בעליך אחי דמן אבי הוה וחיי לכל יש שבק  
ובר וברת ומקים שמיה ביש לא שבאק ואנא  
15 חזינא מן אורני]תא ליבמה יתיכי האבי כען  
ואייבים יתיכי ואנא איפלח ואייקר ואיסובר  
יתיכי כהולכת גברין יהודאין דפלחין ומייקרין  
ומסוברין ית נשיהון בקושטא ושמעתיא פל  
דא לפל דנן ואיתיבמת ליה והות ליה לאינתו

13 כ"פ: מן. כ"פ: ישראל. 14 כ"פ: דמוקים שמא. 14 כ"פ: שבק. 16 כ"פ: ואייקר ואינון. 17  
כ"פ: כהולכת. 18 כ"פ: ומיקרין נשיהון. 19 כ"פ: דא ואיתיבמת.

12 לה לפלונית דפלוני בר פלוני אחי הוה  
13 בעליך אחי דמן אבי הוה וחיי לכל ישראל שבק  
14 ובר וברת ומקים שמיה בישראל לא שבאק ואנא  
15 חזינא מן אורייתא ליבמה יתיכי האבי כען  
16 ואייבים יתיכי ואנא איפלח ואייקר ואיסובר  
17 יתיכי כהולכת גברין יהודאין דפלחין ומייקרין  
18 ומסוברין ית נשיהון בקושטא ושמעתיא פל  
19 דא לפל דנן ואיתיבמת ליה והות ליה לאינתו

## 3.1.18.2 המשך כתובת יבמה (יח) — TS 8.113r

דף נייר; מידותיו: 12×17 ס"מ; חלק מטופס מוצל 959 (ע"י לעיל במבוא, הערה 22). דף זה נחתך באמצעו וחסרות בו 14 השורות התחתונות. החיתוך החד מותיר מקום לתקווה שהחלק התחתון ימצא אף הוא במצב טוב. העמוד הראשון הוא המשך ישיר של כתובת יבמין שבקטע הקודם, TS Ar.48.300. סיום כתובת יבמין, סוף החלק הראשון של לקט השטרות, ותחילת שטרא דמירכס, שהוא תחילת החלק השני, היו בחלק התחתון החסר של הדף שלפנינו. רוב החומר, שמצוי היה ב-14 השורות החסרות, היה, ככל הנראה, נוסח שטר כתובת היבום. מעט ביחס חסר בראש שטרא דמירכס, שכן לפנינו תחילת הדיון במסגרתו.

ויהב לה תרי עשר זוזי ופלגיה דזוזא דחזן  
 לה מן אורייתא תם דכר אלתואפא אלחוסאפה  
 ואלגהאז ואלרדך ואלאכלאך ואלקינין כסאיר  
 אלכתבא וינכגי אן נעלם אן פי אלזמאן אלאול  
 5 כאן מאל כתובת יבמין אנמא כאן יסתופא ממא  
 יכלפה אלאך אלמית לק אלקדמא כנסה הרי היא  
 כאשתו לכל דבר וכלבד שתהא כתובתה על נכסי  
 בעלה הראשון וכאן ישרח פי אל כתובה אילא  
 מהודענא ליכי דכתובתיך תסבין מנכסי בעליך  
 10 קדמא פלמא קל עקאר אלאומה וצאר אכתר

1 כ"פ: ופלגא מן מהרה דחזי. 2 כ"פ: אלחוספת. 3 כ"פ: ואלרדך ואלקינין. 4 כ"פ: תעלם. 8 כ"פ: וכאן דלך. 8 כ"פ: פיקול אלא. 9 כ"פ: שכתובתיך. 10 כ"פ: קאל עיקאר. ואולם מן החצולם נראה שהסופר מילא את האות א כדי למחקה.

1 ויהב לה תרי עשר זוזי ופלגיה דזוזא דחזן  
 2 לה מן אורייתא אחר כך מזכיר התוספת  
 3 והנדוניא והאחריות והמהימנות והקנין כשאר  
 4 הכתובות וצריך לדעת שבזמן הראשון  
 5 היה כסף כתובת יבמין נפרע רק ממא  
 6 שהוריש האח המת למאמר הקדמונים כנסה הרי היא  
 7 כאשתו לכל דבר וכלבד שתהא כתובתה על נכסי  
 8 בעלה הראשון והיה זה מפורש בכתובה אילא  
 9 מהודענא ליכי דכתובתיך תסבין מנכסי בעליך  
 10 קדמא וכאשר היה מועט נדל"ן האומה רוב

ע"י פרידמן, שם, א, עמ' 249, הערה 37.

2 על ביטוי זה ע"י בפירוט אצל פרידמן, שם, א, עמ' 244-249.

6 משנה יבמות, פ"ד מ"ד (=כתר, פ"ח מ"ז), וע"י פרידמן, שם, עמ' 168, הערה 60. הנוסח של רס"ג כלל אפוא את ההפניה המפורשת לנכסי בעלה הראשון, כאמרו בשטר בסמוך: מהודענא ליכי דכתובתיך תסבין וכו'.

אלמתופין לא יכלפא שיא פמתי שא אלרגל א  
אכד בידהא ואצרפהא איד לא דין להא עליה

11 כ"פ: לא יכלפון שיא פתכון אן מן יאבם סלפתה מתי מא שא אכד בידהא  
צרפהא. לא ישאירו דבר מחוב כתובתה כאשר ירצה יתפוס בידה לסלקה. 12 כ"פ: עלי.

11 הנפטרים לא השאירו דבר וכאשר רצה האיש  
12 תפס בידה וסלקה או כי אין מגיע לה חוב

### 3.1.18.3 המשך כתובת יבמה (יה) — פריס כ"ח AIU III B 69

דף אחד, מידותיו: 10×18.5 ס"מ (נבדק על-ידי מר א' הטל). מובאות להלן חמש השורות  
האחרונות שכדף להשלמת כתובות יבמין. נבדק במיקרופילם.

מאלה הו רסם אן תכון כתובת אליבמין [כסאיר]  
אלכתבאת לקולהם ואי לית לה מראשון תקינו לה  
[משני] כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה ולדלך  
[אליום כסאירי אלכתבאת רסם  
פי ארץ ופי כתובות יבמין.

- 1 מכספו הוא, גדרו שתהיה כתובת יבמין כשאר כתובות
- 2 לאומרם לית לה מראשון תקינו לה משני
- 3 כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה ולכן
- 4 ... היום כשאר כתובות...

כ"פ

- 2 יבמות, לט ע"א.
- 4 את נוסח הדברים אפשר להשלים על פי אסף, רה"ג, עמ' 41-42; רי"ב, עמ' 54-55 וכ"י  
ירושלים, קכו, 127b-128a.
- 5 שורה זו בכתיבת יד אחרת ואינה המשך הדברים.

## 3.2 חלק שני

## 3.2.1.1 חלק שני — קטע שטרא דמירכס (א) — TS 8.113v

תיאורו לעיל בסמוך 3.1.18.3 ושם הסבר החסר שבתחילתו. ועי' ספר השטרות, רי"ב, עמ' 32-35; כח"י ירושלים, פה, 83a-81a (ע"פ רי"ב).

- ללמקרי' ויסתתני באלוגדאן פי אכר אלכתאב  
 פיקול בעד אלזמאן ואלמכאן ואלאשכאן דאית  
 ליה עלאי אלפא זוזי והוה כתאבית ליה שטרא  
 בהון פאן כאן יחפט אלתאריך פיקול דזמניה ביומא  
 5 פל ואילא פיקול מן קדמת דנה ויצף עיון נוסכה  
 אלשטאר חתי ינתהי אליאכרה פאן כאן איצא  
 יחפט אלשהוד פליקול ואשהידית ליה פל ופל ואלא  
 יקול ואשהאדת ליה שהדי פאדא אסתתם דלך  
 עלי אי וגה כאן יקול ואיור ליה ההוא שטרא  
 10 כען היו עלאי שהדי דאילין אלפא דוזוי דהוה  
 כתיבין בההוא שטרא קדמיכון נוסחיה וכל  
 אימאתי דפרענא יתהון ליה להלין זוזי דאוריית

## תרגום

- 1 למלווה, ויוחנה בהגינוות בסוף השטר
- 2 ויאמר אחר הזמן והמקום והאנשים דאית
- 3 ליה עלאי אלפא זוזי והוה כתאבית ליה שטרא
- 4 בהון ואם יזכור התאריך יאמר דזמניה ביומא
- 5 פל' ואם לא, יאמר מן קדמת דנה ויתאר את עצם נוסח
- 6 השטר עד שיגיע לסופו [=של השטר האבוד] ואם כמו כן
- 7 יזכור העדים יאמר ואשהידית ליה פל' ופל' ואם לא,
- 8 יאמר ואשהידית ליה שהדי וכאשר יסיים זאת
- 9 באיזה צד שיהיה יאמר ואיור ליה ההוא שטרא
- 10 כען היו עלאי שהדי דאילין אלפא דוזוי דהוה
- 11 כתובין בההוא שטרא קדמיכון נוסחיה וכל
- 12 אימאתי דפרענא יתהון ליה להלין זוזי דאוריית

## 1.3.2(5-8) חתימת שטר דמיו (ה), מיאון (ו), מודעא (ז), תחילת ביטול מודעא (ח)

— TS K 18.1a

דף כפול; קלף; מידותיו: 36.5×26 ס"מ; מקבילה לחלקו ( 3.2[6-7] ), ראה: \*TS Ar.52.190a מתפרסם במק"א). פרסמו: אסף, רס"ג, עמ' פו-צב.

[א ע"א]

אלי אן יופי מולאה תמנה לכן יגב אן יכתב לה עתקא מחצא  
ואדא תם דלך וצאר חורא אשהד למולאה במאל עלי נפסה <מקדאר תמנה>

וכאנת צורה אלכתאב אלדי יכתבה למולאה עלי נפסה

מתל שטר הלואה אלמטלק אלא אנה יזאר פיה [ ] כ אלמאל

5 פיקול בעד דכר אל זמאן ואלמכאן [היא]ך פל משוחרר

דפל בר פל אמר לנא הוו עלי שהדי אלי אכר אלקצה והבו

ליה לפל בר פל דהוה רבי מן קדמת דנא וכען תבעית

מיניה ואפיק יתי לחירו על מנת דיפלחנא וטרחנא ומשלמנא

ליה כך וכך זוזי דאינון דמי דילי ואצטבי בכך וכתב לי גט

[א ע"א]

1 עד אשר יפרע לרבו את דמיו אבל צריך שיכתוב לו גט שחרור ברור

2 וכאשר נגמר זה ונעשה זה בן חורין יעיד על עצמו שחייב לרבו כסף בשעור דמיו.

3 וצורת השטר שיכתוב לרבו על עצמו

4 תהיה כשטר הלואה גמור אלא שיש להוסיף בון [ ] הממון

5 ויאמר לאחר שיוכיר את הזמן והמקום והיאך פלוני משוחרר

6 דפלוני בר פלוני אמר לנא הוו עלי שהדי עד סוף העניין והבו

7 ליה לפלוני בר פלוני דהוה רבי מן קדמת דנא וכען תבעית

8 מיניה ואפיק יתי לחירו על מנת די פלחנא וטרחנא ומשלמנא

9 ליה כך וכך זוזי דאינון דמי דילי ואיצטבי בכך וכתב לי גט

1 עליו לעבוד אצל רבו עד אשר יפרע וכו' [א].

1 בלא שום חנאי. שאפילו לא ישלם לו לא יוכל אח"כ להתעבר בו כעבד [א].

6 היינו: וקנו ממני וכתבו וחתמו וכו' וכו' [א].

7 = בקשתי [א].

8 יש בזה לכאורה מעין סתירה למ"ש קודם שיכתוב לו גט שחרור גמור. ועי' בס' השטרות לרי"ב

עמוד 125 ובתשובת רב האי שהובאה שם עמוד 126 [א]. וכן אצל: רי"ב עמ' 38-40; כת"י

ירושלים, צג, 90b — 92a לענין השחרור הגמור.

- 10 חירו ויהביה לדילי דבכך וכען הא מודינא קדמיכון דאית  
ליה עלי כך וכך זוזי בזפו וברשו. וסאיר <עיון> ושרוט שטר  
הלואה אמא דין חאל או מווגל וכדלך אן רצי אן יכתב וכל  
אימת דנאפיק פליכתב בחסב דלך מיאון  
ואלסאדס כתאב אלאכתלאע  
15 והו שטר מיאון וליס כל מראה תכלע רגולהא יכתב להא  
הדא לכן אליטימה אלתי תווגל[ת] תם תכרה רגולהא פלינטר  
חיניד אן <כאן> פי אמרהא כאב מן תלתה אבואב פלא כד להא  
מן גט עלי [ר]אי בעלהא כמא רצפת ואחד אלחלתה  
אבואב אמא [אן] יכון אבוהא הו אלדי זווגהא והי צגירה  
20 פאן כרהת רגול[הא] עלו בעד מות אביהא פלא בד מן גט.  
ואלתאני אן יכון אל[מזווג] להא אבוהא או אמאה ען ראיחא  
אלי אנהא קד בלגת [יב סנה] ונצף ויום ואחד ומא זאד עלי דלך

- 10 חירו ויהביה לדילי וכען הא מודינא קדמיכון דאית  
11 ליה עלי כך וכך זוזי בזפו וברשו ושאר העיקרים והתנאים של שטר  
12 הלוואה או חוב שזמן פרעונו לאלתר או לאחר זמן מסוים, וכן אם רצה לכתוב וכל  
13 אימת דנאפיק הרי זה יכתוב לפי זה.  
14 והשישי כאתב אלאכתלאע  
15 והוא שטר מיאון ולא כל אשה שתרחיק בעלה יכתב לה  
16 שטר זה אלא היתומה שהשיאוה ואחר כך שנאה את בעלה רואין  
17 מיד אם היה בעניינה שער אחד מג' שערים אין לה אלא לקבל  
18 גט על דעת בעלה כמו שתיארתי. ואחד משלש  
19 השערים, אם אביה הוא שהשיאה והיא קטנה,  
20 ואם שנאה את בעלה אחר מות אביה אין לה אלא לקבל גט,  
21 והשני, אם השיאוה אחיה או אמה לדעתה  
22 אלא כשהגיעה ל"ב שנה ומחצה ויום אחד, ומה שיותר מזה

- 13 נקוד לסמן מחיקה; אסף [=א], וכן בהערות שלקמן. על האכתלאע (חלע), בהקשריו, עי' :  
פרידמן, פדיון.  
13 עיין סה"ש לרה"ג עמוד 21 שורה 5 ואילך [א].  
22 עיין מש"כ בס' השטרות לרה"ג עמ' 40 הערה 15 [א].

פאנה איצא לא בד [להא מן גט] לאנהא בוגרת, לקול אלקדמא  
 אין בין נערות לבן גרות אלא ששה חד[שים] בלבד ואלתאלת  
 25 אין יכון קד נבת ל[הא] שער[תי] לקולחם  
 <אל מעלוס> תינוקת שהבניאה שתי שערות אינה יכולה [למאן]

[א ע"ב]

פאן לס יכון ואחדה מן הדא אלג כלל וכאן אכיהא או אמהא קד זוגוהא  
 והי יתומה לכן כרהתה חין כברת קבל אן תבלג יב סנה וסתה  
 אשהר ויום ואחד ומן קבל אן ינבת להא שער פלתחצר אלי אלהאכם  
 ותשכוא ח[אלהא] פאדא אמתחנהא ווגדהא לס תבלג קבל  
 5 אכתלאעהא כר[ק אל] צדאק וכתב להא מחצר פחל חינוי  
 תזויגהא במן שאת וליס יחתאג פיה אלי אדן בעלהא כקול אל  
 קדמא איזו היא קטנה שצריכה למאן כל שהשיאתה אמה

23 הרי גם כן אין לה אלא לקבל גט, לפי שהיא בוגרת, כמאמר הראשונים  
 24 אין בין נערות לבגרות אלא ששה חדשים בלבד. והשלישי  
 25 שאם צמחו לה ב' שערות אינה יכולה למאן כמאמר  
 26 הידוע תינוקת שהביאה שתי שערות אינה יכולה למאן

[א ע"ב]

1 ואם לא היה אחד מג' חסרונות אלה ואחיה או אמה השיאוה  
 2 והיא יתומה אלא ששנאה אותו (הבעל) כשגדלה קודם שתיגיע ל"ב שנה וששה  
 3 חדשים ויום אחד וקודם שתביא ב' שערות הרי זו תבוא אל הדיין  
 4 ותקבול ואם בדק אותה ומצא שלא בגרה קודם  
 5 מיאונה קרע את הכתובה וכתב לה זכרון דברים ומאותה שעה הריהי מותרת  
 6 להגשא למי שהיא רוצה ואין צורך לגביו ברשות בעלה כמאמר  
 7 הראשונים איזו היא קטנה שצריכה למאן כל שהשיאתה אמה

23 כתובות, לט ע"א [א].

25 משנה נדה, פ"ו מ"א [א].

[ע"ב]

7 יבמות, קו ע"ב [א].



או אחיה לדעתה. ויחוט בהדא אל-באב כתאב אלמסמא גט  
 מיאון ושטר מיאון כמסה מעאני אלזמאן ואלמכאן תם  
 10 נפס אלכבר איך פלנית בת פל' אתת לקדמאנא לכי דינא והכין  
 אמרת דפלנית אמי או פל' אחי אטעיאוי יתי וקדישו יתי לגברא  
 חד דשמיה פל' בר פל' ואנא ינוקתא הויתי בההיא שעתא ולא  
 הוה ידענא ביה וכען לא רעינא ביה ולא צבינא ביה ולית  
 לבי צבי לאתנסבא ליה. תם אנהם יכתבו אלמחנה בעד  
 15 אן יסמעונהא כמא פי אלפקה פיקולון ובדוקנא בה בפלנית  
 דא ואשכחנא יתה דעדיין קטנה היא תם יסתממון אל  
 כתאב ומדאמרת פלנית דא קדמאנא [הכין כ]תבנא לה  
 גט מיאון דין וחתמנא עליה דתשתרי <ביה> לכל [גבר] ואמא אן  
 כאן אמהא או אכיהא קדסוהא לרגל לנם תסתער[ן] אליה פליס  
 20 תחתאג אלי מאון בתה פכיף אן [לם יסא]לוה לקולהם

8 או אחיה לדעתה. וכלולים בשטר זה שנקרא גט  
 9 מיאון ושטר מיאון חמשה עניינים הזמן והמקום ואחר כך  
 10 גוף הענין איך פלנית בת פל' אתת לקדמאנא לכי דינא והכין  
 11 אמרת דפלנית אמי או פל' אחי אטעיאוי יתי וקדישו יתי לגברא  
 12 חד דשמיה פל' בר פל' ואני ינוקתא הויתי בההיא שעתא ולא  
 13 הוה ידענא ביה וכען לא רעינא ביה ולא צבינא ביה ולית  
 14 לבי צבי לאתנסבא ליה. אחר כך יכתבו את הבדיקה לאחר  
 15 שישמעוהו כמו שבהלכה ויאמרו ובדקנא בה בפלנית  
 16 דא ואשכחנא יתה דעדיין קטנה היא ואחר כך ישלימו  
 17 השטר ומדאמרת פלנית דא קדמאנא הכין, כתבנא לה  
 18 גט מיאון דין וחתמנא עליה דתשתרי ביה לכל גבר. ואם  
 19 היה שאמה או אחיה קדשוה לאיש שלא הכירה אותו הרי אינה  
 20 צריכה למיאון כלל על אחת כמה וכמה אם לא שאלו את פיה, כמו שאמרו

11 והאב לא נזכר כלל; ועי' הגירסה שהיתה לפני ר"י ברצלוני בדברי רס"ג, סה"ש, עמ' 28 והערות  
 אסף, רס"ג, עמ' ע, הערה 24.

20 יבמות, שם [א].

השיאורה שלא לדעתה אינה צרינכה למאן. ואמא אבוהא  
 פלה אן יקהרהא ויזווגהא למן [שא קב]ל בלוגהא לקול  
 אללה עז וגל ענה את בתי [נתתי לאיש] הזה ומן חסן אלנטר  
 ללגמיע אן לא יזווגהא אלאן [הא אלת]צלח אלעאקבה  
 25 [ואלסא]בע כתאב אל  
 קהר [והו יסמי כתב מודעא וסבב סבב]יכפא עלי כתיר

[ב ע"א]

מן אלכואץ פצלא עלי אלעואם ודלך אן [אלכואץ יתוהמון אן]  
 כל כלאם יקדמה אלשהוד [פיסרה ליבטל]  
 מא סיהוד בה לכצמה גאיו וליס אלאמר בדלך לכן [יכתב]  
 <אנמא> <כתאב> <ע> <אדתה> ללמקהור ליכלצה מן גמיע מא סיצנעה [בעדה]  
 5 ואלמקהור עלי צריבין אמא אן יכון אלמשהוד לה הודאן

4 במקום: לכן [בלאין].

21 השיאורה שלא לדעתה אינה צריכה למאן אבל אביה  
 22 רשאי לכוף אותה ולהשיאה למי שירצה קודם בגרותה כמאמר  
 23 האלהים יתעלה את בתי נתתי לאיש הזה. והיאות  
 24 לכלל הוא שלא ישיאורה אלא אחר שתגדיל למען תהא אחרית טובה.  
 25 והשביעי כתאב אל  
 26 קהר ושמר כתב מודעא ותנא דינו נעלם מעיני רבים

[ב ע"א]

1 מן הנכבדים שלא לדבר על המון העם והוא שהנכבדים סבורים כי  
 2 כל הדברים שיקדם המועד עליו לעדים יקלו עליו לבטל מה  
 3 שעתידיים להעיד לבעל דינו ומותר לכותבם ואין הדבר כן אבל יכתוב  
 4 רק שטר רגיל לאנוס להצילו מכל מה שיעשו באונס עבור  
 5 והנאנס על ב' אופנים או שיהיה מי שמעידין לו הנה

23 ע"י כתובות, כב ע"א [א].

24 קרושין, מא ע"א: אסור לאדם לקדש את בתו כשהיא קטנה עד שתגדיל וכו'. וכדברי הרמב"ם  
 פ"ג מהל' אישות: אין ראוי לעשות כן [א].

25 השוה אסף: רה"ג, עמ' 45 ועמ' 47, וההפניות שם; כת"י ירושלים, 118a-119a.

- ויקהרה פאן כאן כדלך פליסבק אלמקהור אלי אלשהוד  
 פיערפהם דלך ויביין ענדהם אן כצמה ק <א> הרה חתי יכתבון  
 דלך פי כתאב וישהדון בה ויכון גרצה כמסה מעאני אל  
 זמאן ואלמכאן תם דכר אלשכץ אלמערפהם דלך יקולון איך  
 10 פל בר פל אמ' לנא הוו עלי שהדי וכתובו וחתומו והבו לי, תם  
 גרץ אלפתאב אלכבר דקא מסרנא מודעא קדמיכון דפל בר  
 פל אית לי עליה אלפא זוזי וקא אניס לי בבי שלטונא וקא  
 אמר אי שקלת מינאי חמש מאה וכתבת לי אביזאריה ואי לא  
 לא יהבנא לך שום מידעם כען הוו שהדי דכל מה דכתבנא  
 15 ליה מחמת אונסא קא עבידנא ולמחר מבטלנא ליה ותבענא  
 ליה בדינא. תם צחה אלקהר יקולון ומדקאימנא אנחנא שהדי  
 על מימרא דפל דנא וידענא דפל קא אָנ <י>ס ליה כי היכי דאמר  
 כתבנא <כתב> מודעא דנן ויהיבנא ליה דליהוי בידיה לזכו. תם ימצי  
 אלמקהור פיצלח אמרה מע אלקאהר עלי מא שא אמא בראה  
 20 או דין או ביע או קסמה וכלה פאסך. ועלי אנה יכתב פי
- 6 צ"ל: יקהרה [כלאן].
- 6 עומד לאונסו. ואם בזה האופן הרי יקדים האנוס אל העדים  
 7 ויודיעם דבר זה, ויברר להם שבעל דינו אונסו עד שיכתבו  
 8 דבר זה בשטר ויעידו בו, ויהיו בעניינו חמשה עניינים  
 9 הזמן והמקום אחר כך הזכרת האיש המודיעם דבר זה ויאמרו איך  
 10 פל' בר פל' אמ' לנא הוו עלי שהדי וכתובו וחתומו והבו לי אחר כך  
 11 גוף הענין דקא מסרנא מודעא קדמיכון דפל' בר  
 12 פל' אית לי עליה אלפא זוזי וקא אניס לי בי שלטונא וקא  
 13 אמר אי שקלת מינאי חמש מאה וכתבת לי אביזאריה ואי לא  
 14 לא יהבנא לך שום מידעם כען הוו שהדי דכל מה דכתבנא  
 15 ליה מחמת אונסא קא עבידנא ולמחר מבטלנא ליה ותבענא  
 16 ליה בדינא אחר כך אמיתות האונס יאמרו ומדקאימנא אנחנא שהדי  
 17 על מימרא דפל' וידענא דפל' קא אניס ליה כי היכי דאמר  
 18 כתבנא כתב מודעא דנן ויהיבנא ליה דליהוי בידיה לזכו אחר כך ילך  
 19 האנוס ויסדר עניינו עם האונס במה שהוא רוצה או שובר  
 20 או חוב או מכר או חלוקה, והכל פסול ואף על פי שיכתוב

13 פטור מחובותיו, וכסה"ש לרה"ג עמ' 48: 'ואם לכתוב שטר אביזאריה אנסו...' [א].

אלותיקה אבטאל אלמודע לא יסאוי שיא אד כלה בקהר.  
 ואמא אן יכון אלמשהוד לה לם יצטר לכן אלמשהוד עלי נפסה  
 הו אלמצטר לביע <או לבראה> או לאסבאב מן גהתה הו אמא למטאלבה  
 סלטאן לה או לדהוב ספר או לכוף מות מרץ <כטר> או מא אשבה דלך  
 25 פיסבק ויערף אלשהוד כן [ פהם עליה פיכתבון לה הדא  
 אלכתאב עלי מא אצף [הוו סהדי דקא מסרנא] מודעא קדמיכון  
 דשלטונא קא אניס [יתי לזבון]ני [לארעאי לפל] בר פל

[ב ע"ב]

[ופל אמר לי] אי מזבנת לה לדילי בכך וכן זוזי זביננא  
 [לה ו]לא זאגי לי מלזבונהא כען הוו סהדי דכל מה  
 [דכתבנא] ליה מחמת אונסא ולמחר <מבטילנא ליה ותבענא ליה  
 [בדינא] תם יכתבון צהה אלקהר ויקולון, ומדקאימנא  
 5 [אנחנא] סהדי על מימרא דפל דנא בר פל וידענא ביה דאונסיה

21 בשטר בטול המודעא לא יהא שוה כלום כיוון שהכל באונס.  
 22 או שיהיה מי שמעידין לו אינו אונס אבל זה שמעידים עליו  
 23 הוא האנוס למכר או לשובר, או לאחת הסיבות מצד עצמו הוא, או לדרישת  
 24 השלטון ממנו, או הסתלקות לנסיעה או מחשש מיתה, מחלה, סכנה, או כל כיוצא  
 בזה

25 יקדים להודיע לעדים [ עליו ויכתבו לו זה  
 26 השטר על פי מה שאתאר הוו סהדי דקא מסרנא מודעא קדמיכון  
 27 דשלטונא קא אניס יתי [ לזבוני לארעאי לפל] בר פל

[ב ע"ב]

1 ופלי אמר לי אי מזבנת לה לדילי בכך וכן זוזי זביננא  
 2 לה ולא סאגי לי מלזבונהא כען הוו סהדי דכל מה  
 3 דכתבנא ליה מחמת אונסא ולמחר מבטילנא ליה ותבענא ליה  
 4 בדינא אחר כך יכתבו אימות האונס ויאמרו ומדקאימנא  
 5 אנחנא סהדי על מימרא דפל דנא בר פל וידענא ביה דאונסיה  
 22 הוא האופן השני משני האופנים הנז' לעיל. [א]. בסוג השני של מודעא האנוס הוא המתחייב  
 בעיסקא העיקרית ולא זה שזוכה בה בכיכול [ברודין].

[ע"ב]

1 = בכך וכך, ועי' סה"ש לרה"ג, עמ' 14, 20 ועוד [א].  
 2 = סאגי, סגי.

[אונס] גמור הוא. וסאיר אלוץף אלא אן הדא אלכאב אלתאני  
 [אן] כתב לה אלמשהוד עליה ללמשהוד לה כדלא באונס  
 ולא בטעות פקד בטל אלמודע פכיף אן כתב לה אבטאל  
 אלמודע צחיה. אללהם אלא אן יכתב לה כתאבא מרסלא  
 10 לא ידבר פי אולה כדלא באונס ולא פי אכרה אבטאל אלמודעי  
 פאנה חנייד בחגה מא סבק פי כתאבה ינקץ אלשרא ואל  
 ביע ואלבראה ואמא אן לס יכתבו אלשהוד אננא וקפנא  
 עלי מא דכרה פלאן מן אלקהר אמא מן אלמשהוד לה או  
 מן גירה פלם יסאוי כתאב אלמודע שיא לקול אלקדמא  
 15 כל מודעא דלא כתיב בה אנחנא סהדי ידענא ביה באונסיה  
 דפלניא <ראובן> דנא לאו מודעא הוא. ואל תאמן  
 כתאב אבטאל אלמודעי אלמחץ והו יסמא ביטול מודעי  
 ואנמא קלת אלמחץ אנה ליס מצמום אלי כתאב אכר לכנה

6 אונס גמור הוא ושאר התאור אלא שהעניין השני הזה  
 7 אם כתב לו מי שמועד עליו למי שמעידין לו כדלא באונס  
 8 ולא בטעות כבר בטלה המודעא כל שכן אם כתב לו בטול  
 9 המודעא בצורה תקפה אלא אם כן יכתוב לו שטר סתמי  
 10 לא יזכיר בתחלתו כדלא באונס ולא בסופו בטול המודעי  
 11 והרי הוא אז לפי ראות מה שהקדים בשטרו יפיר המקח  
 12 והממכר והשובר. ואם לא כתבו העדים שאנו עמדנו  
 13 על הדבר שהזכירו פלוני בעניין האונס אלא ממי שמעידין לו או  
 14 מזולתו אין שטר המודעי שוה כלום כמו שאמרו הקדמונים  
 15 כל מודעא דלא כתיב בה אנחנו סהדי ידענא ביה באונסיה  
 16 דפלניא לאו מודעא הוא. והשמיני  
 17 כתאב אבטאל אלמודעי אלמחץ (=בפני עצמו) והוא נקרא ביטול  
 מודעי.  
 18 ואמנם קראתי לו בפני עצמו לפי שאינו קשור לשום שטר אחר אלא הוא

13 ב"ב, מ ע"א-ע"ב [א]. דהיינו שאינם מכירים באונסו באופן אישי אלא מדבריו או מדברי  
 אחרים בלבד [ברורי].

16 על הגליון; ועי', הערת [א], עמ' צא הע' 19.

17 בעניין מודעא ובטולה, עי' גם תשובת רבינו בתשובה"ג הוצ' הרכבי סי' תקל"ה, וע"ע תשובתו  
 בתשובות גאוני מורח ומערב סי' כ"ב [א].

כתאב בראסה פאן כאן מסר לכנה מודעא עלי כצמה פיריד  
 20 אן יבטלהא אמא לאנה ארצאה או לגיר דלך פליכתב אלזמאן  
 ואלמכאן ואלאשכאן תם בלעל אל גרין קולהם. והבו ליה לפל  
 בר פל מחמת דהוה מסרית מודעא עליה וכען הוה עלי  
 סהדי וקנו ממני כמא הו מוצוף וכל מודעי ותנאי ומודעי  
 דמודעי ומודעי דנפקי מיגו מודעי עד סוף כל מודעי די  
 25 מסירין לי עליה בטילין איגון [מעכשיו] קדמיכון בכל לישאני  
 [ד]אמור [רבנן] דבטילין [בהון כל מודעי ותנאי]. תם אלאכלאן

19 שטר בפני עצמו שאם מסר מודעא על בעל דינו ורוצה  
 20 לבטלה אם מפני שריצהו או מפני סבה אחרת הרי זה כותב הזמן  
 21 והמקום ושמות האנשים אחר כך גוף העניין כמו שאמרו והבו ליה לפלני  
 22 בר פל' מחמת דהוה מסרית מודעא עליה וכען הוה עלי  
 23 סהדי וקנו ממני כמו שהוא מתואר וכל מודעי ותנאי ומודעי  
 24 דמודעי ומודעי דנפקי מיגו מודעי עד סוף כל מודעי די  
 25 מסירין לי עליה בטילין איגון מעכשיו קדמיכון בכל לישאני  
 26 דאמור רבנן דבטילין בהון כל מודעי ותנאי אחר כך המהימנות

3.2.11.1 - 3.2.9.1 חתימת שטר קיום (ט), בירורין (י), תחילת שטר פסק דין (יא), —

TS Misc.36 [=Loan] 209a

דף כפול, נייר; מידותיו: 21x31.5 ס"מ. בעמודו האחד: סוף שטר קיום; שטר בירורין ותחילת שטר  
 פסק דין. חילופי הנוסח וההשלמות לקטע זה מתוך כת"י TS G 2.68, להלן בסמוך 3.2.(11-13).2,  
 ושם תיאורו. חלק שני של קטע זה ע"י להלן, 3.3(3-5).1.  
 סמוך לקטע רשומים הדברים הבאים על נייר נפרד: הוחזר לספריית האוניברסיטה בקיימברידג'  
 בתאריך 10 בפברואר 1969. פרגמנט זה לא היה ככל הנראה בין אלה שנשלחו לארה"ב ב-18  
 באוגוסט 1902 [הכוונה לאוסף המוגדר Loan] שכן לא היתה עליו חותמת של ספריית  
 האוניברסיטה; יכול להיות שנלקח על ידי ש"ז שכטר עצמו לארה"ב.

[א ע"א]

ויגזו אן ישחד אקרבא אלשהוד עלי כטוטהם לקול אלקדמא נאמן אדם  
 לה[גי]ד זה כתב ידו של אבא וזה כתב ידו של רבי וזה כתב ידו שלאחי

1 שיעירו קרובי העדים על כתבם בגלל מה שאמרו הקדמונים נאמן אדם  
 2 להגיד זה כתב ידו של אבא וזה כתב ידו של רבי וזה כתב ידו של אחי

1 נוסח קיום לרס"ג ע"י ג"ה, תקנה.  
 1 משנה כתובות, פ"ב מ"י (כח ע"א).

- ולא יגוז] אן ישעד אקרבא אחד אלשאהדין עלי כט אלשאהד אלאכר  
מתלא אןקול] בראובן ושמעון שאהדין פמאת ראובן לא ישעד  
5 בן שמעון ונא]כר עלי כט ראובן לאנה תחצל ג ארב >אא אל שאהדה  
בקול אכויין לקולהם פי אכר אלקצה קא נאפיק נכי רובעיה דממונא  
אפומא דאחי וכדלך לא ישעד שמעון ואכר עלי כט ראובן אללהם  
אלא אן יכון כט שמעון מעלומא פליסתגנא ען שהאדתה לכנה תקבל  
מע אכר לפט ראובן אן יכתב נטירהא פי רקעה צגירה פתקאס  
10 עליהא ויסתגנא בדלך איצא ען שהאדתה לנפסה כק כתב חתימות  
ידיה עלויה אחספא ושדי ליה כבי דינא דחזו ליה ומקיימי ליה  
ואנמא קלת רקעה צגירה לילא יכון פיהא סעה פיזאד עליה פיהא  
פוק כטה ולא יגוז אלקיום אלא בג לקולהם קיום שטרות בשלש [!]  
וליס בהם חאגה אלי קראה נפס אלכתאב לקו והרצין חותמין

9 כ"ק מתחיל כאן ושם לפטה. 10 כ"ק: בקולהם כתב חתמות. 10 כ"ק: עלאוי חספה. 11 כ"ק: בבית.  
11 כ"ק: עלאוי חספה. 11 כ"ק: במקיימי.

- 3 ואסור שיעיד קרוב אחד העדים על כתב העד האחר  
4 משל אומר בראובן ושמעון עדים משמת ראובן לא יעיד  
5 בן שמעון ואחר על כתב ראובן לפי שמתקבלים שלושת רבעי עדות  
6 במאמר שני אחים לאמרם בסוף העניין קא נאפיק נכי רובעיה דממונא  
7 אפומא דאחי וכן לא יעיד שמעון ואחר על כתב ראובן אלא  
8 אם יהיה כתב שמעון מוכר ויותר על עדותו אבל יאשר  
9 עם אחר (אח) בטוי ראובן שיכתוב מקבילתה בפתק קטן ותורשוה  
10 לה גם כזה תיעשה עדותו לעצמו מיותרת לאמרם כתב חתימות  
11 ידיה עלויה אחספא ושדי ליה כבי דינא דחזו ליה ומקיימי ליה.  
12 ולא אמרתי פתק קטן אלא כרי שלא יהיה בו רווח יותר ממנו  
13 מעל חתימתו ולא יורשה הקיום אלא בשלושה לאמרם קיום שטרות בשלשה  
14 ואין להם צורך לקרוא את גוף השטר, לאמרם והדיינין חותמין

6 ב"ב, נו ע"א; ואולי יש לתרגם: 'בעניין אחר'.

10 שם, כא ע"א.

13 ב"ב, מ ע"א.

14 כתובות, קט ע"ב, ובדק"ס השלם ככל הציטוטים: 'דינין' ולא 'רצין'; כנראה 'ינ' נראו למעתיק  
כ'צ'. על עניין זה שאל רב נסים גאון את רש"ג ורה"ג בג"ה, ולא; ע"י לעיל, במבוא הערה 3.

- 15 אף על [פין] שלא קראוהו לאנהם אנמא ישהדו באן הדה כטוט אלשהוד  
פקט [י] כתאב אלאכתאר והו שטר בירורין ומעניה אן  
ירתצו אלאתנין בתאלת פרכתבון אלזמאן ואלמכאן ו[אל]אשכאן  
אמרו לנא הוו עלנא סהדי וקנו מיננא וסאיר אלקול דאצטבינא  
ברעות נפשנא וקבילנא עלנא פל בר פל ופל בר פל או ת[לתה]  
20 ושוניא יתהון דיאני עלנא בדינא דכן וכן יצפון נפס אלחכם וכל  
מאי דפסקין עלנא נקבל על נפשנא בין לזכו בין לחובה תם  
אכלאין ואלקנין פאדא הם פעלו דלך אן [קטע] עליהם כמא יגב או  
כמא יגוז פקד לזמהם ואן כאן כמא לא יגוז פהו פאסד לקול  
אלקדמא טעה בדבר משנה חוזר בשקול הדעת אינו חוזר

15 כ"ק: אף על פי, והיא השמטה. 16 כ"ק: ואלכתאב אליי. 16 כ"ק: ומענא 17 כ"ק: וירתצו אלאחנאן. 18  
כ"ק: שהדי. 18 כ"ק: מננא. 19 כ"ק: נפשנא. 19 כ"ק: פִּכְפִּי ופִּכְפִּי. 20 כ"ק: דיאנא. 20 כ"ק:  
אלחוכס. 21 כ"ק: עלינא נקביל על נפשנא בין ז[כות]. 22 כ"ק: אלאכלאין. 22 כ"ק: דאלך. 22 כ"ק: אן קטע  
עליהם; וכאן ההשמטה. 23 כ"ק: וכמה יגוז פקד ילזמהם. 24 כ"ק: לקולהם. 24 כ"ק: בשיקור.

- 15 אף על פי שלא קראוהו לפי שהם רק יעידום באשר זה כתב  
16 העדים בלבד [י] כתאב אלאכתאר והוא שטר בירורין ומובנו אם  
17 יבחרו השניים בשלושה ויכתבו הזמן והמקום והאנשים  
18 אמרו לנא הוו עלנא סהדי וקנו מיננא ושאר האמירה דאצטבינא  
19 ברעות נפשנא וקבילנא עלנא פל בר פל ופל בר פל או שלושה  
20 ושוניא יתהון דיאנא עלנא בדינא דכן וכן יתארו עצם הדין וכל  
21 מאי דפסקין עלנא נקבל על נפשנא בין לזכו בין לחובה אחר כך  
22 הנאמנות והקניין וכאשר הם עשו כך אם פסק עליהם כמו שהכרחי או  
23 בגדר האפשרי יחייבם ואם היה בלתי אפשרי הרי זה בטל למאמר  
24 הקדמונים טעה בדבר משנה חוזר בשקול הדעת אינו חוזר

16 השווה: ר"ב, עמ' 14-25; ספר העיטור, בירורין, דף ג ע"א; כת"י ירושלים, ס, 56a-55b.  
24 סנהדרין, ו ע"א.



[א ע"ב]

פאן קאל פמא אלדי נפעם במא כתב להם פאקול נפעם  
לכי יכון אראד קאבץ אלמאל בגיר חכם לא ילזמה גרמה לקן  
למר זוטרא אי קבלוך עלויהו לא תשלים ואילא זיל שלים ואמא  
אן כאן קאבץ אל מאל מליא חצירא פירדה ואיצא לאן אלסת  
חוארת אלדי אלחאכם עליהא באלכיאר והי אלמסמאה שודא 5  
דיאני כמא הו משרוח פי אלפקה אדא אכתאר אלמקבולין  
מנהא מא שאו כאן וכאן דלך ואגבא. [יא] כתאב  
פצל אל קצא והו אלמסמי פסק דין ושרחה אן אלמרתצא בהם  
אדא קטעו אלחכם וסאם אחד אלכצמין כתאב מא חכמו  
10 בה וגב אן יגיבוה אלי דלך פיכתבון אלזמאן ואלמכאן ואלאשכאן

[א ע"ב] 1 כ"ק: פאן אלאן בדאך.  
1 כ"ק: נפעם. 2 אולי צ"ל: יכון <אן> [בלאן]. 2 כ"ק: ילזמה. 3 כ"ק: לקולה וזטרא. 3 כ"ק: עליוהו. 4  
כ"ק: חאצרא פלירדה. 5 כ"ק: לאן לאסת אלחוארת: בלאו: לאן אלסת לחואת. 5 כ"ק: אלחאכם פיהא. 5 כ"ק:  
שודא. 7 כ"ק: פאן באן דאלד.  
פסק דין 8 כ"ק: ואלכתאב אליא פצל. 8 כ"ק: אלמסמא. 8 כ"ק: ושרחה אלמרתצא. 9 כ"ק: כתבה: והוא  
הנכון [בלאן]. 10 כ"ק: חכמו יגב. 10 כ"ק: דאלך פיכתבו.

[א ע"ב]

1 אם אמר ומה יועיל להם מה שכתב להם אומר תועלתם  
2 אם ציוה על גביית הממון בניגוד לדין לא יתחייב (השופט) לפורעו כאמרם  
3 למר זוטרא אי קבלוך עלויהו לא תשלים ואי לא זיל שלים אבל  
4 אם גבה את הממון בעצמו יחזירו וכמו כן לפי ששת  
5 המקרים אשר השופט בהם כברירה והוא הקרוי שודא  
6 דיאני כמו שהוא מפורש בהלכה כאשר יבחרו אלה שנתקבלו (כשופטים)  
7 ממנה מה שרצו, זהו זה והוא מחייב. [יא] כתאב  
8 פצל אל קצא והוא הנקרא פסק דין ופירושו שכאשר (השופטים) הנבחרים  
9 יפסקו הדין ותבע אחת מבעלי הדין לכתוב מה שפסקו  
10 חייבים להיענות לו בכך ויכתבו הזמן והמקום והאנשים

1 = ואם בכך.  
3 סנהדרין, ה ע"א.  
4 סנהדרין, לג ע"א; 'נשא ונתן ביד' [ברודין].  
6 ע"י כחובות, צד ע"א-ע"ב.  
8 השווה: סה"ש לרי"ב, עמ' 36-39; כ"י ירושלים, קי, 116a; עיטור, א, עט ע"א — פ ע"ב.

- איך פל בר פל קריבו לקדמנא לדינא וטען פל על פל כן וכן  
 ושאלניה לפל ואהדר כן וכן ואן כאנת אלמסאיל קד תרדדת  
 בינהמא מרארא כחירא חכוהא כלהא פאדא אסתתמוהא  
 וכאן הנאך שהוד חכו מא שהדו בה תם קאלו ופסקנא דינא  
 15 על פל הכן והכן יצפון מא אלזמוה חתי יברהנון עלי מא חכו  
 בה מן אלפקה פיקולון דהכן אמרו רבנן כן וכן פאדא אסתופו  
 אלחגה כתבו מה דהוא קדמנא אמרנא ויהבנא לפל אן כאן  
 פל וחדה או לפל ופל אן אשתרכא פיה מתלא כאן ראובן אדעי  
 עלי שמעון מאיה דרהם פאנכרהא שמעון פגא לוי ויהודה  
 20 פשהדא עליה בכמסין פחכם עליה אן ידפע אל כמסין ויחלף עלי  
 [אל]באקי פכתב טען ראובן על שמעון דאית ליה עליה מאה זווי  
 [וש]אלניה לשמעון ואמר דלית ליה עליה מ'י' די ואמרנא ליה לראובן  
 [אית לך שה]די ואמר אין ואיתי פל ופל וסהידו על שמעון באנפוהי

11 כ"ק: פִּיפִּי, ולהלן כתב פ' במקום פל'. 13 כ"ק: בינהמא כחירא. 15 כ"ק: בכן וכן. 15 כ"ק: תם  
 יברהנון. 15 כ"ק: חכמו. 16 כ"ק: פיקולון דהכין. 16 כ"ק: וכן אסתופו. 17 כ"ק: ומא דהוה. 18 כ"ק: כאן  
 וחדה. 19 כ"ק: מתלא אקול אן ראובן אדעא על שמעון ק'. 20 כ"ק: שהדא. 20 כ"ק: בל'. 21 כ"ק: עלי. 21  
 כ"ק: ק'. 22 כ"ק: עלאי. 23 כ"ק: וסהידו. 24 כ"ק: באנפיה.

- 11 איך פל בר פל קריבו לקדמנא לדינא וטען פל' על פל' כן וכן  
 12 ושאלניה לפל' ואהדר כן וכן ואם היו השאלות חוזרות  
 13 ביניהם פעמים הרבה מספרים אותן כולן וכאשר יסיימו  
 14 ויש עדים וספרו מה שהעידו בו ואחר כך אמרו ופסקנא דינא  
 15 על פל' הכן והכן יתארו מה שחייבוהו עד אשר יוכיחו בראיה על מה שפסקו  
 16 בו מן ההלכה ויאמרו דהכין אמרו רבנן כן וכן וכאשר השלימו  
 17 את הראיה יכתבו מה דהוה קדמנא אמרנא ויהבנא לפל' אם היה  
 18 פל' יחיד או לפל' ופל' אם השתתפו בה למשל [=לדוגמא] ראובן תבע  
 19 את שמעון מאה דרהם וכפר בהם שמעון ובאו לוי ויהודה  
 20 והעידו עליו בחמישים ונפסק עליו שישלם החמישים וישבע על  
 21 הנוטר ויכתב טען ראובן על שמעון דאית ליה עליה מאה זווי  
 22 ושאלניה לשמעון ואמר דלית ליה עליה מידי ואמרנא ליה לראובן  
 23 אית לך שהדי ואמר אין ואיתי פל' ופל' וסהידו על שמעון באנפוהי

3.2.13.1 - 3.2.11.2 חתימת שטר פסק דין (יא), דיאתיקי (יב), תחילת שטר טירפא

(יג) — TS G 2.68v

דף קלף; מידותיו: 17x19.5 ס"מ; מאותו טופס: Ox.Bodl.d 62.47, להלן בסמוך המשך ישיר של קטע זה. צד הפנים מקביל לדף א' של כת"י TS Misc.36.209 לעיל הקטע 3.2.(9-11) ובהערות השוליים לעיל מצויים חילופי הנוסח. גב כתב-היד הוא המשך ישיר של המצוי בקטע הקודם, הטופס שונה. הניקוד בחלקו, בקולמוס אחר. מקבילות והוספות מצויות בכת"י המתפרסם במק"א \*TS Ar.52.190b, (3.2.12-14).

[א ע"ב]

[דאית] לראובן עליה נ' זוזי ומשתבע ליה על מה דא[ישתייר לקולהם תני ר]בי חיה מנה לי בידך והלא אין לך בידי כלום ועידים מעידין עליו שניש לו חמישים משלם מיד] את

החמישים ומשביעין אותו על השאר לא תהא הודאת פיו גדולה מעידות עידים מקל וחומר אלמא כיון דאילו אודי בחמישין וכפר בנ' הוה מחיב שבועה דאמרו רבנן מודה

5 מקצת טענה ישבע הם הכין כיון דאיכא שהדי בחמישין משתבע על חמישין אחריני בגזירתא בספר תורה אן כאן ראובן אדעא עלי שמ' ק' דרהם פאנכרהא שמ' פלמא גא שאהדין שהידא עליה בהא אקר בהא אנה אקתרצהא ואדע מא לו לם יגחד

[א ע"ב] 7 צ"ל: ואדעא.

[א ע"ב]

1 ראית לראובן עליה נ' זוזי ומשתבע ליה על מה דאישתיר לאומרם תני רבי חיה  
2 מנה לי בידך והלא אין לך בידי כלום ועידים מעידים עליו שיש לו חמישים משלם  
לו את

3 החמישים ומשביעין אותו על השאר לא תהא הודאת פיו גדולה מעידות עדים מקל  
4 וחומר אלמא כיון דאילו אודי בחמישין וכפר בנ' הוה מחיב שבועה דאמרו רבנן  
מודה

5 במקצת טענה ישבע הם הכין כיון דאיכא שהדי בחמישין משתבע על חמישין אחריני  
6 בגזירתא בספר תורה אם תבע ראובן משמעון מאה דרהם והכחישו שמעון וכאשר  
7 באו עדים העירו עליו בזה הודה בזה אשר לוה ממנו וטען מה שאמירתו, לולא  
הכחיש,

1 ב"מ, ג ע"ב

2 והלא = והלה וכן להלן בש' 12, 15.

6 גזירתא זו במודה במקצת יש להוסיף למצוי אצל: ליבזון, גזירתא, עמ' 105.

לכאן קולה מקבולא מע ימינה אלא אן אד גחד לא תקבל ימינה בל יחלף כצמה  
ויאכר

ויכתב [כתאב] ׀ ׀ פי אלאול חתי ינתהי אלי ושהידו על שמ באנפוהי דאית ליה  
לראובן

10 [ ] דאשהידו ביה שמ ואמר דפרעתיה לראובן אלין ק' זוזי ופסקנא דינא  
[ ] ה לרא' אלין ק' זוזי בשבועא דהכין אמרו רבנן אמ' ראבא בר בר חנה  
אמ' רב [!] יוחנן מנה לי בידך והלא אומר אין לך בידי כלום ועידין מעידים אתו  
שיש לו

וחזר ואמר פרעתי הוחזק כפרן לאתו ממון דאי לא כפר הוה משתבע דפרעיה ופקע  
השתה דכפריה לא יכיל לאש >תאבעי דהא אחשיד על הדין ממונא ומשום הכין  
משתבע

15 ראובן בגזירתא דלא פרע ושאקיל דהוה ליה שכנגדו חשוד על השבועה. ואלכתאב  
אליב שטר דיאתיקי והו וציה אלצחית יכתב צודהא כצדד מתנת בארי ותכין  
אלהבה

8 הייתה מקובלת עם שבועה אולם כאשר כחש לא תתקבל שבועתו אלא יישבע בעל  
דינו ויטול

9 ויכתוב מהתחלה עד שיגיע אל ושהידו על שמ' באנפוהי דאית ליה לראובן  
10 [ ] דאשהידו ביה שמ' ואמר דפרעתיה לראובן אלין ק' זוזי ופסקנא דינא  
11 [ ] ה לרא' אלין ק' זוזי בשבועא דהכין אמרו רבנן אמ' ראבא בר בר חנה  
12 אמר רב יוחנן מנה לי בידך והלא אומר אין לך בידי כלום ועידין מעידים אותו שיש  
לו

13 וחזר ואמר פרעתי הוחזק כפרן לאתו ממון דאי לא כפר הוה משתבע דפרעיה  
ופקע

14 השתה דכפריה לא יכיל לאשתבעי דהא אחשיד על הדין ממונא ומשום הכין  
משתבע

15 ראובן בגזירתא דלא פרע ושאקיל דהוה ליה שכנגדו חשוד על השבועה. והשטר  
16 השנים עשר שטר דיאתיקי והוא צוואת הבריא תכתב פתיחתה כפתיחת מתנת  
בריא ותהיה המתנה

11 ב"מ, יז ע"א, ועי' דברי נמו"י, הרז"ה והר"נ על אתר.

15 עי' ליבזון, שם, עמ' 108-110.

16 השווה: אסף, רה"ג, עמ' 29; סה"ש, רי"ב, עמ' 31-32; עיטור, ב, נט ע"ב - סד ע"א; כ"י  
ירושלים, מז, 45a-44b.

וכל שי יוצי בה מעלק בקול מעכשיו לאחר מיתא ויקול יהבית ליה לפ במתנה ארעא או ביתא מיהדאנא לאחר מיתא דילי ויסתותק בגמיע תותק מתנת בארי ויכון פי אכירהא קנין פתכון עלי אנהא ליס במתגאווה מן מתנת בארי אלא בזיאדה מי הידנא

20 אנה לאחר מיתא דילי מרדודא חכמה כלה אלי הדא אלמענא פאן מאת וגבת ומהמא

הו חי פלא שי יגב מנהא ופי דאלך קולין אלאולין הכותב נכסיו לבנו לאחר מותו אן יכון

הכותב נכסיו לבניו צריך שיכתב מהיום ולאחר מיתה ויסמי אלכתאב דיאתיקי ד[א] תהא למקם ולהיות ואלכתאב אליג כתאב טירפא והו כתאב אלרד ושרח קצתה

17 וכל דבר שיצווה בה תלוי במאמר מעכשיו ולאחר מיתה ויאמר יהבית ליה לפ במתנה ארעא

18 או ביתא מיהדאנא לאחר מיתה דילי ויחוזק בכל חיזוק מתנת בריא ויהיה

19 בטופו קניין והיטל למרות שאינו שונה ממתנת בריא אלא בתוספת מיהדינא

20 אנה לאחר מיתא דילי דינו כולו מוחזר (ומתבסס) אל העניין הזה. ואם מת הוא חל וכל עוד

21 שהוא חי אינו חל בדבר ממנה וכך שנו מאמרי הראשונים: הכותב נכסיו לבנו לאחר מותו שיהיה

22 הכותב נכסיו לבניו צריך שיכתב מהיום ולאחר מיתה ויקרא שטר דיאתיקי דא

23 תהא למקם ולהיות. והשטר השלושה עשר שטר טירפא והוא כתאב אלרד ופירוש עניינו

21 ב"ב, קלו ע"א, משנה; וענייני דייתקי ע"י שם, קלה ע"ב וב"מ, יח ע"ב.

23 על-פי שטר טירפא וסדר גבייה אצל ר"ב, שטרות א, לג, סו; והשווה לסדרי הגבייה אצל נטרונאי (שע"צ, ד, טו; דף פו ע"א), ולמצוי אצל גולאק, שטרות, עמ' 322; רע"י עתה הריזן אצל: גרונר, מעין תוספת; עמדתו של רס"ג: 'דפירש כי האי שטר טירפא ללוקח הנטרף עושין אותו ולא למלוה הטורף' (סה"ש, ר"ב, עמ' 53; והשווה: עיטור, שומא, דף נא ע"ב), המתאשרת מן הנוסחים שכאן בוקרה על ידי מצטייה בעבר: 'זאנן לענינת דעתין כתבנן מאי דסבירא לן ולא סמכין בהאי מילתא אמאי דפרש רבי' סעדי' זצ"ל.

כבר הוצע על ידי הרמ"ה, יד רמה לב"ב, דף קסט ע"א, ד"ה מיהו, ועוד אחריו (ע"י גולאק, שטרות, עמ' 329, הע' 1), כי כותבין הן למלוה והן ללוקח. הדברים משתמעים אף מלשון הגמרא בכתובות, צא ע"ב, שכן על הלוקח שהורחק מן השדה להציג בפני המוכר (=הלווה) מסמך מחייב והשטר הוא 'שטר שמוש שכותבין ללוקח' (ר"ב, עמ' 53 [וחסר בעמ' 90-91]; כ"י ירושלים; 101b-101a). ובכך דנו אף השואלים בשו"ת ואף שם, ללוקח: 'ובא לוי =הלוקח מן הלווה], לכתוב לו הבית דין שטר טירפא', ומשמע שמדובר בשטר נוסף לטירפא של המלוה (אצה"ג, כתובות עמ' 305, תשי"ב).

הקטע ששרד כאן ושטרות אדרכתא ושומא שלהלן מאשרים שרס"ג סבר שהשטר נכתב ללוקח. [ועתה זוכים הדברים לאישור מפורש מקטע TS Ar.52.190b (ע"א ש' 20 — ע"ב ש' 17) 'פורסם במק"א].

אן אלבאיע ציעתה לה מרסלא פמכום באן אלדרך מא ידרך אלמשתרי עליה פכיק  
 25 אן פצח בה ויכנת קד קדמה [ ] לאן מן כאן לה דין עלי צאחבה בשטר חם באע  
 אלמקתרין ציעה לה פללמקרין אן יתסלמה מן יד אלמשתרי בחכם אדא לס יכון  
 ללמקתרין מא יקצי מנה פאד[ה] תסלמת מן יד אלמשתרי עלי מא וצפת פלה אן  
 ירגע עליה פי אכד מנה דראהמה אלתי דפעהא אליה חין אשרתי מנה אלציעה  
 פאלחאכם אלדי יחכם עליה כן [הו יכתב לה אלרד אעני טירפא ועיונה ה מעאני  
 30 אלזמאן ואלמכאן חם אלגרין א]תא לקדמנא[ לבית דינא פ בף יענון אלמקתרין  
 אלדי הו באיע  
 ללציעה באלפא זוזי ואייתשר קדמנא ההוא שטארא ואמרנא ליה לפ למפרעיה ולא  
 קביל

32 ולא קביל; בדיו אחר.

24 מי שמוכר את שדהו לו סתם ודינו שהאחריות שהקונה אחראי חלה עליו ועל אחת  
 כמה וכמה  
 25 אם פירש לו אפשר שיגיע אליו שכן מי שהיה לו חוב על חבריו בשטר ואחר כך  
 מכר  
 26 הלווה את שדהו לו ולמלווה יקבל לידו מיד הקונה במשפט אם לא יהיה  
 27 ללווה מה שיפרע ממנו וכאשר נלקח מיד הקונה לפי מה שתיארתי יש  
 לו זכות  
 28 לחזור עליו כדי לגבות ממנו את הכספים שלו אשר נתן לו כשקנה ממנו השדה  
 29 והשופט אשר יפסוק עליו [לקיחתו] יכתוב לו מענה משמע טירפא ועניינה חמישה  
 עניים  
 30 הזמן והמקום אחר כך התכלית אתא לקדמנא לבית דינא פלוני משמע הלווה אשר  
 הוא מכר  
 31 את השדה באלפא דוזוי ואייתשר קדמנא ההוא שטארא ואמרנא ליה לפלוני  
 למפרעיה  
 32 ואמר פלי לית לי מדעם לא מקרקעי ולא מטלטלי לאפרעיה [ ] ולא קבל.

24 לבטוי זה עי' לעיל, TS K 8.2, 3.2.7.1, ע"ב ש' 9, כתאבא מרסלא — שטר סתם, ללא סעיפי  
 הנאמנות; כאן ללא האחריות והשווה: גולאק, שטרות, עמ' 329, סימן שפ"ד.

25 משמע שאחריות ט"ס וכדלעיל [ברורין].

32 אפשר להשלים עפ"י רי"ב, עמ' 52 — 53 וכת"י ירושלים, עמ' 100b—101a. והשווה רי"ב, עמ'  
 53, למצוי בכ"י ירושלים, קד, 101a, ש' 7: 'ופסקנא דינא ביניהון כד אחור לנא מן שמיא ומה  
 דהוא קדמנא ביום פלוני לירח פלוני שנה פלונית'. המודגש, המצוי בנוסח כ"י ירושלים מצוי  
 הרבה בכתיבת הגאונים ובשטרות רי"ב, למרות הגשמת במקום זה.

3.2.13.2-3.2.18.1 חתימת שטר טירפא (יג), שטר אדרכתא (יד), שטר שומא (טו),

פיקדון (טז), הודאה (יז), שימוש (יח) — Ox.Bodl.d 62.47

דף קרוע בראשו; קלף; מידותיו: 17×17 ס"מ; מאותו הטופס: TS G 2.68 לעיל בסמוך, תחילה רצופה לקטע זה. חסרות כ-5 שורות בחלקו העליון של הדף. נבדק במיקרופילם.

[ע"א]

הוי

ובבארא

אלשטאר נפסה למא [ י כתאב מקאמה פיקולון וקרענא לההיא שטארא  
דאלפא דוזוי ומה דהוה קדמנא כתבנא וחתמנא לקול אלאולון דלא כתיב בה  
וקרעניה  
5 לשטארא לאו טירפא הוא ואלכתאב אליד כתאב אלחאק והו יסמי אדרכתא והו  
עלי צרבינ אחדמא בסיט וסכבה אן <מן> וגב עליה אפא מאל ולם יכרג מנה כתב  
עלי  
מאלה הדא אלכתאב פרוכ מה כאן דאלך מן יומה ורבמא כאן בעד 5 יומא והו  
אכתר  
מא יכון כמא שרח פי כתאב אלפקה ואלאכר מרכב והו אן אלמשתרי אדא כתב לה  
טירפא

[ע"א]

3 השטר עצמו שטר במקומו ויאמרו וקרענא לההיא שטארא  
4 דאלפא דוזיה ומה דהוה קדמנא כתבנא וחתמנא למאמר הראשונים דלא כתיב בה  
וקרעניה  
5 לשטארא לאו טירפא הוא. והשטר הי"ד כתאב אלחאק והוא נקרא אדרכתא  
והוא  
6 על שני אופנים אחד מהם פשוט וסיכתו אם היה מוטל על מישוהו לשלם ממון ולא  
הצליחו להוציא ממנו כותב על  
7 ממונו שטר זה ויש אשר יהיה זה באותו היום ויש אשר יהיה לאחר ל' יום והוא רוב  
8 מה שיהיה כמו שמפורש בספר ההלכה והאחר מורכב והוא אם הקונה כאשר יכתב  
לו טירפא

4 ב"ב, קסט ע"א; והשטר הנקדע הוא שטר המכר [ברודי].

6 לשמירת הדגש בהעתקות ספורות ע"י דוגמא נוספת, לעיל 2.2.1 שורה 8.

8 מר"ק, טז ע"א, ב"ק, קיב ע"ב.

8 'ספר ההלכה' שנוקט רס"ג שב ומופיע מספר פעמים בסה"ש ע"י במבוא הערה 54, וכן

בסעיפים 1.1.1 ע"א שורה 2; 2.7.3; 2.1.4.1 ו-1

עלי אלבאיע פלם ירד עליה אלתמן כתב עלי מאלה כתאב אלחאק מעניה אן יכון  
מא

10 לחקה מן עקארה יתעלק ביה חתי יסתופי מנה ועיון הרה אלכתאב ו הלאך אלה הי  
אגראץ טירפא ואלו אן יזידון פיקולון ובתר כן תבאעיה פ יענון אלמשתרי לפ יענון  
אלבאיע לאהדורי ליה אלין אלפא דזוזי ולא אהדר ליה מידי ותבע למכתב ליה כתב  
אדרכתא דנן דכל מאי דמדרך ליה תחות כל שמיא תפיס לי עד דמפרע מניה  
ויזכרון דכר תכריק כתאב טירפא אלי מא בעד הדא אלקול פרכתבון וקרעניה  
לההוא

15 טירפא דאלפא דזוזי לקולהם כל אדרכתא דלא כתיב בה קרעניה לטירפא לאו  
אדרכתא היא ואלהי כתאב אלאקתצאן והו שטר שומא ומענא מה יקומה  
אלחאכם מן עקאר מן לא יקבל אלחכם פידעוה אלא אלמחכום לה והו יכון איצא  
עלי

9 על המוכר ולא הגיע אליו המחזיר יכתוב על כספו שטר אדרכתא עניינו שיהיה מה  
10 שנשאר לו מהקרקעות תפוס בו עד שיפרע ממנו בשלמות ועיקרי שטר זה שישא  
חמישה ההם שהם

11 עניני טירפא והשישי שיוסיפו ויאמרו ובתר כן תבאעיה פ' משמע הקונה לפ'  
משמע

12 המוכר לאהדורי ליה אלין אלפא דזוזי ולא אהדר ליה מידי ותבע למכתב ליה כתב

13 אדרכתא דנן דכל מאי דמדרך ליה תחות כל שמיא תפיס לי עד דמפרע מיניה

14 ויזכירו זכר קריעת שטר הטירפא לאחר דבר זה ויכתבו וקרעניה לההוא

15 טירפא דאלפא דזוזי לאומרם כל אדרכתא דלא כתיב בה קרעניה לטירפא לאו

16 אדרכתא היא והיה, כתאב אלאקתצאן והוא שטר שומא וענינו מה  
שיאמור אותו

17 השופט מנדל"ן של מי שלא יקבל את השופט ויפקידוהו אצל התובע (מי  
ששופטים עבורו) וגם הוא היה על

10 במוכר שהוא הלווה שאין בידו לפרוע. הרגש הוא אפוא על השטר הנכתב ללוקח, ועי' בשורה  
23 לשטר טירפא ולהלן בשטר שומא שורה 22. לא נוכל אפוא להגדיר את עמדת רס"ג באשר  
לשלב הירידה והאכילה באדרכתא (לחשיבות הגדרה זו, עי': סולוביצ'יק שם, עמ' 324  
בהערה).

15 ב"ב, קסט ע"א.



צרכין אחדהמא בסיט יכתב עלי מן אעתאץ פי כל חכם בעד אלאדרכה ואלתאני מרכב תרכיבין ודלך אדא לחק אלמשתרי אלי כתב אדרכתא בעץ טירפא עיקרא 20 ללביע רגע אלי אחאכם חתי יקתץ לה מן ת[מן] אלציעה אן אלדאר במקדאר דרהמה

ויכתבהא לה ויסלמהא אליה פיכתבון הדה ו עיון אלתי פי אדרכתא ויגעלון אלז ובתור כן אתא פ יענון אלמשתרי ואמר דאזבינית ליה לפ ארעא פל וחבע למישם ליה מיניה כשיעור זוזיה ושדרנא מן בית דינא אינאשי דבקיין בשומה ושמו ליה כשיעור זוזיה כן וכן בדיני בארעא דבינונית ואלין מצרנא 25 וידכרון אלחדוד כלהא ואחיתנא לפ דנן דתהא שרירא וקיאמא בידיה וכיד ירתיה בתריה לעלם ולית רשותא לכל אנש דיאתי מחמת פ לערערא עליה וידכרון דכר תכריק שטאר אדרכתא אלי [אחר] הדא אלקול פיקולון וקרענא לשטארא דאקראנא אדרכתא.

18 שני אופנים אחד מהם פשוט יכתב על מי שקשה כלפי כל שופט לאחר האדרכתא והשני

19 מורכב שני הרכבים וזה כאשר מוסיף הקונה לשטרות אדרכתא מקצת טירפא עיקר המכר חוזר אל השופט כדי שיטרוף לו מדמי הנחלה או הדירה במידת כספו 20 ויכתבה לו וימסרנה אליו ויכתבו שישה העניינים האלה אשר באדרכתא ויקבעו 21 את השביעי: ובתור כן אתא פל משמע הקונה ואמר דאזבינית ליה לפ ארעא לפ ותבע

23 למישם ליה מיניה כשיעור זוזיה ושדרנא מן בית דינא אינאשי דבקיין 24 בשומה ושמו ליה כשיעור זוזיה כן וכן בדיני בארעא דבינונית ואלין מצרנא 25 ויזכירו המיצרים כולם ואחיתנא לפ דנן דתהא שרירא וקיאמא בידיה וכיד 26 ירתיה בתריה לעלם ולית רשותא לכל אנש דיאתי מחמת פ לערערא עליה ויזכירו 27 זכר קריעת שטר אדרכתא עד סוף דיבור זה ויאמרו וקרענא לשטרא דאקראנא אדרכתא.

18 ע' אבתחזו זג אצל רי"ב, עמ' 118 שטר סו, לאחר שציין את השומא הבאה בהמשך לטירפא ולאדרכתא ציין: 'ופעמים שעושין שטר שומא על משכונה ירעה שעושין על חוב שמחוייב ראובן לשמעון בין בכתב בין בעל פה ואינו רוצה ראובן לפרועו שעושין לו בין דין שומא מקרקעות שלו כדי לגבות שמעון מהן כדי חובו על הצרכים שראובן ב"ד'. על 'שומא מוקדמת' לעקיפת רבית ע' סולוביצ'יק, שם עמ' 321-322.

22 לכאורה הנוסח מתאים דווקא למוכר ואילו כאן הלוקח הרוצה לשוב ולתבוע מציין את מהלך העניינים, אלא שכאן מציין הלוקח שמכר את השדה בכך וכך על-פי אומדן השמאים כדי לפרוע את חוב המוכר ומעתה ישוב לגבות מן המוכר על פי שטר זה. בבירור שלושה השטרות האחרונים נועצתי בפרופ' ח' סולוביצ'יק – תודתי לו על עזרתו הרבה.

[ע"ב]

[ ] כתאב אלודיעה [ ] ה' לנפס  
 אלודיעה פי דכר אלזמאן ואלמכאן ואלאשכאן אין [ט [וכן] וכן  
 זווי פיקדונא או כן וכן דנארי או מאני ותכטב ותביין וקבינל [ עליה לנטארא יתהון  
 כאורה ניטור ומה דהוה קדמנא ולעל טאן יטן אן אלודיעה לים מן שאנהא אן יכתב  
 5 להא שטר פיקדון פאדכרה קול אלחכמ המפקיד אצל חבירו בשטאר ואלחאגא  
 אלעטמי  
 אן יכון בינה מא אסתתני בכלאף מא תוגבה אלאחכאם לזיאדה או לנקצאן פאן  
 דאלך  
 באלחרי אן יחתאג אלי תבת פאמא אלנקצאן פכמן ישחיד ללחאפט באגרה אלא  
 יגרמה  
 שיא וללחאפט בלא אגרה אן לא יסתחלוה פיכתבון בחסבה ודאלך קול אלקודמא

[ע"ב]

- 1 [ ] שטר הפקדון [ ] לעצם
- 2 הפקדון בהזכרת הזמן והמקום והאנשים [ ] כן וכן
- 3 זווי פיקדונא או כן וכן דינארי או מאני ותבקש ותסכיר וקבל עליו לנטארא יתהון
- 4 כאורה ניטור ומה דהוה קדמנא ואולי יחשוב החושב שהפקדון אינו ראוי שיכתוב
- 5 בשבילו שטר פקדון, ואזכיר לו מאמר חכמים 'המפקיד אצל חבירו בשטאר'  
 והצורך גדול
- 6 שתהיה ראייה ברורה למה שהתנה, בניגוד למה שמחייבת ההלכה, להוסיף או  
 לגרוע, כי זה
- 7 ראוי שיצטרך לסמך. ואשר לגרוע, כמי שיעיד לשומר שכר שלא יטיל עליו לשלם
- 8 דבר; ולשומר חנם, שלא יפטרורו מלשלם ויכתבו בהתאם לו. וזה אמרו הקדמונים  
 הקדמונים

- 1 עי' דברי רי"ב (עמ' 73, שטר נ'): 'וכיון דהכי הוא שמשונה שטר פקדון מכל שטרות שבעולם  
 בדין היה שלא לכתבה במנין שאר השטרות אלא מיהו כתבונה במנין להודיע שאין דינה כדין  
 כל השטרות... ולכך לא טרחנו לכתוב נוסח דילה'. נראה שהזכיר את השטר כי היה לפניו  
 מנוסח רס"ג אלא שויתר על העתקת הנוסח שהיה מצוי בתוך סה"ש לרס"ג. וכן אצל בעל  
 העיטור: 'ולפי ששטר פקדון אינו מועיל ובשבו' נאמן מה שאין כן בשטר לא כתבנו בו טופס'  
 (עיטור, פקדון סח ע"ב) ואף רס"ג מצביע על מגבלות השטר הזה מחד, אך גם על יתרונותיו:  
 יש בשטר זירור לשמירה נאותה על ידי השומר ובאמצעותו אפשר להוסיף ולשנות את תנאי  
 הפקדון לפי רצון בעלי הדבר. שינויים אלה יהפכו את השטר לחיוני בעמדו כנגד טענת השומר.  
 5 ב"ב, ע, ע"א.

מתנה שומר חנם להיות פטור משבועה והשואל להיות פטור מלשלם ואמא אלזאדה

10 פכמן ישדה עלי אלחאפט באלאגרה אן יגרם כל מא יציע פיכתבון איצא בחסבה וילזם לקולהם ומתנין על שומר חנם להיות כשואל ולא יחתאגון אלי קנין לקולהם ואפילו לא קנו מידו ואלזי כתאב אלאקראר והו שטר הודאה קד קדמנא אן מן אקר בחצרה שאהדין אן לצאחבה עליה מאלה לזמה אלכרוג מנה בעד אן יקול אהדהמא אתם עדיי פנביין ההונא ונקול ולכן לא יכתב עליה כתאבא

15 באלמאל לילא יסתדרך אלמסתדין מנה ומן קבל אן יביע איצא תכם ציעתה אלא אן יקנא מנה או יכון פי מגלס וחד אלמגלס אן יעידו מוצעא ויגתמעון פיה ויבעתון וראה רסולא וי[ריד]וה פיקר בחצרתהם לקולהם אכר אלתחציל עד דקביעי דוכתא ומשדרי שליחא ומיתו ליה לא כתבינן הודאה לאן אלאמר

9 'מתנה שומר חנם להיות פטור משבועה והשואל להיות פטור מלשלם' ואשר לתוספת,

10 כמי שיעיד על שומר שכר שיוטל עליו לשלם בכל מה שיאבד, ויכתבו גם כן בהתאם

11 וזה יחייב, לאומרם: ומתנין על שומר חנם להיות כשואל ולא יצטרכו לקנין לאומרם

12 ואפילו לא קנו מידו. והי"ז כתאב אלאקראר והוא שטר הודאה, שכבר הקדמנו, שמי

13 שהודה בפני שני עדים שלחברו חוב עליו יחייבו לפורעו אחרי

14 שיאמר האחד מהם (=המודה) אתם עדיי. ונבאר כאן ונאמר, אבל לא יכתוב עליו שטר

15 בחוב לבל ישועבד הלווה ממנו גם אם ימכור לפני כן את תחום נחלתו אלא

16 אם קנה ממנו או יהיה בפני מושב אחד מבתי הדין שיקבעו מקום ויתאספו בו

17 וישלחו אחריו שליח ויביאוהו מודה בפניהם. לאומרם בסוף הסוגיא: עד

18 דקביעי דוכתא ומשדרי שליחא ומיתו ליה לא כתבינן הודאה. שכן אם

9 ב"מ, פ"ז מ"י, צד ע"א.

11 שם בבביתא וכגירסת הר"י והרא"ש, והלכה כר' יוחנן. ועי' דק"ס על אחר.

17 השווה לשטר הודאה מימי רס"ג ג"ה תקנה.

18 סנהדרין, כט ע"ב.

אדא גרי הדא אלמגרי באן אלמקך ח>י ניד מעתרפא באנה קד אבאח פי מאלה  
 20 אלאסתדראך פיכתבון דכר אלזמאן ואלמכאן תם יקולון במותב תלתה הוינא  
 וקבענא דוכתא לדינא דפ' ופ' ושדרנא של >י חא בחר פ' ואיתיניה וטען  
 עלאוהי פ' אלפא דזווי ואודי ליה בהון דאיתנון עליה פאן כאן צמן רדהא אליה  
 פי וקת בעינה אן מתי טאלבה בהא ד[כר]ו דאלך פי אלכתאב כמא ידכרוה פי  
 שטר הלואה ואלא כתבה מרסלא כמא וצפת ותממה בקול ומה דהוה קדמנא.  
 25 ואליה כתאב אלמחצר והוא יסמי שימוש ושרחה.

19 כך העניין, מתגלה המודה אז כמודה בכך, שהתיר לשעבר  
 20 את כספו ויכתבו זכר הזמן והמקום אחר כך יאמרו כמותב תלתה הוינא  
 21 וקבענא דוכתא לדינא דפ' ופ' ושדרנא שליחא בחר פ' ואיתיניה וטען  
 22 עלאוהי באלפא דזווי ואודי ליה בהון דאיתנון עליה ואם היה אחראי להחזיר אליו  
 23 בזמן מסוים שכאשר יתבעו ממנו יבקשו בזה [ כמו שיזכירוהו  
 24 בשטר הלואה מוטב ואם לא יכתבוהו סתמי כמו שהראיתי ומשלימו במאמר מה  
 דהוה קדמנא  
 25 ] ואליה כתאב אלמחצר והוא הנקרא שימוש ופירושו

20 והוא בשינויים קלים הנוסח שמביא רי"ב בשם רס"ג (רי"ב עמ' 41-42).  
 20 רי"ב: תלתא כחדא.  
 21 רי"ב: עליה פלוני באלפא דזווי ואודי בהון וכו'.  
 22 משמע.  
 25 עי' רי"ב, עמ' 90-91, שטר נח.

## 3.3 חלק שלישי

## 3.3.1.1 מחאה (א) — ENA 2040.1

קלף; מידותיו 12.5×13.5 ס"מ, נבדק על-ידי ד"ר א' שגן ותודתי נתונה לו בזה. מאותו טופס: \*TS Ar.50.20 להלן בסמוך (3.3.2.1), המשכו הישיר; \*TS Ar.50.30 (3.3.7-8) יתכן מכת"י אותו סופר TS K 33.3 (לעיל 1.0.1); 3.1(11-12).1 TS Ar.18(1).14; פורסם: אסף, רס"ג, עמ' צב-צג. מספרו עתה כמצוין למעלה ועל-פי התצלום נערכו התיקונים למהדורת אסף, רס"ג.

## [ע"א]

ושרח אליה אלכתאב אלאכירה אלקלילה  
אלוגדאן ועלי אן כלהא יחתאג אליה  
אולהא כתאב אלשכוי והו יסמי שטר  
מחאה ואלאצל פיה סכני דאר או אסתגלאל  
5 ציעה ג סנין בחצרה מאלכהא והו ממסך  
יוגבהא ללסאכן אן אלמסתגל לנקל  
אלסלף פי קואעד אלחכאם חזקתו שלוש  
שנים מיום ליום וקאלו אינה חזקה עד

6 ט"ס רצ"ל: או [בלאן].

## [ע"א]

- 1 ובאור שמונה עשר השטרות האחרונים שהם מעטי
- 2 המציאות אף-על-פי שכולם יש בהם צורך.
- 3 הראשון מהם כתאב אלשכוי, והוא נקרא שטר
- 4 מחאה, והעיקר בו ישיבת בית או אסיפת יכול
- 5 שרה ג' שנים בנוכחות בעליהם, והוא נמנע [=שותק]
- 6 אשר מזכים בהם את הדייר או האוסף את היכול לפי מה שקבלו
- 7 קדמונינו בכללי הדיינים חזקתו שלש
- 8 שנים מיום ליום ואמרו אינה חזקה עד

1 ע"י לעיל במבוא, הערה 10.

2 כל השטרות. והשווה רי"ב עמ' 57-58; כ"י ירושלים, קיט, עמ' 117b-118a.

7 ב"ב, כח ע"א.

8 שם, לח ע"א.

שְׁתָּהָ עִמּוֹ בְּמִדְיָנָה פֶּאֶן לֹם יִכֵּן אֶלְמָאֵלֶךְ  
 10 מִמִּסְכָּא בִל הוּדָא יִשְׁכּוּ אֵן אֶלְסָאכֵן תְּגַלֵּב  
 עֲלֵי עֲקָאָרָה פִּשְׁכוּאָה דִּלְךָ יִפְסֵד סַכְנִי  
 אֶלְסָאכֵן וְכִיף יִשְׁכּוּ יִקּוּל בַּחצֵרָה אֲתִנֵּן אֵן  
 פִּלְאָנָא קֵד גַּצְבִּנִי עֲקָאָרִי אָנָא מִטְאֵלֵב לָהּ  
 בַּה גִּיר תֹּאֲרֵךְ לָהּ פִּיכְתֵּב אֶלְאֲתִנָּאן דְּכֹר

[ע"ב]

אֶלְזִמָּאן וְאֶלְמִכָּאן חֵם אֶלְשַׁכֵּץ וְאֶלְפַּעֵל  
 אֲתָא לְקִדְמָנָא פִלְ בֵּר פִלְ וּמַחִי בִיד פִלְ  
 בֵּר פִלְ וְכֵן אָמַר דִּפְלִ דִּנֵּן גִּזְלִיָּה לְבִיתָא  
 דִּילִי אוֹ לְאֶרְעָא דִּילִי דְאִילִין מְצִרְאָנָה  
 5 אֵן כָּאן קֵד חֲדָהָא וְאֶלָּא פִיקְנַע אֶלְדֹּכֵר פִּקֵּט  
 וְהִידְאָנָא לֹא יִכִּילָנָא לִיָּה דְאֶלְאָמָא הוּא לִי  
 לִידְעוּ רִבְנֵן דָּאָנָא קְאִימָנָא בְּתַבְעוּתִיָּה

9 שְׁתָּהָ עִמּוֹ בְּמִדְיָנָה וְאֵם לֹא הִיָּה הַבַּעַל  
 10 נִמְנַע אֶלָּא הִנְהוּ קוֹבֵל שֶׁהִדִּיר גֹּזֵל  
 11 אֶת הַנְּדִלִ"ן שְׁלוֹ אוֹ מִחֲאֲתוֹ מִבְּטֵלֵת אֶת חֻזְקָת  
 12 הַדִּיר. וְכִיצַד יִקְבֹּל יֶגִיד בְּנוֹכְחוֹת שְׁנִים  
 13 שֶׁפְּלוֹנִי גֹזֵל מִמֶּנִּי אֶת הַנְּדִלִ"ן שְׁלִי וְאִנִּי תוֹבַע אוֹתָהּ  
 14 מִמֶּנּוּ וְאִנִּי מִרְפָּה מִמֶּנּוּ וִיכְתְּבוּ הַשְּׁנִיִּים הַזֹּכֶרֶת

[ע"ב]

1 הַזֶּמֶן וְהַמְּקוֹם. אַחֲרֵי כֵן אֶת הָאִישׁ וְהַמַּעֲשֶׂה  
 2 אֲתָא לְקִדְמָנָא פִלְ בֵּר פִלְ וּמַחִי בִיד פִלְ  
 3 בֵּר פִלְ וְכֵן אָמַר דִּפְלִ דִּנֵּן גִּזְלִיָּה לְבִיתָא  
 4 דִּילִי אוֹ לְאֶרְעָא דִּילִי דְאִילִין מְצִרְאָנָה  
 5 אֵם כְּבֹר הַצִּיֵּב גְּבוּלוֹתֶיהָ. וְאֵם לֹא, תִּסְפִּיק הַהִזְכָּרָה [שֶׁל הַנֶּכֶס] בְּלִבְדּוֹ.  
 6 וְהִידְאָנָא לֹא יִכִּילָנָא לִיָּה דְאֶלְאָמָא הוּא  
 7 לִידְעוּ רִבְנֵן דָּאָנָא קְאִימָנָא בְּתַבְעוּתִיָּה

וּלְמַחֲר תִּבְעֶנָּא לִיה בְּדִינָא וּמָה דְּהוּה  
קְדָמָנָא וְלִיִּס יִחְתָּאג פִּי כָל סְנָה אֵן יִשְׁכּוּ  
הַדָּה אִלְשָׁכִיָּה לִכֵּן פִּי כָל גְּסִינָן כְּרָה כְּתִי  
לֹא תִמְצִי לִלְסָאכֵן גְּסִינָן צִאפִּיָּה לְקוּלָּהֶם  
צָרִיךְ לְמַחֲוֹת בְּסוּף כָּל שְׁלוֹשׁ וְשְׁלוֹשׁ  
וְאִלְכַתָּאב אִלֵּב כְּתָאב אֵל אִלְגָּא וְהוּ

- 8 ולמחר תבענא ליה בדינא ומה דהוה
- 9 קדמנא ואין צורך שיימחה בכל שנה
- 10 מחאה זו אלא בכל שלוש שנים פעם כדי
- 11 שלא יעברו לדייר שלוש שנים נקיות כמו שאמרו
- 12 צריך למחות בסוף כל שלוש ושלוש
- 13 והשטר השני כתאב אל אלגא והוא שטר פיסוס

- 11 ב"ב, לט ע"ב.
- 13 ע"י לעיל, קטע 1.0.1, שורה 16, והוא אמנם שטר הברחה ודחיקת שעה, ע"י כתובות, עט ע"א  
וב"ב, קנד ע"ב; סה"ש לרי"ב, עמ' 73; וכ"י ירושלים, לח-לט, 32a-31a. בכך נפתר הקושי אצל  
אסף, רס"ג, עמ' עה, הערה 14.

3.3.5.1 - 3.3.3.2 חתימת פסיקאטא (ג), פשרה (ד), תחילת מחילה (ה) TS Misc.36.  
[=Loan]209

תיאור כתב היד ע"י לעיל 3.2.9.1. בין הדף הקודם ודף זה, חסר אפוא מספר דפים לא רב. [חלק  
נוסף מתמלא עתה מכת"י TS Ar.50.20 \*ויפורסם במק"א.] בקטע שלהלן: סיומו של שטר  
פסיקאטא; שטר פשרה ושטר מחילה. לשטר האחרון נשתמר תרגום עברי בכתב יד ירושלים [כ"י]  
וממנו שינויי נוסח למצוי כאן.

[ב ע"א]

הן ואמר פל' דיהבית ליה לברי כן וכן מאני לבושא וכסויא  
ותכשיטין או דרתא או ארעא ואן כאנת בחדוד פיליחדוהא

[ב ע"א]

- 1 הן ואמר פל' דיהבית ליה לברי כן וכן מאני לבושא וכסויא
- 2 ותכשיטין או דרתא או ארעא ואם היתה בתחומים פלוניים ייחדוה

- 1 אפשר להשלים נוסח השטר מתוך מקבילות אצל: אסף, רה"ג, עמ' 41; סה"ש, רי"ב, עמ' 51;  
עיטור, פסיקאטא, סח ע"א. וע"י על שטר פסיקאטא אצל: פרידמן, כתובות, א, עמ' 293.

- ועל דעתא דהני מילי קדשה פל יענון אל אבן לברתיה דפל ובתר  
דקדשה תבעו מננא למכתב מאי דפסק ביניהון וכתבנא  
5 וחתמנא ויהבנא להון דליהוי בדיהון לזכו פכיף אן אל שרט אחדהמא  
ואשהד ואקנא מן נפסה או כתב באמרה פי שטר כתובה תנאי פאנה  
לאזם ואלראבע כתאב אלצלח והו שטר פשרה הדא אלכת <א>ב  
עלי אן כתיר מן אלנאס יסתעמלונה באלדאים פאנה אנמא  
אחצינאה פיל בעידי אלוגוד לא יליק באלחאכם אלא כדלך לאן  
10 אלחאכם לא ירא אלצלח אלא בחית תתכאפי אלחגתין ללכצמין  
מתלא אקול בשטר ובראה תאריכהא יום ואחד וכמן איצא  
מן מאלה לפל פוגד שכצאן יסמיאן כדלך או מא אשבה דלך  
פאן אלחכם יוגב חנינד אל צלח בינהמא ועלי מא מאתל פי אל  
תלמוד פי שתי ספינות ושני גמלים פאדא אצלח בינהמא

- 3 ועל דעתא דהני מילי קדשה פל' משמע הכן את בתו של פלוני וכתר  
4 דקדשה תבעו מננא למכתב מאי דפסק ביניהון וכתבנא  
5 וחתמנא ויהבנא להון דליהוי בדיהון לזכו ועל אחת כמה וכמה אם התנה אחד  
מהם  
6 והעיד וקנו ממנו או כתב בצויו בשטר הכתובה תנאי הוא  
7 מחייב והרביעי כתאב אלצלח והוא שטר פשרה זה השטר  
8 הרבה מן האנשים יעשוהו תכופות ולא  
9 מנינו אותו ברחוקי המציאות שלא יהיה ראוי אלא בשופט אלא בכך שכן  
10 השופט לא יסבור הפשרה אלא באשר היו שקולות טענות המתדיינים  
11 משל אומר בשטר ושובר אשר תאריכם יום אחד ומי שגם כן (חייב)  
12 מכספו לפלוני ונמצאו שני אנשים הנקראים כך או בדומה לכך  
13 על כן המשפט מחייב הפשרה ביניהם ובדומה לכך  
14 בתלמוד בשתי ספינות ושני גמלים ואם פשר ביניהם

- 7 השווה סה"ש, ר"ב, עמ' 73-74; ושם דוגמאות שונות מהר"מ. השווה עיטור, פשרה, עה ע"ב;  
כת"י ירושלים 136a-136b, קמא.  
10 תדירותו היתה יכולה איפוא להצדיק את שילובו באחד החלקים הקודמים, אך העובדה שראוי  
לשופטים להתרחק מעשייתו היא שהביאתו לקובעו בחלק השלישי.  
14 סנהדרין, לב ע"ב.



- 15 פליקנא מנהמא ויכתב דכר אלזמאן ואלמכאן תם דאר בונהמא  
מן אלמנאטרה פיקאל מתלא והנפק פל שטר אביזאריה על פל  
דזמניה ביום פל והנפק פל פי זמניה דשטרא ובדקנא ולא  
אשכחנא לאכרועי הי מיניהון דקדים וכל חד וחד קא אמר  
דכתבנא דחבריה קדים ועבדנא ביניהון פשרה על מאתן  
20 זוזי או מא כאן וקנינא מנהון דאצטבו בהכין ואחילו להדדי  
כל דהוה בינתהון וסאיר רסום אביזאריה מא כלא נסבית  
וקבלית ומא אשבה הדה אלמעני ואלכאמס כתאב אל צפח  
והו שטר מחילה הדא יכון עלי צרבין אמא צפח ען שי  
מעלום בצפח אלשפיע ען שפעתה ואלולי ען ולאיתה [ואלצפח]

24 כ"י: בדבר ידוע צריך שיכתוב לו דאחילית.

- 15 ויקנה מהם ויכתוב זכרון הזמן והמקום ואח"כ (איך) התנהל ביניהם  
16 הויכוח ויאמר למשל והנפק פל' שטר אביזאריה על פל'  
17 דזמנה ביום פל' והנפק פל' כי זמניה דשטרא ובדקנא ולא  
18 אשכחנא לאכרועי הי מיניהון דקדים וכל חד וחד קא אמר  
19 דכתבנא דחבריה קדים ועבדנא ביניהון פשרא על מאתן  
20 זוזי או מה שהיה וקנינא מנהון דאצטבו בהכין ואחילו להדדי  
21 כל דהוה בינתהון ושאר מנהגי אביזאריה חוץ מנסבית  
22 וקבלית והדומה לזה הענין והחמישי כתאב אל צפח  
23 והוא שטר מחילה זה יהיה על שני אופנים או מחילה על דבר  
24 ידוע במחילת בר מצרא על מצרנותו והאפוטרופוס על אפיטרופסותו והמחילה

- 21 כמאמר סה"ש לרי"ב, עמ' 8, בשטר אביזריא על הקשר שבין אביזריא, פשרה ומחילה וכדבריו  
המפורשים של בעל העיטור: 'מחילה והוא ענין פשרה ואבי זירא ופיצוי וכולן ענין אחד הן  
אלא מחילה ופיצוי על דבר ידוע... פשרה ואבי זירא שאינו ידוע'. (עיטור, מחילה, נד ע"ב),  
ועי': אסף רה"ג, עמ' 22, הערה 2; להלן בסמוך, שטר מחילה; ומאמרו של לייבוזון בקובץ זה.  
24 השווה לנוסח זה את המצוי בכ"י TS Misc.8.98, נוסח שטר מחילה.

## [ב ע"ב]

- דלך מעלומה גיר ואקע פיהא שך יכתב דכר אלומאן ואל  
מכאן ואלאשכאץ דאחילית גבי פל ולית לי למהדר למתבעיה  
בגוה ואלאכלאץ ואלקנין ואמא אלצפח ען שי מעלוס כאנה וארת  
יתהם כלטא מורית[נ]ה במאל פתלומהם לה ימין תם יסאל פיצפח  
5 ענהם פקד יקע פי כתבת הדא אלשך מן אגל אנה אנמא יצפח  
ען אלימין פליכתב דאחילית גביה שבעה דהוה מחויב לי מן  
דינא לאשבועי על עבדיתה דאבי או דאחי פאד עלי הדא אל  
[ג]ה תם טהר אלמאל עליה בעד דאלך פלה אן יטאלבה לאנה אנמא  
והב לה ימינא לא מאלא ואן צפח ען אלמאל פליכתב דאחילית גביה  
10 כל מה דהוה קא תבענא ליה בגויה מחמת אבי או אחי פאדא  
כתב עלי הדא אלגהה תם טהר עליה אלמאל לם יכון לה אן יטאלבה

[ע"ב] 3 כ"י: לעלם. 3 כ"י: נעלם.

3 כ"י: ידועה וכיוצא בה וכגון השותפים והאריסין והפטורפין והאשה וכן הבית לפי שכל אלו הם נשבעים על טענות  
שמא (שבעות, מח, ע"ב [א]) וכל אחד מהם חייב שבועה בגויה. 7 כ"י: דאחילית גביה דהוא [=הוה] מחייב לי מן  
דינא לאשבועי על עבדיתה. 7 כ"י: או משותפא [=משותפתא] דהוא [=דהוה] בינאתן. 7 צ"ל: פאלא כתב.  
9 כ"י: והשבועה יחד הרי זה נפטר מן הכל ויצא בר חורין. 9 כ"י: פלניא דנן. 10 כ"י: או מחמת שותפא דהוא  
[=דהוה] בינאתן. 10-12 כ"י: הקטע 'ואם' — 'החוב' איננו.

## [ב ע"ב]

- 1 הוז ידועה לא יחול עליה ספק יכתוב הזמן  
2 והמקום והאנשים דאחילית גבי פל ולית לי למהדר למתבעיה  
3 בגוה והנאמנות והקנין או המחילה על דבר לא ידוע כגון יורש  
4 יחשוד באנשים שהיו מעורבים עם מורישיו בחוב והתחייבו לו שבועה אחר כך  
יתבקש וימחל  
5 להם ופעמים יחול בכתב זה הספק מפני שרק ימחל  
6 על השבועה ויכתוב דאחילית גביה שבועה דהוה מחויב לי מן  
7 דינא לאשבועי על עבדיתה דאבי או דאחי ואם כתב על זה  
8 האופן ואחר כך נתברר שחייב את הכסף יכול לתובעו (=את החייב) שכן רק  
9 העניק לו שבועה לא את כספו ואם מחל הממון יכתוב דאחילית גביה  
10 כל מה דהוה קא תבענא ליה בגויה מחמת אבי או אחי ואם  
11 כתב על זה האופן ואחר כך נתברר שחייב הממון לא יוכל לתבעו

3 מכאן התוספת [לא]; בלא כך החלוקה לג' דרכים אינה ברורה.

9 השווה דברי רס"ג, ג"ה תקנא.

לאנה קד והב לה נפס אלמאל ועלי אלחאלין גמיעא יכת מחילה גמורה  
שרירא וקיימא וסאיר אלתותק אלדי פי שטר אביזאריה מא כלא  
נסבית וקבלית וסאיר מענאה.

17 כ"ק: ועל שניהם.

- 12 שכן נתן לו גוף החוב ובכל שני המקרים יכתוב מחילה גמורה
- 13 שריירא וקיימא ושאר החיזוקים אשר בשטר אביזאריה הכל חוץ מן
- 14 נסבית וקבלית ושאר ענייניו.

1. (7-8)3.3(?) אגרת בקורת (ז), אפוטרופסות (ח) — כתביד ירושלים Heb. 80  
1496.62a-64a (משורה 12 ואילך)

קטעים אלה אינם קרויים על שמו של רס"ג, אך צמידותם בסה"ש לרס"ג ובכ"י ירושלים וכוותרתם  
התואמת את הכותרת המצויה במפתח לעיל, מקרבות לסברא שהם הובאו מסה"ש. [עתה, משנתגלו  
שרירי קטעים אלה מסה"ש לרס"ג בכתיב \*TS Ar.50.30, אפשר לבחון אותם ולעמוד על התאמתם  
לסה"ש]. לכן הבאנו כאן את השטרות כפי שהובאו בכ"י. על מהימנות התרגום של קטעי סה"ש  
שבכ"י עי' לעיל, 3.1.13.1-2.  
פורסם: אסף, רס"ג, עמ' צו-צז: ההערות הן של אסף [א]. ואשוב לדון בהם בפרסומם של קטעי  
רס"ג הנוספים.

ס"ט. נוסח שטר הנקרא אגרת בקרת

- אנן בדינא דחתימין לתתא כד הוינא כמותב תלתא כחדא ועלו לקדמנא  
פלוני ופלוני בני פלוני מיתנא ואמרנו בי בחייה דאבוהא פלוני הוא  
15 מסיק ביה פלוני בן פלוני שטר חוב או מלוה על פי מכן וכן וכען בתר  
דשכיב אבונא כאייף ומעאיק לנא פלוני דא בדיל חוביה דאית ליה על  
אבונא ובעא מננא לשל <א>. מא ליה נשייה דאית ליה על אבונא ואנן אית לן  
ארעא דישבק יתא אבונא לשלמא מינה ההוא שטר חוב די עלוהי  
20 ואנן לית אנחנא יכלין למיזבאן ההיא על ארעא אלא על ממריהון  
דדכירנא וכען עבידנא עימנא וקשוט ואכריזו על ההיא ארעא

- 12 נזכר במפתח לעיל 1.0.1 הערת אסף [א] והשווה סה"ש, רי"ב, עמ' 15-16.
- 14 בי = כי [א].
- 14 הוא = הוה [א].
- 15 צ"ל: על פה [א].
- 20 'על' מלה מיותרת [א].
- 21 דכירנא צ"ל: דבי דינא [א].
- 21 צ"ל: וכען עבידו עימנא טבוון וקשוט [א].

[62b]

- כמא דאיתחזי לשלאמה נשייה דנא ואנן בידינא ידענא  
 ואשתמודענא דארעא דהא די פלוני מיתנא היא וכדקנא ועיינא  
 במילאיהו ואשכחנא דצריכי להתעסק בצורכיהו ואכרזנא על  
 ההיא ארעא תלתין יומין בכל שני וחמישי בבקר ובערב ואמרנא  
 5 דארעא פלוני דפלוני בן פלוני קאיימא למיזבאן למיפרע מינא  
 למארי חובה דיליה או לכתובת אינתתיה פלוני ומאן דיצבי ליזבון  
 יזבון ואסיקו דמי דילה כן וכן וזוי וזבן יתה בהון פלוני בן פלוני  
 ושלם הלין וזוי דמי זיבונא דנא ויהבנן להו לפלוני דהו בעל החוב  
 עד גמירא ולא אשתאר עליה ולא בידע מדמי ההיא ארעא וכדו  
 10 איסתלקא ידוהון ורשותהון דהנהו יאתמי ורשותא [ד] כל דאתי מחמתיהון  
 סלוק גמור מההיא ארעא ולית להון חולק ואחסנא בגוה ולא דין  
 ולא דברים ואנו כ"ד מכרנו לפלוני זה מכירה זו מכירה גמורה  
 התוכה וחלוטה שרירא וקיימא דלא למיהדר מינא ודלא להשניא  
 ולא נשתייר בה כלום ליתומים הנזכרים שום שיור בעולם. ומחדש  
 15 ומזכיר בכאן ארבעת מצרני השדה או החצר כמו שכתוב בשטר  
 המתנה וכותב ומן היום ולהבא לא יהא רשות ליתומים אלו ולא  
 לשום אדם שיבא מארבע רוחות העולם לעורר על פלוני זה הקונה  
 ולא על הבא מכחו מחמת מכירה זו או מחמת קרקע זה שקנה  
 על פינו ומאמרינו וברשותינו אין ערעורו שוה כלום וכל מי  
 20 שיבא עם כל כתב של לכל לשון ובן ובת ואח ואחר קרוב ורחוק  
 יורש ונוחל יהודי וארמאי דיקום ויהגה ויטעון ויערער על פלוני  
 זה יהיו דבריו וטענותיו ושטרותיו הבל ואין בם מועיל וחשובין

4 וזה שלא כדברי רב חסדא בערכין כב ע"א: בא להכריז רצופים שלשים בשני וחמישי ששים,  
 וכן פסק הרמב"ם ויתר הפוסקים [א]. בנוסח רס"ג שבכת"י TS Ar.50.30\*, שורה 5-6:  
 'ואכרזנא עלה ל' יומי או ס' יומי בתרי ובחמשה' והוא כר"ח וכהלכה, ונראה שהסופר דילג  
 בתרגום על 'או ס' על ידי הדומות.

9 צ"ל: מידע. קיצור של מידעם, בהשפעת מ של "מדמי" [א].

10 ידהון [א].

16 ולהבא [א].

19 צ"ל: וכל מי שיבא ויערער אין ערעורו וכו' [א].

20 של כל [א].

20 צ"ל: ואחות [א].

כחש הגשבר שאין בו ממש ואנו ב"ד ראינו שמצוה על היתומים לפרוע חוב שעל אביהם ועל כן החזקנו כל זה במכירה זו ואנו ב"ד ידענו 25 והכרנו שהקרקע שקנה פלוני מן פלוני בן פלוני הנפטר וכל אחריות דאיתו הוא על היתומים וכתבנו וחתמנו ביום פלוני לידת פלוני שנה פלונית במתא פלונית ושריר וקיים.

[63a]

ע. שטר אפטרופא שמנוהו ב"ד על היתומים  
והוא הנקרא אוקומי אפטרופא

אם מנה (היורש) <המוריש> על יורשיו הקטנים אפטרופוס אפי' מנה עליהם 10 קטן או אשה או עבד הרשות בידו. ואם לא מנה עליהם מורישן אפטרופוס קודם מיתתו חייבין ב"ד למנותו עליהם עד שיגדילו שבית דין הוא אביהם של יתומים וכשמנין ב"ד אפטרופוס על היתומים אין ממנין לא אשה ולא קטן ולא עבד ולא עם הארץ שהוא בחזקת חשוד על העבירות. אלא בודקין על אדם נאמן ואיש חיל ויודע 15 להפך בזכותן של יתומים וטוען טענותיהם ויש לו כח בעסקי העולם כדי לשמור נכסיהם ולהרויחן בהם ויהיה גם כן שלא חלה עליו שמתא בב"ד ואינו חשוד על השבועה איש שנמצאו בו אלו המדות ממנין ומעמידין אותו אפטרופוס על היתומים הקטנים בין שהיה רחוק בין שהיה לו קרוב אלא שאם קרוב היה לו אין מורידין 20 אותו לקרקעותיו של קטן אפילו לא היו אותן קרקעות כתובין בשטרות

24 כתובות פו ע"א [א].

26 שם ק ע"א [א].

[63a]

8 ע"י לעיל במפתח 1.0.1; ונוסחו קרוב לנוסח סה"ש, רי"ב, עמ' 7 ושונה מנוסח רה"ג ושטר דב"ד דבבא דמתיכתא. ראה: אסף, רה"ג עמ' 49; אפטוביצר, שטרות עמ' 29 [וכן שונה במעט משרידי סה"ש לרס"ג, בענין זה].  
9 השווה עם נוסח רה"ג עמ' 49.  
12 צ"ל: וכשמנין.  
19 צ"ל: לו רחוק.

[63b]

לאותו קטן שמא יאבדו אותן שטרות ויאריכו הזמנים ויטעון ויאמר  
(שאם) <שהם> שלו מחמת מורישו. אבל על המטלטלין ממנין הקרוב ולא  
חישנין וכשממנין ב"ד אפטרופוס על נכסי יתומים כותבין לו שטר  
זהו טופס שטר אפטרופא שמנוהו ב"ד

5 על היתומים ועל נכסיהם

אנן בידינא דחתימין לתתא

במותב תלתא כחדא הוינא ואיתברר לנא דפלוני בן פלוני שכיב  
וחיי לרבנן ולכל ישראל שבק ושבק בנן ובנן דרדקי ופעוטי וקשישי  
ואנן צריכין למאן דיתעסק בצרכייהו וידון דינייהו ויטעון טענתיהו

10 ויהפוך בזכותיהו ויתבע ממונייהו דאית גבי בני אינשא יהודאיי

וארמאי ואנן בידינא בדקנא יתיר ואשכחן פלוני בן פלוני גברא  
זריזא ומהימנא ורבאני חילה יידע לאפוכי בזכותא דיתמי כדבירי  
לעיל ויפינא חיליה עד דלא יכיל אנוש מעלמא לערעורי עליה  
ולא לבטוליה מלהוי אפטרופא ומאן דיקום ויהגה ויערער על

15 מינויא דמנינא ליה לית בערעוריה מששא ולא מידי במליה דעל

מימר כי דינא איתמניה ויהבו ליה רשו וחיל למתבע ולאשכועי  
ולאפטורי ולאחולי ולארשו ולזכוני ולאזכוני בנכסיהו דהנהו יתמי  
דבירי לעיל ולית מאן דייכיל לאמחויי בידה וכל מאידי יסכים

עלוהי פלוני דנן כאלו בידינא גופייהו אסכימו עליה כללא דמילתא

20 באתריהו דהנהו יתמי דדכירי הוא קאיי לכל מילי בר מן האחריות דאי

איכא אחריות הדר על הנהו יתמי דדכירי ואנן בידינא ומנינא

6 = כי דינא [א].

11 בדקנו הרבה [א].

12 צ"ל: ורבא דחילה [א].

12 וידע [א].

12 דרכירי [א] בשירידי אפטרופסות של רס"ג צוין כאן: 'ונלא' קבל עליה שמתא דרבנן' כנוסח  
שטר אפטרופסות דב"ד דמתיבתא; וראה: אסף, סה"ש, רה"ג, עמ' 50 הערה 11; ופטור  
משכועה, ראה: גיטין, נב ע"ב ואצה"ג על אתר.

13 אינש [א].

16 צ"ל: כי דינא איתמני [א].

17 צ"ל: ולארשי, ולתכוע או להרשות [א].

18 דדכירי [א].

18 מאי די [א].

21 כחובות שם [א].

21 מנינא [א].

[64a]

פלוגי בר פלוגי על הגהו יחמי דדכירי בנן ובנת דפלוגי מיתנא  
דדכיר לעיל ביום פלוגי לירח פלוגי שנה פלוגית והכל שריר וקיים.

22 ובנתן [א].

1. 3.3.(10-12). שרידי קטעים מחתימת אפותיקי (י), שרידי שטר זכות (יא), שרידים

מתחילת איטרא (יב) — TS Ar.48.166

דף כפול אמצעי; נייר, מידותיו: 27×17.5 ס"מ; מאותו הטופס: TS Ar.18 (I).26 לעיל 1.(3-4).2.  
וכן: TS J 3.9, לעיל 3.1.9-11. בקטע שלהלן יש שביר שטרות מן החלק השלישי: הפתקי, זכות  
(רובו כנראה שרד), איטרא. נראה כי בין דפי הדף הכפול לא חסר דבר ודף ב' ע"א הוא המשכו של  
א ע"ב.

[א ע"א]

מינה אילין זוזי וזיזס

[ך עלי סאיר מאלה וסאיר אלותא]יק]

[אר באקיא פלא יגוז ללצמן

[ופי אלי מנה לק הכי דאמי הפותקי

דאמא ליה [פה יהיה] לך פירעון אילא מנו

5

[א ע"א]

[מינה אילין זוזי וזיזס

1

[על שאר חובו ושאר השטרות

2

[גותר ולא יורשה לערב

3

[לגבות אלא ממנו לאמרם היכי דאמי הפותקי

4

דאמא ליה [פה יהיה] לך [פירעון אלא מנו

5

1 אפשר להשלים את נוסח השטר לפי המצוי אצל ר"ב; ממקומו של שטר זה בחלק השלישי אפשר ללמוד על מידת שכיחותו, ואמנם כך עולה גם ממחקר המקורות המסלמיים. עי' שאכט, מבוא, עמ' 139-140 (3); לייבזון להלן בקובץ זה. והשווה: כ"י ירושלים 32a-33a, מ; סה"ש, רי"ב, עמ' 11-14 (ושם עמ' 12: 'ואית מאן דגרס הפתיקי והדבר אחר'); עיטור, אפותיקי, דף סו ע"א-ע"ב.

4 השווה גיטין, מא ע"א וכן תוספתא כתובות, פ"א הל"ט.

אלצרב אלאכר מא יקף אלאנסאן מן עקן ]  
 על גירה רהונה ומא הו יקול הדא לפל ובעדן[ה]  
 לפלאן ובעדה פיכתב דיהבית ליה לפל ארעא  
 פלוני במתנה אמא מתנת בארי או מתנת  
 [שכיב] מרע ובתריה יהבתה אל פל במתנה ובתריה  
 10 יהבתה לפל במתנה ]לכלהא שרוט

ותחקק למתנה]

מן א]

אלציעה]

לראשון אי 15

[א ע"ב]

פבאע פקד מצי מא צנעה אין צא לקולהם אין לשיני אלא מ]ה  
 ששיר הראשון בלבד: הדא [אלקול אדה כאנה] גרבא  
 ואמא אן יכון כאן אלאול הו וארת לה פלא חק ללתאני  
 מעה ולא בעדה כמא קאלו אם ראשון ראוי לירשו  
 5 [אין] לשיני במקום ראשון כלום.

הדרך האחרת שיפסיקו האנשים] 6

על זולתה משכונר ומה שהוא יאמר: זאת לפלוני ואחריו 7

לפלוני ואחר כך יכתוב דיהבית ליה לפל ארעא 8

פלונית במתנה בין אם מתנת בריא או מתנת 9

שכיב מרע ובתריה יהבתה לפל במתנה ובתריה 10

יהבתה לפל במתנה ]לכל התנאים]... 11

ותאומת המתנה]... 12

מן]... 13

ושדה]... 14

לראשון אילן 15

1 מה שעשה עשוי [ברודי].

1 ב"ב, קל"ז ע"א; סוטה, כא ע"ב, אך אינני יודע מה קשר הדברים שעניינם ירושה לכאן, אא"כ רצה להמחיש כיצד מחזירין אתר הבעלים אם עברה בירושה. השווה עיטור, פותיקי, דף סה, ע"א [קשה לדעת מה ענין המתנה לכאן, לכאורה רס"ג מחשיב אף מקרה זה לסוג של אפותיקי שאף בו יש לזולת זכויות ברכוש משהו אך הן מוגבלות; רצ"ע — ברודי].

4 ב"ב, קכט ע"ב; קלג ע"א.



אליא כתאב אל אסתיגאב והו שטר זכותא וסבבה	
מא כנאת קדמת דכרה אן אלמאל ואלכרתי אלידי לא	
ימלכהא אלמוהובה לה מן אלואהב אלא בכלה מן	
ארבעה: אמא אן יקבצה איאהא באלמעלום	
או יוצי לה בהא והו עליל עלי מא יצ[פה] או	10
יצמהא אלי ]	
[בח איצא: או	
[תוגבהא לה פאד]ה ]	
[ס קבץ אלמנצוב ]	
אס[תיג אלי כתבה ]	
[אנהא כאנת ]	15

[א ע"ב]

ומכר וכבר אבד כל פועלו שעשה גם כן ] לאמרם אין לשני אלא מ[ה]	1
ששייר הראשון בלבד. הדבר הזה אם היה זר ]	2
אבל אילו היה הראשון יורשו אין זכות לשני	3
עמו ולא אחריו כמו שאמרו אם ראשון ראוי ליורשו	4
אין לשני במקום ראשון כלום	5
האחד עשר כתאב אל אסתיגאב והוא שטר זכות וסבתו	6
מה שהקדמתי והזכרתי לעיל אודות הממון והמסמך אשר	7
מקבל המתנה לא ירכוש אותם מן הנותן אם לא בענין	8
מארבעה שיתפוש אותה בידוע	9
או יצווה לו בזה והוא חולה על מה שיתארו או	10
יצרפה אל... גם כן... או	11
...תחוייב לו	12
...תפש המושתת	13
לזכות אל כתבו	14
אשר הייתה	15

6 השווה, סה"ש רי"ב, עמ' 49; עיטור, זיכור, דף י ע"א; כתב יד ירושלים מ, 33a-32a.

## [ב ע"א]

- [ ] ללמדהובח לה לא מקבוצה פליכתב דכר  
 [אלזמאן ואלמכאן] ואלשכין תם אלגרין אמר לנא פל  
 הוו עלאי שהדי והבו לפל יעני ללמסתוגב דצביתי  
 ברעות נפשי ואמשיכית ליה אלפא זוזיה בידיה  
 ואמרית ליה זכי בהון לפל יענון אלמוהוב לה 5  
 דיהבית ליה מעכשו במתנה מתנת בארי וכן  
 עבד פל דנן ומשכינן לאילין [ז] וזוי וממן לידיה  
 וזכא דהון לפל : פאן כאן אלחכוף מן עטפה אל  
 ואהב אן ורתתה אקנע הדא אלקול : ואן כאן אל  
 תכוף מן אלמסתוגב איצא פליזיד פיה ואן פל בר 10  
 פל אודי קדמנא דקבילינן לאילין זוזי מן יד פל  
 וזכא בהון פל במתנה : וליס יחתאג מן אחדחמא  
 אלי קנין פאן אסתפורה עלי למסתוגב בקנין או  
 בצמאן דרך [ ] שהי ד' דלך [ח]תי  
 דפע אלמאל צ[דה] [קדמו]

## [ב ע"א]

- 1 [ ] למתת לו לא תפוסה ויכתב זכר
- 2 הזמן והמקום והאנשים אחר כך העניין אמר לנא פל
- 3 היו עלי שהדי והבו לפל משמע לזוכה דצביתי
- 4 ברעות נפשי ואמשיכית ליה אלפא זוזיה בידיה
- 5 ואמרית ליה זכי בהון לפל משמע המקבל אותה
- 6 דיהבית ליה מעכשו במתנה מתנת בארי וכן
- 7 עבד פל דנן ומשכינן לאילין זוזי וממן לידיה
- 8 וזכא בהון לפל ואם היה חשש מצד
- 9 הנותן או יורשיו מספיקים הדברים האלה ואם היה
- 10 החשש מאת המזוכה גם כן יוסיף בו ואן פל בר
- 11 פל אודי קדמנא דקבילנן לאילין זוזי מן יד פל
- 12 וזכא בהון פל במתנה ולא יצטרך איש מהם
- 13 בקניין ואם ביצע המזכה בקניין או
- 14 בערבות אחריות ... שבעה אלה... עד אשר
- 15 ...שלם את החוב

[ב ע"ב]

אן מאני או מא כאן  
 אליכ כתב איטרא ותפסיקה כן [ ]  
 הדא אלכתאב להאל מן חאלין [ ] אד פי  
 שתופא פכלף עקאר ולם יוצינה  
 5 [ם איצא מן יקבל אלרגל לכי [ ] חאתי פלירגיע אל  
 [אלעקאר לירגל] [ידה מחפונטה  
 עלי וצי ויכתב  
 ואלמכא'תם] [תם אלחאדתה שכיב פל  
 יתמי ושבק  
 10 לאוקמה בה אפטורופא ליתמ לאן] [ ]  
 חפט ופקידנא ית פל  
 ידיה דנטר לה עד דן [ ]  
 [ש]דרנא עימיה שטרא  
 ולא יגון [ ] יכון הדא  
 אורה  
 ישן [ ] ציעה

[כ ע"ב]

1 עמי או מה שהיה  
 2 השנים עשר כתב איטרא וביאורו...  
 3 זה השטר למצב משני המצבים...  
 4 שתופא ועזב גדל"ן ולא יצוהו...  
 5 גם כן מי שיקבל איש עד אשר יחזיר...  
 6 [...]הנדל"ן איש ידו שמורה...  
 7 [...]ושדות שטרות...  
 8 [...]והמקום אחר כך המאורע שכיב פל...  
 9 [...]יתמי ושבק...  
 10 לאוקמה בה אפטורופא ליתמי לאן...  
 11 שמר ופקדנא ית פל...  
 12 ידיה דנטר לה עד דן...  
 13 שדרנא עמיה שטרא...  
 14 ולא יורשה [ ] יוכל זה...]

## 1. 3.3.(16-18).1 חתימת שומא דקבלנותא לצאן ובקר (י'), אמנה (יז), סמפון (יח)

— TS NS 35.24 —

נייר; מידותיו: 18.5x13 ס"מ; כת"י דומה לזה שב: ENA 962.10 (לעיל מס' 3.0.1). בקטע שלושה שטרות אחרונים מן החלק השלישי שבמניין השטרות (16-18).3.3, ותחילת הדיון בעשרה השטרות שהם לזקנים וחשובים, (1-6).3.4. חשיבותו של קטע זה היא בהבהרת טיב התלות והקשר שבין ספר השטרות לרס"ג לבין ספר השטרות לר"י"ב, ע"י לעיל מכוא, הערות 28, 29, 35. קטע זה שורבב לקופסת קטעי הפיוט שבאוסף הסדרות החדשות בקיימברידג', ובכך רמז לאפשרות לאיתור קטעים נוספים מחיבור זה בכרכים שאינם הלכה.

- [ וכל רווחא דהאוי מן אילין תורי בביסא אשנקול ]  
 [ כוליה ומאי דהאוי [מנ]הון בלא ביסא אשלים ליה ]  
 [ ג] דמיה ואלאכלאץ ואלקנין: ומן אסתטהר באלקנין מנהמא ]  
 [ ג]מינא פהו אפצל ולא יגוז אן יקום בדלך ואלמאעז ולא כרמא ]  
 5 [ לא רד לה ובאלחרי אלתיאב וסאיר אלמתאע. ולא יגוז איצא אן ]  
 [ ת]על אלדרך עלה עלי אלמדפוע אליה פאי ואחד מן הדא אלג ]  
 כאן רבאא לקו זל אין מקבלין צאן ברזל מישראל מפני שנהוא

[ע"א]

- 1 וכל רווחא דהאוי מן אילין תורי בביסא אשנקול  
 2 כוליה ומאי דהאוי [מנ]הון בלא ביסא אשלים פנלגיה  
 3 והנאמנות והקניין: ומי מהם שמסתייע בקניין משניהם  
 4 יחד הוא עדיף. ויהיה אסור שיעריך ואם התייקר ולא כיבד  
 5 ...ומכל שכן הבגדים ושאר הכלים. וכמו כן יהיה אסור  
 6 שתוטל האחריות על זה שמוסרים לו, ואם אחד מן [זה  
 7 היתה רבית כמאמרם ז"ל אין מקבלין צאן ברזל מישראל מפני שנהוא]

- 1 לביאור מלה זו ע"י להלן, הערה לשורה 8.  
 2 והוא לפי דין הגמרא, כ"מ, ע"ב; ב"ק, קטז ע"ב, וכן נוהג שטר שומא דקבלנותא אצל ר"י"ב, עמ' 91-94, שאחריות על נזק רגיל שאינו פשיעה, מתחלקת בין המשקיע לבין השותף הפעיל.  
 6 מה ששרד לפנינו משטר זה קטוע וקשה להלמו. יש כאן שלוש הוראות, שחלקן מצא את בטויו כבר בלשון השטר: (א) תוספת קניין, המכוון אולי לשותף הפעיל שיקנה את הפיקדון ויהפוך לאחראי מלא בהיותו בעלים, ואולי הכוונה לשני השותפים שיוסיפו קניין על ההסכם. (ב) איסור שהפיקדון יעמוד אצלו, כנראה פירושו אצל הבעלים, שכן השותפות מתקיימת בפעילות השני. אין לאיסור זה מקבילה אצל ר"י"ב. (ג) איסור על הטלה של חובת הפרעון של כל הנזק על השותף הפעיל וכאמור בהערה הקודמת.

ריבית ותפסיר ביסיא תואני ואל יז שטר אמנה והנן  
כתאב אלתקליד ומענאה אן יכון אלמכתוב לה מקלדא בן  
10 ובין רבה אלא יאכד בטאהרה אלא כמא קד אסר ען [מתלא]  
אקול כמן יצמן לצאחבה דרכא פלא יקנע אלמצמון [לה]  
[ ] פאן יכתב לה עלי גפסה ק דרהם ויכתב לה דינא ברן  
[ ] אן אלמצמון ענה אלדרך אן הו טאלבה פעליה אן ידפע  
פאן לם יתם אלדאפע דפע אלמאל אליה ואן לם יטהר אלצחה  
15 הרה אלשריטה פכתבו שטר עלי אלטאהר ודפעוה  
[ ] אמרו פלא גואח עליהם: פאן טהרו עלי דלך לם יג[ו]זו  
[אן] יכתבוהו מרסלא אלא אן ידרו אלאתתני פיה אלאאן יכתבו  
וידפעוה ענדהם הם פאדא כאן כדלך יכתבו פין [דר]

8 רבית וביאור ביסיא — השתהות הדעת. והי"ז שטר אמנה והנן  
9 כתאב אל תקליד וענינו, אם יהיה זה שהשטר כתוב לו נאמן...  
10 ...ובין רבו שלא יאחוז בבירור אלא כמו שהסתירין...  
11 אומר כמי שיערוב לחברו אחריות ולא יסתפק מי שערבים לו  
12 ...לכתוב לו על עצמו מאה דרהם ויכתוב...  
13 ...שמי שערב באחריות אם הוא תובעו, חייב לשלם  
14 ואם לא ישלם המשלם תשלום הממון אליו ואם לא יוציא הנאמן  
15 תנאי זה יכתבו שטר בגלוי ויפרעוהו  
16 ...ואין כל רע(?) עליהם. ואם עומדים על כך אין להם...  
17 שכתבוהו סתם אלא אם יחזרו בו על התנאי. או אלא אם יכתבו  
18 וישאירוהו עמם. ואם היה כך, יכתבו בו...

8 ב"מ, ע"ב.  
8 ועי' אוצה"ג, ב"ק, עמ' 110, שיג: בוסיא זו פשיעה (ע"פ: גא"כ, עמ' 38, צא).

8 שטר אמנה חסר בכתב היד שממנו העתיק שזח"ה את הספר (עי': רי"ב, עמ' 10), ואף לאחר בדיקתו של אסף אנו חסרים שטר זה בסה"ש של רי"ב. האם רי"ב עצמו כבר השמיט את נוסח השטר ורק הביא את כותרתו, כיוון שחש מחויבות לספרו של רס"ג, או שמא השמיטו אחרים את השטר? בין כך ובין כך מסתבר, שרס"ג צדק בנתנו את השטר בסדרת השטרות הפחות שימושיים ולאחריו באו והשמיטו את השטר מן הקובץ. תכליתו של שטר זה ליצור רושם של עושר אצל פלוני חבריו של הרשום כחייב בשטר האמנה כדי שהרשום כמלווה יוכל להיראות כבעל אמצעים בפני אחרים. יש בשטר זה, כפי שהוא מתואר בהקדמת רס"ג ערכות חזקה אם הרשום כמלווה עומד לקבל הלוואה מאדם אחר.

יהבו ליה פל בר פלו ולא פי אכרה ויהבנא ליה לפ  
 20 ] [פִּיכְתּוֹן עֵיּוֹן דְּלָךְ אִלְכֶּתְכּ כִּלְהָא מָא כִּלְהָא הִדָּה אִלְנִסְחָה  
 ] [אָה ויכרג בהדה אלצורה עלם אן עליה אסתתני.

י"ח סנפון ויקאל סמפון ותפסירה רקעה ומענאה

[ע"ב]

ואצפה וסבבה אִדָּא מָא עַד וָאן גִּמְאֵנָה  
 ]ו[אִסְטָה עֲלֵי שְׂרִיטָה או שראיט פינבגי אן י  
 רקעה ידכר פיהא אלזמאן ואלמכאן ואלאשכאן תם וגן  
 דאחית פלו על יד פל שטרא פלו דהוה פריע פלגין ת]ם ]  
 5 דפרע ליה פל שארא קרע ליה או מא אשבה בדלך  
 אלרקעה לא ]אחתאגוה[ בצרובהא מן כתרה פליכתב  
 וארתה ה]דא[ אסתחקאקהא וליס באלצרובה יחתנאן

19 יהבו ליה לפ בר פלו ולא בסופו ויהבנה ליה לפ  
 20 ויכתבו את עניין השטרות כולו חוץ מנוסחה זו  
 21 ... יצא באופן זה ידע שעליו יוצא מן הכלל.  
 22 י"ח סנפון ויקרא סמפון ופירושו פתקה ועניינו

[ע"ב]

1 ...וסבתו כאשר... קבוצה...  
 2 לאמצע לפי תנאי או תנאים וחייב שנייכתב  
 3 פתק יזכיר בו הזמן והמקום והאנשים אחר כך  
 4 דאחית פל על יד פל שטרא פל דהוה פריע פלגן אחר] כך  
 5 דפרע ליה פל שארא קרע ליה או מה שדומה בכך...  
 6 הפתק לא יחייבהו בסוגיו מן השטר שלו ויכתבום...  
 7 יורשו זו זכותה ולא באופנים שיונדקק...

22 סמפון שאצל ר"ב, עמ' 66-67, דומה בתחילת הדיון לכאן — זהות הסמפון והשובר. פירוט רחב יותר בדבר סוגי סמפון מצוי אצל ר"ב, ואינו מצוי אצל רס"ג.

[ ] לקנין פיהא פמתי מא כרגת מע אלשטר אמנה  
 [ ] לקול אלסנה ז"ל אם יש עמהן סמפון יעשה מה  
 10 [שב]סמפון: וקד תגוז איצא בלא שהוד לקו זל סמפון  
 [שיש] עליו עדים יתקיים בחותמו אין עליו עדים [ויוצא]  
 [מת]חת יד שליש כשר. כמלת אליה כתאבא אל[אכירה אלוגדאן]  
 [אל]די פי אלנולה יתאלפה מן אלוגוד באלחקן [ ] או מן תא [ ]  
 [וכ]מלת בהא ארבעה וכמסין כתאבא:

- 8 לקנין בה. וכאשר יצא עם השטר אמנה...
- 9 כמו שאומרת המסורת ז"ל אם יש מהן סמפון יעשה מה
- 10 שבסמפון ויהיה כמו כן מותר גם בלא עד לאמרם בהלכה ז"ל: סמפון
- 11 שיש עליו עדים יתקיים בחותמו אין עליו עדים ויוצא
- 12 מתחת יד שליש כשר. נשלמו י"ח השטרות [האחרונים מעטי המציאות
- 13 אשר בהתמעטות חיבורם מן המציאות...
- 14 ונשלמו בזאת חמישים וארבעה שטרות.

9 ב"מ כא ע"א. לביטוי: סנה — משנה/הלכה, ראה להלן שורה 21.

## 3.4(1-6).1 שטרות הציבור — TS NS 35.24r (משורה 14 ואילך)

ואמא אל עשרה

15 [כתב אלדי קלת אני אתי באסמאיהא פקט לא בענן ואמא אל עשרה

[ ] כהא אלרייסא מכצוצין ואנמא כאן קצדי תערך

[ ] אלעזמה מא תצטרהם אלחאגה אליה כאצה מן חדה

[אל]שהאדה לכתב אלותאיק ואמא מא ינפ[דה] בה אלריניסא

[שא והדא שרח דלך אדא הם עקדו לרייס ריאסה

20 כתבו מנוי ואדא כלעו כתבו עבוינ !] ואדא סנו

סנה חסנה כתבו תקנתה ואדא תואצפו [כתבו מסמך

[ ] כתבו עיניאני: ואדא אנפדו חאכמא כתבו פ[תקא

21 הניקוד הערבי במקור.

[ע"ב]

ואשר לעשרה

14

15 שטרות אשר אמרתי שאביא את שמותיהם בלבד לא את ענ[יניהם]

16 הראשים בייחוד (=בלבד) ורק כוונתי להציג

17 ...רצון איתן מה שהצורך מביאם אליו. במיוחד מן...

18 העדות לספרי השטרות. ומה שיוציאו אל הפועל בו הראשים...

19 רצה וזה ביאורו. אם הם ערכו ראשות לראש

20 יכתבו מנוי ואם יעבירו יכתבו עבוי. ואם תקנו

21 הלכה טובה יכתבו תקנתה. ואם סומכים [יכתבו מסמך

22 ...יכתבו עיניאני ואם שיגרו דיין יכתבו פ[תקא דדיאנותא].

9 ב"מ, כא ע"א. לבטוי 'סנה', משנה/הלכה, ע"י גם להלן, שורה 21.

15 ע"י דבריו בקטע הפתיחה 2.2.2. כאמור בהקדמה, גם מקטע זה עולה התלות של ר"ב כרס"ג; כלומר הכאת השמות ללא השטרות. ר"ב מוסיף את ההלכות שסביב השטרות (ואולי הדבר מצוי בשרידים הגנוזים עדיין של ספרו של רס"ג).

19 עקדו לרייס ריאסה: לביטוי זהה בהקשר דומה, ראה TS Misc.35.48v ש' 12 (פרידלנדר, JQR [o.s.], 18, p. 755.

20 שטר עבוי להעביר בעל תפקיד ממשרתו (ר"ב, עמ' 131).

תוספת לאחר הגהה

\* שמונה דפים מהעתק מוצל 959, נוספו בשלבי ההגהה האחרונים TS 135Sl.2P \* ובהן שתי נקודות: רוב הפרק השביעי וכל הפרק השמיני מן ההקדמה וכן שטרות א-ג וקטעים משטרות ט-טו מן החלק הראשון. הכל מצטרף לפרסום הנוסף של קטעים מספר השטרות לרס"ג.